

AHÎLİK
ve
**Ankara
Ahîleri**

Dr. Yusuf Ekinci

Ankara – 2019

*Her hakkı saklıdır.
Bu yapının aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü,
telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.*

Ankara Ticaret Odası

AHÎLİK ve **Ankara Ahîleri**

Ankara – 2019

ISBN

978-605-137-766-7

BASKI

Arkadaş Basım LTD. ŞTİ.

Kazım Karabekir Cad. Sütçüoğlu İş Hanı No:37/4

Ulus-Ankara/Türkiye

Tel: +(90)312 341 63 10

+(90)312 341 57 07

Faks: +(90)312 324 03 91

bilgi@arkadasbasim.com.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş	6
Önsöz	7
Ahîlik Duası	8
Giriş	9
Ahîliğin Vizyonu	14
Ahîliğin Misyonu	16
Bölüm I Ahîliğe Giriş	20
Bölüm II Ahî Evran	32
Bölüm III Günümüzden Ahîliğe Bakış	38
Bölüm IV Ahî Birlikleri	44
Bölüm V Ahî Birliklerinin Yapısı	52
Bölüm VI Ahî Birliklerinin Faaliyetleri	66
Bölüm VII Ahî Birliklerinin Çözülmesi	82
Bölüm VIII TKY Standardizasyon	90
Bölüm IX Sonuç	112
Bölüm X Ankara Ahîliği	118
Ek Belgeler	126
Kaynakça	142

SUNUŞ

Milletimiz coğrafi konumu, tarihi mirası, kültürel bağları ve yetiştirilmiş insan gücü ile kendi değerleri ve ürünlerini geliştirerek insanlığın hizmetine sunacak potansiyele ve güce sahiptir.

Bu amaçla yapılacak çalışmalarda Türklerin topluca müslüman olduğu dönemin incelenmesi ayrı bir önem arz etmektedir. O dönemde Türkler İslam inancı ile Türk örf ve adetlerini birleştirerek orjinal bir senteze ulaşmışlar, yeni bir medeniyet kurmuşlardır.

Tarihçiler, Edebiyatçılar, İlahiyatçılar, Ekonomistler, Eğitimciler, Yönetim Bilimciler, Sosyologlar ve diğer alan uzmanları Türk - İslam medeniyetinin kuruluş yıllarını incelemelidirler.

Bu çerçevede Hoca Ahmed Yesevi, Yunus Emre, Hacı Bayram-ı Veli, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlana, Ahî Evran gibi Türk İslam medeniyetinin kurulmasında önemli rol oynayan şahsiyetlerin yaşadıkları dönem, sonrası ve katkılarının ortaya konulması gerekir. Ulaşılan bilgiler bugüne ve geleceğe ışık tutacaktır.

Geçmişimiz bugünün ve yarının ihtiyacına cevap verecek maddeler üretmemizde bize rehber olacak bir hazinedir.

Bu çalışmanın hazırlanmasına fırsat veren Ankara Ticaret Odası Başkanı Sayın Gürsel Baran'a, Ankara Ticaret Odası Meclis Başkanı Sayın Mustafa Deryal'e ve Yönetim Kurulu üyelerine teşekkür eder, faydalı olması dileği ile saygılar sunarım.

Aralık 2019

Dr. Yusuf EKİNCİ

ÖNSÖZ

Anadolu Ahîliği'nin kurucusu Ahî Evran-ı Veli, 32 türde ticaret erbabını teşkilatlandırarak zamanla Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasında sanatını icra eden bütün esnaflara yayılacak Ahîlik sisteminin temellerini atmıştı. Yüzlerce yıllık değerler sistemi olan Ahîlik'te, eli, kapısı, sofrası açık; gözü, beli ve dili kapalı olan tüccar vardı. Ticari hayatı organize eden Ahîlik aynı zamanda dini, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi boyutlarıyla tüm toplum hayatına etki etti.

Ahîlik, insanlığın bütün zaman ve zeminine hitap edecek içeriğe sahip, çağlar üstü bir değerler sistemi oluşturması nedeniyle rehber niteliğini sürdürmüş, tarihe gömülerek kaybolmamıştır. Yüzyıllar geçtikçe daha iyi anlaşılmaya başlanan Ahîlik, insanlığın önüne yeni açılımlar sunan, eskimeyen canlı bir sistemdir.

Anadolu insanını hem ekonomik hem sosyal hem ahlaki olarak geliştiren, kâmil insanı temel alan Ahîliği, bugün her zamankinden daha iyi anlamaya mecburuz.

Elinizdeki bu yayının hazırlanmasındaki amacımız bu anlama mecburiyetidir. Üyelerimizi ve şehrimizi daha geliştirmeye yönelik icraatlarımızla Ankara Ticaret Odası'nı, Ahîliğin devamını sağlayacak müessese olarak görüyor, bu nedenle sadece yasal mevzuatın öngördüğü çalışmalarla yetinmeyip, üyelerimizin sosyal, kültürel ve ahlaki gelişimini sağlamaya gayret ediyoruz. Hedefimiz Türkiye'nin kalkınmış bir ülke olarak dünya üzerinde belirleyici ve söz sahibi olmasıdır. Bunun da yegâne yolu değerlerimize sahip çıkarak, bir ve beraber olarak çalışmaktır.

Bu yayının, tarihimizde önemli yer eden ve torunları olmaktan duyduğumuz gururu bizlere yaşatan Ahî Evran, Ahî Mesut ve adını bildiğimiz ve bilmediğimiz rahmet-i rahmana kavuşmuş tüm Ahîlerimize minnettarlığımızın bir ifadesi olarak görülmesi en büyük arzumuzdur.

Eseri kurumumuza kazandıran Dr. Yusuf Ekinci'ye teşekkür ediyor, Ahîlik kültürünün yeniden tesis edilmesi sürecinde tüccarımıza ve milletimize faydalı olmasını diliyorum.

Aralık 2019

Gürsel BARAN
Ankara Ticaret Odası Başkanı

AHİLİK DUASI

E'ûzu billâhi mine's-şeytânir-racîm

bi's-millâhi'r-rahmani'r-rahîm

İlâhî yâ Rabb dînde¹ metânet, akâ'id [d]e salâbet, şer'i'atde kemâlet, günahlarımızda mağrifet, lisanda fesâhat, kelâmda belâgat, cemî-i ahvâlde ibâdet, 'amelde kuvvet, mütâlâ'ada dikkat, a'mâl-i sâlihde lezzet, rûhumuza sa'âdet, mâlimıza bereket mâl ve rızıkda sehâvet, dâreynde ulu devlet, ahhâblarımıza muhabbet, akrabâlarımıza şefkat, 'adûlarımıza mihnet, geçmişlerimize 'afv u mağfi-ret, va'desi yetişenlerimize îmân-ı kâmillerle kabrlerine mülâkatlar, Münker ve Nekîr'e icâbet ve şecâ'at, kabrde ni'met, haşrde 'izzet, su'âl-i mizânda Sırât'dan selâmet, cinâna rihlet, derecede rif'at, Rızvân-ı Ekber'e vuslat, Resûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem -sallâllâhu Te'âlâ 'aleyhi ve selem- Hazretleri'nin pâk ve münevver ve mu-tahhar ve mu'allâ ve müzekki 'azîz, şerîf, latîf rûhiyyûn; âli içûn, evlâd[ı] içûn, ashâbiyyûn, çehâr yâr-ı güzîn -rıdvânallâhu Te'âlâ 'aleyhim ecma'in- ervâh-ı tayyibele-riyyûn ve bu yoldan ve bu erkândan gelmiş geçmiş Ahîler, meşâyihlar, kethudâlar ve yigitbaşılar ve pîr-i fânî üstâdlar ve sıgar ve kebîr üstâdlar ve halîfeler ervâhlarıyyûn, bâkî hayâtda olan cemî-i üstâdlarımızun selâmetligiyyûn, hâssaten lillâh pîr-i pîrân 'azîz-i 'azîzân Ahî Evran ser-çeşme-i Sultân Ahî Evran Şeyh Mahmûd pîr-i debbâgân ervâh-ı tayyibeleriyyûn, cemî-i ümmet-i Muhammed'ün selâmetligiyyûn, 'asâkir-i İslâm'a kuvvet ve hüccâc-ı müs-limîne tüccâr-ı mü'minîn berren ve bahren selâmetligiyyûn, hâtır-ı cemâ'atûn gönüller murâdiyyûn, şerrler def'iyyûn, hayr fethiyyûn, gönüller murâdiyyûn, kâr [u] kesbümüz berekâtıyyûn, üzerümûze gelmiş geçmiş belâları ka-zâları def'iyyûn, 'âkıbet hayrlarıyyûn³, Rızâullâh Habîbullâh rûhiyyûn, Allah rızasıyyûn el-fâtihâ.

www.ahilik.net
www.ahilikvakfi.org

Katılanlardan Dolayı 'e Te ekkür Ederiz.

AHİLİK DUASI

Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım.
Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın adıyla.

İlâhî yâ Rab! Dinde sağlamlık, inançta dayanıklılık, doğru yolda olgunluk, günahlarımıza bağışlanma, dilde açıklık, sözde düzgünlük, tüm durumlarda ibadet, işte kuvvet, çalışmada dikkat yararlı işlerde lezzet, ruhumuza mutluluk, malımıza bolluk, mal ve azıkta bolluk, iki dünyada ulu devlet dostlarımıza sevgi, akrabalarımıza şefkat, düşmanlarımıza zorluk, geçmişlerimize af ve bağışlanma, vadesi yetişenlerimize olgun inanç ve mezarlarına kavuşma Münker ve Nekir'e razı olmak ve cesaret göstermek mezarda rahatlık, dirilme gününde ululuk, terazi sorusunda Sırat'tan kurtuluş, cennete göçme, derecede yücelik, Büyük cennete erişme, Resul-i Ekrem ve Nebi-yi Muhterem'in -salat ve selam onun üzerine olsun- pak, aydın, temiz, yüce, arınmış, aziz, şerif ve latif ruhu için, onun evladı için, dostları için, dört seçkin arkadaşının -Allah onların hepsinden razı olsun- iyi ruhları için ve bu yoldan ve bu erkandan gelmiş geçmiş Ahiler, şeyhler kethüdarlar ve yiğitbaşılar ve pîr-i fani üstatlar ve küçük büyük üstatlar ve halifelerin ruhları için, ebedi hayatta olan bütün üstatlarımızın kurtuluşu için, özellikle pîrler pîri, azizler azizi Ahi Evran, Sultanların başı dericilerin pîri Ahi Evran'ın iyi ruhları için, bütün Muhammed ümmetinin kurtuluşu için. İslam askerlerine kuvvet, Müslüman hacılarına, imanlı tüccarlarına kara ve denizde eminlik için, cemaatin gönülleri muradı için, kötülükleri kovmak için, iyilikleri açmak için, gönüller dileği için, işimiz ve gücümüzün bol kazancı için, üzerimize gelmiş geçmiş belaları ve kazaları kovmak için, hayırlı sonlar için, Allah'ın Rızası ve Habibinin ruhu için, Allah rızası için el-fatiha.

www.ahilik.net
www.ahilikkvafli.org

Katkılarından Dolayı 'e Teşekkür Ederiz.

GİRİŞ

Yaşadığımız bunca zorluklara rağmen, geleceğe ilişkin senaryolar hazırlayan Batılı düşünürlerin Türkiye'yi yıldızı parlayacak ülkeler arasında göstermesi, gelişebilmek için ülkemizin büyük potansiyele sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Ülkeler için gelişme potansiyeline sahip olmak gerekli ancak asla yeterli değildir. İyi değerlendirildiğinde milletimizin mutluluğuna hizmet edecek potansiyelimiz, aksi durumda başımıza gelecek felaketlerin kaynağı olma riskini de taşımaktadır.

Potansiyelimizi değerlendirebilmek için öncelikle bunların neler olduğunu çok iyi bilmemiz gerekmektedir. İlk bakışta çok basit ve aşikâr gibi görünen bu sorulara doğru cevaplar bulabildiğimizi söylemek hiç de kolay değildir. Çünkü bildiklerimiz ve başarabildiklerimizle ulaşabildiğimiz bugünkü hâlimizin, olabileceğimizin çok gerisinde kaldığı herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu durumda bildiğimizi sandığımız şeyleri yeniden sorgulamak, nerelerde ve ne tür yanlışlar yaptığımızı inceleyerek gelecek için yeni bir bakış açısı oluşturmak mecburiyetindeyiz.

Bir buçuk yüzyıllık batılılaşma maceramız, 21. yüzyılın başında dönüşü olmayan yeni bir safhaya girdi. Artık Avrupa Birliği (AB)'ne aday üyeliği ilân edilmiş 12 ülkeden biriyiz. Tam üyelik sürecinde bizden beklenenin sadece Avrupa Birliği'ne uyum sağlamak değil, aynı zamanda Birliğe yeni bir dinamizm kazandırma olduğunu da düşünüyoruz. Çünkü AB'nin ulaştığı bugünkü hantal yapı, Birlik üyelerini de endişelendirmektedir. Gümrük Birliği'ne üye olmamız ile ülkemiz üzerindeki ekonomik menfaatlerini zaten sağlamış olan AB için, kendilerinin taklidinden ibaret kalacak bir Türkiye'nin tam üyeliği kazanç olarak görülemez. Ayrıca, AB'nin sıradan üyeliğini Türkiye için nihaî hedef olarak görmek, bu ülkenin potansiyelinin farkında olmamak anlamına gelir.

Bu noktada, küreselleşme kavramına açıklık getirmek önem kazanmaktadır.

Küreselleşme, Batılılaşmadan daha farklı bir kavramdır. Batılılaşma, batı medeniyetinin bütün değerlerini kabullenerek ona intisap etme anlamına gelir. Dışarıdan katılanlardan bu medeniyete pek bir katkı sağlaması beklenmez. Başka bir ifadeyle batılılaşmada taklit ön plandadır.

Küreselleşme ise her medeniyetin ve düşüncenin katkılarına açık bir kavramdır. Diğer kültür ve medeniyetlere mensup insanların da benimseyebilecekleri değerleriniz ve ürünleriniz varsa, bunları sunarsınız. Küreselleşme, bir yönüyle, Batı medeniyetinin karşılaştığı çıkmazları aşabilmek için Batılılarca ortaya atılmış bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Nitekim bu çerçevede Batılıların Afrika müziğinden motif ve ritimler alarak kullandıklarını biliyoruz. Benzer biçimde diğer alanlarda da farklı kültürel değerlerle zenginleşmek istediklerini düşünüyoruz.

Küreselleşme karşıtları bu kavramı Batı emperyalizminin yeni bir oyunu olarak görmektedirler. Eğer, diğer kültür ve medeniyetler kendi değer ve ürünlerini geliştirerek piyasaya sürmezler ise küreselleşmenin, batılılaşmanın yeni bir versiyonu hâline dönüşmesi kaçınılmazdır. Ancak bu durumda batılıları suçlamak haksızlık olacaktır. Çünkü yeni değer ve ürünler geliştirmek, batılıların yapacakları değil diğer kültürlerden bekledikleri bir şeydir. Bunun için öncelikle taklitçiliğin dayanılmaz kolaylıklarına sığınmaktan kurtularak, kendimizden insanlığa sunabileceğimiz değer ve ürünleri geliştirme mecburiyetimiz vardır.

Türkiye, insanlığa bu tür hizmetleri sunabilecek mi, yoksa Batı'nın bir kopyası olma ile yetinecek mi? Öncelikli cevaplandırılması gereken soru budur.

Biz; coğrafi konumu, tarihî mirası, kültürel bağları ve yetişmiş insan gücü ile Türkiye'nin kendi değerlerini ve ürünlerini geliştirerek insanlığa sunacak potansiyele sahip olduğuna ve bu potansiyeli kullanma mecburiyeti bulunduğu inananlarıdır. Bu sebeple “düşman dışarıda” sendromuna kapılıp başkalarını suçlamayı veya batı taklitçiliğini benimsememiz mümkün değildir. Ayrıca seçtiğimiz yolun zor olduğunu da biliyoruz. Fakat Türk milletinin bu zoru başaracak güçte olduğuna da inanıyoruz.

Bu amaçla yapılacak çalışmalarda, Türklerin topluca Müslüman olduğu dönemin incelenmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü o dönemde Türkler, İslam inancı ile Türk örf ve adetlerini birleştirerek orijinal bir senteze ulaşmışlar ve yeni bir medeniyet kurmuşlardır. Batılılar nasıl ki Rönesans hareketiyle önceden medeniyet kurdukları bir dönemi inceleyerek yeni bir senteze ulaşırlarsa, bizim de benzer bir yöntemi izlememizin faydalı olacağını düşünmekteyiz. Bu çerçevede Yunus Emre, Hacı Bayram Veli, Hacı Bektaş Veli, Mevlâna, Ahî Evran gibi Türk-İslam medeniyetinin kurulmasında önemli rol oynayan şahsiyetlerin farklı alanlarda yetişmiş uzmanlarca incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu konulardaki çalışmalar, sadece tarihçiler ve edebiyatçıların işi olarak görülmemelidir. Eğitimciler, ekonomistler, yönetimciler ve diğer alan uzmanları; Türk-İslam medeniyetinin kuruluş yıllarını kendi uzmanlık alanları yönüyle inceleyerek Türk toplumunun dinamiklerini ortaya çıkartıp geleceğe ışık tutmalıdırlar. Bu tür çalışmaların bizi taklitçilikten kurtarıp insanlığa hizmet edecek potansiyelimizi harekete geçireceğini düşünmekteyiz.

Bu kapsamda yapılacak çalışmalarda Ahîliğin ve Ahî birliklerinin önemli bir yeri olacağına inanıyoruz. “Türk-İslam kültür ve medeniyetini Batı'dan ayıran önemli özelliklerin Ahîlikten kaynaklandığını söylemek pek yanlış değildir.

(Tabakoğlu 1986: 49). Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da önemli rol oynayan Ahîlerin kurdukları Ahî birlikleri; Müslüman-Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel

hayatını tanzim eden kurumlardan biri olarak yüzyıllarca varlığını devam ettirmiştir. Devletin desteği ile değil, Müslüman-Türk insanının gönlünde uyandırdığı saygı ve güven sayesinde gelişen bu teşkilatın yapısında insanımızın ruhunu yansıtan temel unsurları bulmak mümkün olacaktır. Bu ifadelerden Ahî birliklerini yeniden kurma hülyasının savunulduğu sanılmamalıdır. Aradan geçen yüzyıllar boyunca dünya değişmiştir. Türk milletinin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatında da önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimler ve gelişmeler Ahî birliklerinin zamanımızda aynı yapılar ile canlandırılmalarını imkânsız kılmaktadır. Böyle bir gayrete lüzum da yoktur. Ancak, Müslüman-Türk insanının ruhuna uygun olduğu için yüzyıllarca yaşamış ve bu sayede koyduğu kaideler kanunlardan daha müessir bir şekilde uygulanarak iş hayatını tanzim etmiş bir teşkilatın temel unsurları ile bu teşkilatı kuran düşünce sistemi dikkate alınmadan bugünkü çalışma hayatımızı düzenlemenin de ilmi olduğu savunulamaz. Aksi takdirde binlerce yıllık tecrübeyi bir kenara bırakmak gibi vahim bir hatanın içine düşmüş oluruz. Bu çeşit teşkilatların temel unsurları ve teşkilatı kuran düşünce sistemi, yüzyıllar sonrasına ışık tutar. Önemli olan, teşkilatın ve düşünce sisteminin temel özelliklerini, zamana göre değişen tali unsurlarından ayırarak, inceleyip değerlendirmektir.

Onuncu yüzyılın başından itibaren “Türklerin İslam medeniyetine toptan girişleri, diğer din ve medeniyetlere intisaplarından farklı olarak, doğurduğu büyük müspet neticeleri itibarıyla, yalnız Türk ve İslam tarihinin bir dönüm noktasını teşkil etmekle kalmaz, dünya tarihinin de en büyük hadiselerinden biri sayılacak bir ehemmiyet taşır. Bu büyük hadisenin cereyan ettiği şartlarla oluş tarzı ve bunun milli bünye üzerine husule getirdiği müspet ve menfi neticenin tetkikinden hasıl olacak ilmi kanaatlerin girmekte olduğumuz Avrupa medeniyeti karşısında alacağımız vaziyeti tayin ve yürütmekte olduğumuz yolu kontrol etmekte bize bazı dersler vereceği, bazı hususlarda rehberlik edebileceği,, (Turan 1971: 1,2). göz önüne alındığında, bahsedilen dönemde kurulan Ahî birlikleri üzerinde yapılacak çalışmaların bugünkü birçok meselemize ışık tutacağı söylenebilir.

AHİLİĞİN VİZYONU

Vizyon; kişi, kurum, kuruluş, örgüt ya da farklı amaçlı birlikteliklerin varlık sebebini, düşünce yapısını ve genel görünümünü yansıtır. Misyon ise vizyona uygun biçimde ortaya konacak ve gerçekleştirilecek görev ya da görevlerin adıdır. Gönüllü birlikteliğe dayanan örgütlerin temel misyonu, üyeleri arasında ortak bilinç oluşturarak onların örgütün temel amaçları doğrultusunda hareket etmelerini sağlamaktır.

İyi belirlenmiş bir vizyon iki temel unsurdan meydana gelir. Birinci unsur örgütün temel nitelikleridir. İkinci unsur ise, örgütün ulaşmak istediği belirgin niyet ve arzularıdır.

Bir örgütün vizyonunu oluşturan temel değerler vardır. Bu değerler örgütün veya örgüt üyesi kişilerin şartlar ne olursa olsun koruduğu ve hayat tarzı, yaşama değeri olarak kabul ettiği ilkelerdir.

Bir kavram olarak Ahîlik, İslâm dünyasında Abbasi Halifesi Nâsır Li-dînillâh tarafından kurumlaştırılan “Fütüvvet” kurumunun, Anadolu’da 13. yüzyıldan itibaren millî ve yerli unsurlarla donanmış bir şeklidir.

Ahîlik, Türk esnafının hayat anlayışına ve dünya görüşüne uygun olması sebebiyle daha çok esnaf arasında gelişmiş olmakla birlikte esnaf dışından da çeşitli meslek erbabını bünyesinde barındıran, Ahî Evran-ı Velî önderliğinde Anadolu’da güç ve önem kazanan, Anadolu dışında Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkaslara kadar yayılan sivil bir yapılanmanın adıdır.

Türk Fütüvvet Hareketi olarak da nitelendirilen Ahîlik, 13. yüzyılda kurulup 20. yüzyıla kadar Anadolu’nun bütün şehir ve köylerinde yaşayan Türk toplumunda varlığını kesintisiz bir biçimde sürdürmüştür. Anadolu’da yaşayan Türk insanının birlik ve beraberliğini, refah ve düzenini sağlayacak ve halkın maddî ve manevî ihtiyaçlarına cevap verebilecek tarzda örgütlenmiştir.

Ahîlik, amaç ve çalışma tarzı bakımından topluma hizmet sevdası ve aşkıyla bir tür özel yönetmelik sayılabilecek Ahî şecerenâme ve fütüvvetnâmeleri ile belirlenmiştir. İş,

meslek, ahlâk disiplini ve şeyh, usta, kalfa, çırak, yamak hiyerarşisi doğrultusunda çalışmayı bir tür ibadet kabul eden, sınaî, ticarî, askerî, ekonomik, toplumsal, eğitsel ve kültürel faaliyetlerde bulunan bir sivil toplum kuruluşudur.

Ahîlik, bir yandan tek tek fertlerin ahlâkî erdemler bakımından donanımlarını sağlayan, onları iyi birer birey yapmayı amaçlayan, öte yandan da bireylerin oluşturduğu aileden millete ve hatta topyekûn insanlık âlemine varıncaya kadar bütün toplumsal yapıların huzurlu, müreffeh, barış ve esenlik içinde yaşamalarını hedef kılan bir insanlık kurumudur.

Ahîlik, hem bir yapılanma modeli, hem de bir değerler ve kabuller sistemi olarak karşımıza çıkar. Ahîlik “organizasyon”u, hiyerarşisi ve kendine özgü kurallarıyla siyasal bir yapı da arz eder. Bu kurumun Anadolu’daki kurucusu Ahî Evran’ın siyasî bir cephesi de vardır. Ahîlik kurumunun değerler ve kabuller sistemi ise onun felsefî tarafıdır. Kabaca ifade edecek olursak yapılanma modeli, bu kurumun omurgasını, felsefî tarafı ise ruhunu teşkil eder. İşte Ahîlik, dünyanın öngörülen yeni yapılanmasına bu iki cephesiyle de çok şey katmıştır.

Ahîlik gerek yapılanma modeli, gerekse inanç ve değerler sistemi bakımından çok yönlü bir yapı arz eder. Ahîliğin bu cepheleri, başka bir ifadeyle kaynak ve işlevleri kısaca dinî-tasavvufî, siyasî-askerî, sosyal ve kültürel cepheler olarak sınıflandırılabilir.

Ahîlikte şüphesiz din ve tasavvuf çok önemli iki unsur konumundadır. Hatta denilebilir ki, Ahîliğin inanç ve kabuller sistemi aslında dinî prensiplerden başka bir şey değildir. Fakat bütün bu önem ve etkilenme, Ahîlik yapılanmasını bir dinî kurum ya da tarikat olarak belirginleştiremez.

Ahîliğin sosyal ve kültürel cephesi daha çok ahlâkla ilgilidir. Ahîlik prensipleri bireysel değil, toplumsaldır. Çekemezlik ve dedikodudan kaçınmak, cömert, şefkatli ve merhametli olmak, herkese iyilik yapmak ve iyiliklerini istemek vs. gibi onlarca prensip, esasta bireysel olmaktan ziyade içtimaî, yani toplum hayatını düzene sokucu nitelikte kurallardır. Fakat bu toplumsal oluştta ne kişi

topluma, ne de toplum kişiye ezdirilmiştir. Ahîlikteki sosyal dayanışma ruhu sayesinde, devletin hiç bir tesiri olmadan; şehir esnafı ve halkı, kendi kendisini idare etmiş, bu süreçte en küçük bir olumsuzluk, yolsuzluk ve toplumun örf, âdet ve törelerine aykırı harekete fırsat verilmemiştir.

Ahîlerin vizyonunu oluşturan temel değerler ve temel amaçlar, örgütün tüzükleri, kanunnameleri, buyrukları olarak bilinen mensur ve manzum fütüvvetnamelerde belirlenmiştir.

Ahîlik örgütünün vizyonunu belirleyen temel prensipler şunlardır:

Ailevî, toplumsal ve meslekî hayatta kin, gıybet, dedikodu, çekememezlik, kıskançlık vb. kötü huylardan uzaklaşmak. İyi huy, güzel ahlâk ve helal kazanç sahibi olmak. Sözünün arkasında durmak, sevgi ve saygıda kusur etmemek, şefkatli, merhametli, adaletli, faziletli, iffetli ve dürüst olmak, nefsinin esiri olmamak, gözü, gönlü ve kalbi tok olmak, cömert ve kerem sahibi olmak, muhtaç olanlara yardım etmek, alçak gönüllü olmak, kibir ve gururdan kaçınmak, dünya hayatına esir olmamak, düzenli olarak ibadetini yapmak. Hataları yüze vurmamak ve affetmek, ayıp ve kusurları örtmek, sır tutmak, sırrı açığa vurmamak, iyiliği teşvik etmek, kötülükten alıkoymak, herkese iyilik yapmak ve iyiliklerini istemek, yapılan iyilik ve yardımı başa kakmamak. Toplumsal sorumluluğu kabullenmek, hizmette kusur etmemek, doğruluk ve dürüstlükten ayrılmamak, insanların işlerini içten ve güler yüzle yapmak, iyi komşu olmak, kötü komşunun cAhîlliğine ve sergilediği kötü davranışlarına sabretmek, iyilerle dost olmak ve kötülerden uzak durmak, hak ölçüsüne riayet etmek, hakka, hukuka uymak, ortak yaşama uyum sağlamak. Yaratılanı Yaratandan dolayı hoş görmek. Fakirlerle dost olmaktan, onlarla oturup kalkmaktan rahatsız olmamak. Zenginlere, sadece malından mülkünden dolayı itibar etmemek, çalışmak, çalışmayı bir ibadet olarak görmek. Hak ve adaletten ayrılmamak ve hakkı söylemekten korkmamak. Buyruğu altında ve hizmetinde olanları korumak ve gözetmek, hata ve kusuru daima kendinde aramak, kötü söz ve hareketlerden sakınmak, içi, dışı, özü, sözü bir olmak,

gelmeyene gitmek, dost ve akrabayı ziyaret etmek, ailesine, çevresine, dost ve arkadaşlarına karşı tatlı dilli, güler yüzlü, güvenilir ve samimi olmak. Allah için sevmek, her konuda onun emir ve yasaklarına uymak, kötü söz ve hareketlerden sakınmak, kötülük ve kendini bilmezliğe iyilikle karşılık vermek, bela ve kötülüklere sabırlı olmak, düşmana düşmanın silahıyla karşılık vermek, âlimlerle dost olmak, cAhîllik ve cAhîllerden kaçmak, bilime, bilgiye ve yeterliliğe önem vermek, örf, âdet ve törelere saygı duymak..

Ahîliğin vizyonunu oluştururken temel kabul ettiği görüşlerin başında insan sevgisi gelmektedir. Bu sebeple Ahîlik, bir sınıfın, bir zümrenin ya da bir kişinin diğeri üzerinde egemenliğine karşı olmuş, insanlar arasında ayrılık gütmemiş, eşitliği ve eşit davranmayı insanın temel hakkı olarak kabul etmiştir.

Ahîlerin vizyonunu oluşturan önemli unsurlardan biri de birer iş, sanat ya da meslek sahibi olmaları ve ortak toplumsal değerleri birlikte yaşamayı ilke edinmeleridir. Meslek, sanat ya da bir iş sahibi olmayan Ahî olamaz. Her Ahî, yeteneğine göre bir mesleğin içinde yer alır, iş sahibi olur, buradaki hüner ve becerilerine göre çıraklık, kalfalık dönemlerini geçerek sanatında, mesleğinde ya da işinde usta olur. Ahîlik kurumunun kendisinde belirginleştirdiği bu vizyonla misyonunu gerçekleştirir, vizyonundan aldığı bu güçle sosyal ve toplumsal hayata sağlar.

Ahî için iş, meslek ve sanat, vizyonunu tamamlayan bir itibar ve bir güçtür.

Toplumsal ve sosyal bir kurum olan Ahîlik örgütünün vizyonu doğrultusunda belirlediği hedefleri gerçekleştirmeye yönelik bir misyon yüklendiği görülmektedir. “Mükemmel ve müreffeh bir toplum hayatını oluşturmak” Ahîlik kurumunun misyonunu oluşturan temel unsurdur. Ahîliğin misyonunu belirleyen amaçların başında “insanlara ve insanlığa hizmet” düşüncesi gelmektedir.

AHİLİN MİSYONU

Ahîlik örgütünün misyonunu oluşturan temel etmenlerden biri de tasarlanan gelecektir. Tasarlanan gelecek örgütün gerçekleştirmeyi planladığı hedeflerinin ifadesidir.

Örgütün “Kızılma”sını belirleyen bu hedeflerden ilki örgüt mensubu olarak kabul edilen her kişiyi bir meslek, sanat ve iş sahibi yapmaktır. Örgütün “Kızılma”sı içinde yer alan diğer bir misyonu ise meslek, sanat ve iş sahibi olan bu kişilerin topluma yararlı iş yapmasını, sanat icra etmesini, tüketici haklarına riayet eden bir meslek insanı olmasını, her iş, oluş ve davranışında toplumun değerleri doğrultusunda hareket etmesini sağlamaktır.

Ahîlik, Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda rol oynamış ve Müslüman-Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel hayatının düzenlenmesine önemli katkıda bulunmuş bir kurumdur. Ahîlik, halk dayanışması ve birlikteliğini gerçekleştiren yardım misyonu ile donatılmış, sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve ticari bir örgüttür.

Ahîler, toplumsal değişikliklerin yaşandığı dönemlerde birbirleriyle savaşan kitle ya da gruplar arasında barışı sağlamak, ilkel aşiret anlayış ve bağlarının yerine yerleşik hayat tarzına uygun koruyucu değerler koymak, içinde yer aldıkları gayri Müslim güçlere karşı Müslüman-Türk menfaatlerini korumak ve toplum huzurunun sağlanmasına yardımcı olmak gibi görevlere de temel misyonu içinde yer vermişlerdir.

Anadolu’da varlıklarını kabul ettirerek bir güç haline gelen Ahîlerin başka bir misyonu da Misyonunu yalnız kendi ülkesi ve insanı için değil dünyaya ve insanlığa sosyal adalet ve düzeni taşıma prensibine dayandıran Ahî teşkilatı, bu amacını gerçekleştirebilmek için önce kendilerine çeki-düzen vermenin bilinciyle iş, oluş ve harekette en iyi olmak için gayret göstermişler ve bunda da başarılı olmuşlardır. Bugün İsviçre, Almanya vb. ülkelerde sosyal ve ekonomik hayatta otokontrol sisteminin hâlâ varlığını sürdürmesi Ahîlerin misyonunun ne kadar etkili olduğunun bir göstergesidir.

Vizyonunun gerektirdiği biçimde misyonunu da belirlemiş olmaları ve bunu tavizsiz uygulamaları sebebiyledir ki Ahîlik, ahlâkı güzel, insanı ve diğer canlıları Yaratan’dan ötürü seven, ibadetini yapan, zekatını veren, anne, baba ve büyüklere ihsan ve itaatte bulunan, komşusunu yardımda kusur etmeyen, cömert olan, sağ elinin verdiğini sol eli görmeyen, başa kakmayan, işinde, sanatında ve mesleğinde hile yapmayan, doğruluk ve dürüstlükten ayrılmayan, işini sözüne uygun bir biçimde gerçekleştiren, doğrulukla çalışan, sır saklamasını bilen, ahde vefalı, yalan, gıybet ve riyadan uzak duran, helal kazançtan ayrılmayan, yarın ölecekmiş gibi Ahîret, hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için çalışan, her türlü haramdan uzak duran, halka ihsan eden, kötülüğe iyilikle karşılık veren, hata ve kusurları bağışlayan, hastaları ziyaret ederek onların hal ve hatırını soran, kimsenin hakkını yemeyen, işçisinin emeğinin karşılığını alın teri soğumadan veren kişilerin oluşturduğu bir kurum olarak tarihe adını yazdırmış ve asırlarca insanımız ve dünya insanlığının hizmetinde olmuştur.

Misyonunu gerçekleştirirken Ahînin gözü helal olmayana, ağız haram olan söz ve lokmaya, eli zulüm ve kötülüklere bağlanmış ama kapısı Tanrı misafirlerine, cebi ihtiyacı olanlara, sofrası bütün yoksullara her zaman açık kalmıştır.

Misyonları gereği, bir şehir ya da ülkede hükümdar/ yönetici bulunmadığı durumlarda hükümeti yönetmelerinin de söz konusu olduğunu belirten İbn-i Batuta, Ahîlerin misyonu ile ilgili olarak Seyahatnamesinde şu görüşlere de yer vermektedir:

Ahîler, Anadolu’ya yerleşmiş bulunan Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, şehir, kasaba ve köylerde bulunmaktadırlar. Bunlar, memleketlerine gelen yabancıları karşılamak, onlarla ilgilenmek, yiyecek ve içeceklerini sağlamak, yatacakları yeri belirlemek, her türlü ihtiyaçlarını gidermek, onları hırsız, kapkaççı, uğursuz ve edepsizlerin elinden kurtarmak gibi görevleri de üstlenerek içinde bulundukları toplumun sosyal

düzeninin sağlanmasında önemli rol oynamışlardır. (İbn-i Batuta Seyahatnamesi-Seçmeler, Çev. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1993, s.7-8, 26.)

Anadolu sahasında gelişen Ahîlik, Türklerin mitolojik dönemden itibaren sosyal hayatlarından kültürel yapılanmalara, dini yaklaşımlardan siyasal oluşumlara her zaman ve mekânda önemli kabul ettikleri gelenek, görenek ve töreleriyle İslam inancını bir araya getirerek bir senteze ulaşmayı amaçlamış ve bunda da başarılı olmuştur. Örneğin, Türklerin geleneksel kültüründe, sosyal, siyasal, kültürel ve dini hayatlarının her döneminde yer alan, toy ve eğlencelerin vazgeçilmezlerinden olan eğlence kültürü Ahîlik örgütünün kutlamaları içinde de devam ettirilmiş ama bu eğlencelere İslâmî bir yön ve anlam kazandırılmıştır. Kimileri hâlâ devam etmekte olan yaren, barana, sıra, ferfene, helva sohbetleri, gezek vb. eğitim ve eğlence amaçlı toplantılar bunun somut örnekleridir.

Ahî kurumunun misyonu içinde kişiyi eğiterek ona bir iş, sanat ve meslek edindirmek önemli bir yer tutmaktadır. Ahî anlayışına göre, bir meslek sahibi olan ve üreten kişi ya da kişiler, toplumun da üreten bir toplum olmasını sağladığı için toplumlarının yücelmesine katkı sağlamış ve dünya toplumları içindeki önemli yerini almasına vesile olmuşlardır.

Ahîlik örgütünün başka bir misyonu da etik, verimli, üretken, sağlıklı, temiz bir çalışma ortamı sağlayarak buna süreklilik kazandırmak olmuştur.

Ahîler misyonlarının önemli bir parçası olan sosyal dayanışmayı sağlamak amacıyla karşılıklı güven ve anlayışa dayalı bir iş bölümü gerçekleştirmiş, bunun sonucu olarak da toplumun sosyoekonomik ve sosyokültürel vd. bakımlardan denge kurmasına yardımcı olmuşlardır.

Ahîlerin misyonu içinde emekle sermaye, tüketiciyle üretici, yoksulla varlıklı, halkla devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak sosyal adaleti gerçekleştirmek öncelikli olarak yer almıştır.

Ahîlik, misyonu içinde gençliğin eğitime ve gençlik sorunlarına özel bir yer vermiştir. Toplum içinde gençlere “susan, dinleyen ve konuşmayan insanlar” gözüyle bakmamış, aksine gençlerin yerine göre konuşan, yeteneklerine göre üreten ve yöneten insanlar olduğu gerçeğinden hareketle onların en iyi konuma gelmelerini sağlamıştır. Bunun için de öncelikli olarak gençlere hem mesleki hem de değerler eğitimi verilmiştir.

Ahîler, yetişkin eğitimi de göz ardı etmemiş, çırak ve kalfaların yanı sıra ustaların eğitime de destek vermiştir. Çırak ve kalfaların eğitimi ustanın gözetiminde tezgâh başında gerçekleştirirken yetişkin ustanın eğitiminin ise esnafın ileri gelenlerinin gözetiminde kadı, müderris vb. kişiler tarafından yapılmasını sağlamıştır.

Ahî örgütü mensuplarına aynı zamanda askerlik misyonu da yüklemiştir. Bir savaş durumunda bulundukları yeri koruyabilmeleri ya da düzenli bir ordu oluşturulmuşsa ona katılabilmeleri amacıyla Ahîlere askerlik eğitimi verilmiştir. İş, meslek, sanat sahibi olan, toplumun değerlerini kendi bünyesinde toplayan Ahî, aynı zamanda savaş durumuna hazır bir asker olarak da toplum içindeki yerini alabilmektedir. Bu sebeple Ahîler özellikle binicilik ve cirit atma konularında yetiştirilmekte, ayrıca ordunun ikmal sorunlarının çözümüne yönelik olarak eğitim almaktadırlar. Osmanlının kuruluş ve yükselme dönemlerinde ordu sefere çıkacağı zaman nereye gidilecekse oradaki Ahî örgütüne haber verilir ve ne kadar savaş malzemesi, araç, gereç, yiyecek ve içecek sahip olunduğuna dair bilgi alınır ve Ahîlerin vereceği bu bilgi desteği doğrultusunda harekete geçilmiştir.

Ahîliğin misyonu içinde sosyal hizmetlerin de ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır. Ahîler, maddi, manevi sıkıntı içinde olan mensuplarına her konuda destek olmak ve onlara moral gücü kazandırmak amacıyla mesleğe atıldığı ilk günden mezara gireceği son güne kadar her türlü yardımı sağlamışlardır. Bu sosyal yardımlarda muhtaç durumda olanların sadece yiyecek içeceğini temin, günlük ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamakta, onların toplum içinde güçlenmelerine ve saygınlıklarının

artmasına yönelik işyeri edindirilmesinden o iş yerinin çalıştırılmasına yönelik araç, gereç ve maddi yardım da sağlanarak yardımcı olunmaktadır.

Ahî örgütünün misyonu içinde mensuplarına günümüzdeki adıyla sigorta hizmeti verilmesinin de yer aldığı görülmektedir. Çünkü, her hangi bir iş kazası, hastalık ve malul olma, yaşlılık ve ölüm gibi durumlarla yangın, deprem, sel felaketi gibi doğal afetlerde yine mensupları başta olmak üzere insanların yardımına Ahî birlikleri koşmuştur.

Sosyal yardımlaşmada daha etkin olabilmek ve mensuplarına daha çok yardım edebilmek amacıyla Ahîler “orta sandıkları” kurmuşlar, günümüzdeki adıyla ilk kez kooperatif ortaklığını gerçekleştirmişlerdir.

Ahîler, hem bu sandıkların güvenli bir biçimde korunmasını sağlamak, hem de elinde parası, altını vb. ihtiyaç fazlası menkulleri bulunanların bu menkullerini, geliri orta sandıklarına aktarılmak üzere çok küçük ücretler karşılığında muhafaza ederek adeta bir bankacılık faaliyetini de başlatmışlardır.

Ahîlik, özel teşebbüs ve mülkiyete özel bir önem vermiştir. Ahîler, özel teşebbüsün yeterli olmadığı alan ve durumlarda kamu hizmetlerinin yerine getirilebilmesi için devletin yardımını talep etmişlerdir.

Ahîler, kesinlikle stokçuluk ve haksız kazanca karşı olmuş, aksine insanlardaki sermayenin atıl bırakılmayıp işletilmesi, ekonomik hayata canlılık kazandırılması, üretimin artırılması, işsizliğin azaltılması gibi sebep ve düşüncelerle özel teşebbüsü desteklemişlerdir.

Ahîlerin misyonu içinde bugünkü adıyla “sendikacılık” da önemli bir yere sahiptir. Ahîlerin misyonunda yer alan sendika anlayışının esasını, işçi ve işverenin çalışmaya yönelik ilişkilerinde ortak sosyal ve ekonomik hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek düşüncesi oluşturmaktadır. Ahî örgütleri bulundukları bölge, şehir ya da yerin iş hayatını oluşturan işçi ve işverenin haklarını korurken aynı duyarlılıkla tüketicinin de haklarını korumuştur. Bu misyonu sebebiyle işçisine alın terinin

karşılığını zamanında ödemeyen ya da üretiminde kötü malzeme kullanan işverene karşı olduğu gibi işini hakkıyla yapmaya, aldığı paranın karşılığını üreterek vermeyen, işini aksatan, işini hafife alan, işiyle dalga geçen, işverenin haberi olmadan kötü iş üreten işçiye de aynı duyarlılıkla karşı olmuştur.

Ahîlik, kurum olarak tarihe mal olmuş diğer birçok kurum ve zihniyet gibi işlevini tamamlamış ve devrini kapatmış görünmektedir. Ne var ki Ahîliğin toplumlar ve devirler üstü prensipleri, zaman zaman revaçtan düşse de asla ölmez prensiplerdir. Sadece ferdî kemâle erme noktasında değil, gerek devletlerin kendi bünyelerindeki, gerekse uluslararası düzeyde toplumsal barışın sağlanmasında Ahîlik prensipleri çok ciddî ve göz ardı edilmemesi gereken bir “model” konumundadır.

Bu itibarla Ahîlik, yalnızca Türk insanının değil, bütün dünya toplumlarının örnek alması gereken bir insanlık ve ahlâk sistemidir.

Gerek Anadolu Selçukluları ve beylikler döneminde Moğollara karşı duruşları, gerekse Osmanlı devletinin kuruluşunda üstlendikleri rol, Ahîlerin siyasî iddia ve tavır sahibi olduklarının açık delilleridir.

Ahî Evran sadece esnaflar pîri, bir öğretinin baş hocası ya da bir teşkilâtın sıradan bir başkanı olmamıştır. O, şartlar gerektirdiğinde bir siyasetçi olmuş, bir asker olmuş ve milletin menfaatleri doğrultusunda hiçbir kuvvetten çekinmeden mücadelesini vermiştir. Bütün Anadolu Moğol zulmü altında inim inim inlerken başka güç odaklarının yaptığı gibi güya “akıllı siyaset” güderek Moğollarla anlaşmak, uzlaşmak, hatta iyi geçinmek suretiyle makam ve mansıplar elde etme seçeneği yerine “insan” olmanın gereğini uygulamış ve gerek Konya’da, gerek Kayseri’de, Ahîleri toplayarak onlara karşı amansız bir mücadeleye girişmiştir.

Misyonu açısından bakıldığında Ahîlik, günümüz dünyasında birlikte yaşamak, barış içinde yaşamak, örgütlü yaşamak gibi hayatî önemdeki sosyal hayat unsurlarını önümüze sunan; iktisadî anlamda ise dayanışma, rekabet, kalite-kontrol, standardizasyon

vb. şartlarla ticarî ahlâk prensiplerini ihtiva eden bir değerler bütünüdür. Ahîliğin günümüzün geçerli değerleri karşısında ne konumda olduğu oldukça önemlidir. Günümüzün iş ve çalışma dünyasının yükselen değerleri diyebileceğimiz “sorumluluk ve liyakat, dayanışma, rekabet, oto-kontrol, kalite ve standardizasyon”, ile “kazanç ve servet” kavramları karşısında Ahîlik çok şey ifade etmektedir.

Hür ve bağımsız yaşama isteği, baskı ve zulme tavır alma, karşı çıkma düşüncesi aslında bir kahramanlık emaresi değil, insan olma onurunun tabîî bir gereğidir. Dolayısıyla bir insanlık biliminin mensupları olan Ahîlerin bu tavırları, insanlığın normal refleksinden başka bir şey değildir. Vizyon ve misyonları gereği Ahîler; insanlık âlemine “zulme, haksızlığa, cehalete, yağma ve talana karşı başkaldırı bir insanlık onurudur” mesajı vermişlerdir.

Modernizm hangi noktaya ulaşırsa ulaşsın, teknoloji hangi sınırları zorlarsa zorlasın, çağın adı atom çağı, uzay çağı, bilgi çağı, güç çağı... ne olursa olsun, “insan” olgusu var olduğu müddetçe değişmeyen, değişmesi mümkün olmayan değerler vardır. Bu değerler manzumesi

şu veya bu din, o veya bu millet, şuradaki veya buradaki devlet farkı olmaksızın insanlığın müşterek değerleridir. Dürüst olmak, çevreye faydalı olmak, iyi huylu olmak, munis olmak gibi insanî vasıflar; hürriyet, adalet, eşitlik gibi sosyal kavramlar bu değerler manzumesinin ilk çırpıda akla gelen unsurlarıdır. Zamanın, ortamın ve türlü şartların tesiriyle bu değerler kimi devirlerde zayıflayabilir, hatta toplum nezdinde değersiz ve gereksiz şeyler olarak algılanmaya da başlanabilir. Bu durum, o değerlerin işlevini yitirdiğinin değil, o zihniyetteki toplumlara hastalık virüsünün bulaşmış olduğunun göstergesidir.

Yükselen değerlerin sık sık değiştiği günümüz dünyasında, önümüze yalnız kendini düşünen değil başkalarını da düşünen, yani en az kendisi kadar toplumun diğer fertlerini de düşünen, en az kendisi kadar onların da hak ve hukuklarını kollayan bir insan modeli koyan çağdaş Ahîliğe insanlık bugün hem vizyon hem de misyon bakımından her zamankinden daha çok ihtiyaç duymaktadır.

BÖLÜM I

AHÎLİĞE

GİRİŞ

1- AHİLİK

Günümüzde “Ahîlik” esnafa özgü bir kavram olarak algılanmakta; Ahîlik denilince esnaf, esnaf denilince de Ahîlik akla gelmektedir. Ancak, bu kavramın günümüze ve geleceğe ışık tutan daha derin ve geniş anlamı da vardır.

2-KAVRAMLAR

“Ahî”, Arapça’da “kardeş” anlamına gelen bir kelimedir. Kaşgarlı Mahmut’un hazırladığı Dîvânü Lügâti’t-Türk isimli ansiklopedik sözlükte ise “Ahî” kelimesinin eli açık, cömert anlamında kullanılan ve Türkçe olan “akı”dan geldiği kaydedilmektedir (Atalay, 90).

Ahîlik, Türklerin İslamiyet’i topluluk hâlinde kabul ettikleri yıllarda, Türk örf ve adetleri ile İslam inancını kaynaştırmak amacıyla geliştirilen bir düşünce sistemi ve yaşama tarzı olarak tanımlanabilir. Bu düşünceyi ve yaşama tarzını benimseyenlere de “Ahî” denilmektedir. Ahî birlikleri ise Ahîler tarafından kurulup geliştirilen bir sivil toplum kuruluşudur.

3- AHİLİK

Müslüman olmalarıyla birlikte Türklerin ekonomik, sosyal ve kültürel hayatında önemli değişiklikler meydana gelmeye başladı. Bu değişikliklerin temelinde ise göçebelikten yerleşik hayata geçiş sürecinin hızlandırılması bulunmaktaydı. Bu tür büyük değişmelerin yaşandığı dönemlerde, insanların farklı tutum ve davranış sergilemeleri doğaldır (Turhan 1971: 159). Nitekim Selçuklu döneminin Anadolu’sunda da böyle olmuştur.

4- DEĞİŞİM KARŞISINDA AHİLİK

Sözü edilen dönemde Müslüman Türkler, yaşanması kaçınılmaz olan değişim karşısında takındıkları tutum ve davranışlar açısından üç ana grupta toplanmışlardır. Birinci grupta yer alan Türk sultanları ve yüksek tabaka,

İslami hayat tarzının yerleşmesi ve kökleşmesine önem ve öncelik vererek diğer değerleri ihmâl etmişlerdir. Bunlar, Şâmânî inancın hâtıralarını canlandıracağı endişesiyle, Müslüman olmadan önceki tarihleri ile örf ve adetlerine ilgisiz kalmışlardır. *“Bundan dolayı, mesela ananeye daha sadık olan göçebe kitleleri arasında vücut bulan Oğuzname ve Dede Korkut Kitabı istisna edilecek olursa, aydın Türklerden, Firdevsi gibi İran tarihini destaniyle ebedileştiren bir kimse değil, Oğuz Destanı’nı bize sadece nakleden bir Türk râvisi bile çıkmamıştır.”* (Turan 1971: 12).

İlk zamanlarda Türk sultanları, gerek siyasi hakimiyetin sembolü olmak ve gerekse şehirlerde oturan Müslüman Türkleri İslami esaslara göre idare etmek amacıyla, ele geçirilen her şehre İranlı bir kadı tayin ediyorlardı (Akdağ 1979: 13). Hızla kurulan medreselerde, İran ve Arabistan’dan getirilen İslam uleması ders veriyordu. Devlet tarafından desteklenen bu ulema, Türk geleneklerine karşı hoşgörüsüzdü. Hâlbuki Türkler, *“İslamîliği dar şeriat kaideleri içinde değil, geniş ve yumuşak bir ruh ve mânâ ile anlayarak”* (Turan 1971: 12) kendilerine izah eden mutasavvıf Türk dervişlerinin telkinleriyle kabul etmişlerdi. Devletten güç alan bu ulema zümresinin tutum ve davranışları, geniş hâlk kesimlerinde tedirginliklere sebep oluyordu.

İkinci grubu meydana getirenler, birinci gruptakilerin aksine, İslam’ı inanç ve hayat tarzından çok eski Türk geleneklerine ve Şamana inançlara bağlıydılar. Yerleşik hayat tarzına uyum sağlamada da güçlük yaşayan bu grup, İslamiyet’i de bir nevi Şamanizm olarak benimsemişlerdi (Güllülü 1977: 23). Bu grup, devlete karşı çatışmacı bir tavır almış ve bütün bir orta çağ boyunca meydana gelen ayaklanmaların başlıca sebeplerinden biri olmuştur.

İslam inancıyla Türk geleneklerinin kaynaştırılmasını benimseyen diğer gruplarla çatışmaya girmekten kaçınanlar ise üçüncü grubu meydana getirmişlerdir. Bunlar diğer gruplarla çatışmıyor, sosyal huzurun sağlanması için gerektiğinde devlete yardımcı oluyorlardı. İslam’ı beynelmilelciliği samimiyetle kabul ediyorlardı, ancak İslam’a aykırı olmayan geleneklerine de sıkı

sıkıya bağlıydılar. Ahîlik, bu grup tarafından benimsenip geliştirilen bir düşünce ve hayat tarzıdır. Birbirlerine karşı çatışmacı tavır alan grupları uzlaştırmaya çalışarak sosyal huzurun sağlanmasına önem veren Ahîliğe, bu ve benzeri sebeplerle “orta yol” da denilmektedir.

5- AHİLİK VE İNSAN

Düşünce sistemlerinin açıklanmasında öncelikle üzerinde durulması gereken husus, o sistemde insana hangi değer ve rolün verildiğidir. Genelde düşünce sistemlerinin insanların mutluluğunu hedef aldığı söylenebilir. Ancak, bu amaca ulaşmada izlenecek yöntem hususunda birbirlerinden ayrılırlar.

İnsanı mutlu etme iddiasıyla ortaya atılan düşünce sistemlerinin birçoğu amacını gerçekleştiremez. Tarih, iyi niyetlerle ortaya atılan, ancak milyonlarca insanı perişan eden düşüncelerin hikâyeleriyle doludur. Ders alınması gereken bu tür olumsuzlukların temelinde, şu iki yanıştan en az birinin bulunduğu söylenebilir: Amacı gerçekleştirmek için uygun araçların seçilememesi ile uygulamada amacın araç hâline gelmesi.

Mesela bazı düşünce sistemleri insanların ne kadar çok tüketirse o kadar mutlu olacağı tezinden hareket ederek, üretime insanı mutlu edecek yegâne araç gözüyle bakarlar. Amaçları, insanlara daha çok tüketim imkânı sunarak onları mutlu etmektir. Bunu için de üretimin artması gerekir. Ancak, uygulamada beklenen sonuç alınamaz, amaçla araç yer değiştirir. Yani üretim amaç, insan ise üretimi gerçekleştiren araç olur. Şüphesiz, araç hâline getirilen ve bir makinenin dışısından fazla değeri kalmamış olan insanın mutlu olması beklenemez. Bu örnek olayda iki yanıştın birden yapıldığı görülmektedir. Birincisi insanın sadece madde ile mutlu olacağı tezi kabul edilerek uygun araçlar seçilmemiştir. İkincisi ise amaç olan insan üretimin aracı hâline gelmiştir.

Yukarıda özetlenen sebeplerle, düşünce sistemlerinin insana bakış açıları ve onlara verdiği değer ile bunların uygulamada aldığı biçim son derece önemlidir.

Ahîlik, İslam inancı ile Türk örf ve adetlerini kaynaştıran bir düşünce sistemidir. Ahîlikte insan sistemin ortasına oturtulmuş olup her şey onun dünya ve Ahîren mutluluğu esas alınarak şekillendirilmiştir. Hiçbir şeye “eşref-i mahlûkat” kabul edilen insandan daha fazla değer verilmez. Ahîliğin temelinde böyle bir insan anlayışı vardır.

Ahîlik insanı bir bütün olarak ele almakta ve onu bütün yönleriyle birlikte geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple Ahîlik insanın sadece uhrevî hayatını değil; ekonomik, sosyal ve kültürel hayatını kapsayacak biçimdeki dünyevi hayatını da düzenlemektedir. “Dünya için ahreti ve Ahîret için dünyayı terk etmeme” anlayışına sahip olan Ahîlerin, bu anlayışı hayata geçirmede uyguladıkları yöntem ve stratejiler ikinci ve üçüncü bölümlerde açıklanacaktır.

Ahîlik, insanların dıştan zorlamalarla kaidelere uygun hareket etmelerini sağlama yerine, nefis terbiyesiyle onların beklenen tutum ve davranışları kendiliğinden göstermeleri temeline dayanır. Bu tercihleri sebebiyle Ahîler kaideleri belirlemekle yetinmeyip, eğitime büyük önem vermişlerdir.

6- AHİLİK VE TOPLUM

Her konuda olduğu gibi, ferî-toplum ilişkilerinde de Ahîlik orta yolu bulmuş, toplum için ferdi ve fert için toplumu feda etmeyen bir hayat anlayışını benimsemiştir. Bu anlayış ve insana verilen değer sonucunda Ahîlikte, dayanışmacı toplum yapısının esas alındığı görülür.

Dayanışmacı toplum anlayışında, toplumu meydana getiren sosyal kesimlerin menfaatlerinin birbiriyle çatışmadığına inanılır. Sadece kesimler arasında değil, aynı kesim içerisinde bulunan fertler arasında da çatışmaya sebep olabilecek davranışlara izin verilmez.

Ahîlikte, fertler işçi-işveren, üretici-tüketici, kadın-erkek, genç-yaşlı şeklinde kategorileştirilerek birbirleriyle mücadeleye zorlanmaz. Böylece toplumda iç huzur ve barışın sağlanmasına çalışılır. Bu ortamın sağlanmasında

esas olan uzlaşmadan çok diyalogdur.

Uzlaşma, çatışmacı toplum değerleri içerisinde gelişmiş bir kavramdır. Mesela çatışmacı toplum yapısında işçi ile işverenin menfaatlerinin birbiriyle çatıştığına, dolayısıyla sürekli bir mücadele içerisinde olmaları gerektiğine inanılır. Ancak, sürekli kavgayla da bir yere varılamaz. Çünkü her ikisinin de varlıklarını sürdürebilmeleri için üretimin yapılması gerekir. Bu sebeple oturur uzlaşırılar. Uzlaşmada taraflar tavizler vererek ortak noktaları bulurlar. Kısaca uzlaşmada, şartların zorlaması ölçüsünde, bütün tarafların az veya çok taviz vermesi söz konusudur. Uzlaşma masasından kalkan herkes, verdiği taviz sebebiyle en azından burukluk yaşar. Bu sebeple her uzlaşmanın, karşı taraftan yeni tavizler kopartmak için girişilecek yeni bir mücadelenin başlangıcı olduğu söylenebilir. Tarafların taviz vermesine dayalı bu tür uzlaşmalar, sonuçta herkesin kaybetmeye mahkûm olduğu bir mücadele olarak tanımlanabilir.

Ahîlikte ise uzlaşmadan ziyade, ferdin diğer insanları düşünerek ölçülü ve dengeli davranışlar göstermesi söz konusudur. Bu yaklaşımda ferdin taviz vermesi değil, gönüllü katkısı esas olduğundan, sonucunda burukluk yaşanmaz; aksine, iç huzur duyulur. Ancak Ahîliğin bundan çok farklı ölçüleri ve değerleri vardır.

7- AHİLİK VE EKONOMİ

Ahîliğin günümüzde uygulanan teorilerden çok farklı bir ekonomi anlayışı vardır. Bunun doğal karşılanması da gerekir. Çünkü Ahîlik “insan için ekonomi” anlayışını uygularken, günümüzün ekonomi teorilerinde insan, üretim araçlarından sadece biri konumuna düşürülmüştür. 1970’li yıllarda tarım bakanımızın, bir montofon ineğinin iki üniversite mezunundan daha verimli olduğu şeklindeki beyanı tartışmalara sebep olmuştu. Eğer ölçü insan, makine ve hayvan ayrımı yapmadan üretilen şeylerin ekonomik değeri (fiyatı) ise, bakan haklıdır. Nitekim çıplak şekliyle 20. yüzyıl ekonomisinin ölçüsü de budur. Ancak Ahîliğin bundan çok farklı ölçüleri ve değerleri vardır.

8- AHİLERİN HAYATINDA EKONOMİNİN YERİ

Ahîlik, hem dünya ve hem de ahreti birlikte düşünen bir anlayışa sahiptir. “Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya, yarın ölecekmiş gibi Ahîret için çalış” Hadisi de bu görüşü desteklemektedir.

Ahîlikte ekonomi bir araçtır ve bu aracın amaç hâline getirilmesine izin verilmez. Sadece mal, servet ve kazanç için çalışmak hiçbir zaman kendi başına bir anlam taşımaz. Bunlar, ancak kendinden üstün bir amacın gerçekleşmesinin aracı oldukları takdirde bir değer ifade ederler. Mesela, başkalarına muhtaç olmadan yaşamak veya başkalarına yardım etmek için kazanılan para değerlidir. Ama, para kazanmış olmak için para kazanmak, başka bir deyişle para kazanmayı amaç hâline getirmek, Ahîlerin kabul etmedikleri bir davranıştır. Çünkü bu durumda, araç olan para amaç hâline gelmektedir.

Para kazanmak amaç hâline gelirse, amaç olan ahlâkî değerler de araç hâline gelir ki, bu son derece ahlâkî olmayan bir dünya görüşüne temel teşkil eder. Mesela, para kazanmak amaç olursa, başkalarına yardım etmek de bir araç olur. Bunun uygulamadaki sonucu, kişilerin daha çok para kazanmak için başkalarına yardım yapıyor gibi görünmesidir. Hayır işlemek için değil de, başkalarının itimadını, güvenini ve saygısını kazanarak kârını arttırmak isteyen tüccarların, fakirlere mal dağıtması veya para vermesi, böyle bir zihniyetin mahsulüdür. Genellikle buna yardım değil, farklı bir kazanç sağlama yöntemi denilebilir. Çünkü amaç fakirlere yardım etmek değil, onları araç olarak kullanıp daha çok para kazanmaktır. Yardımın araç olarak kullanılmaması için İslam dini “sağ elin verdiğini sol el bilmemeli” ölçüsünü getirmiştir. Ahîlikte bu ölçüye titizlikle uyulması istenir.

“Mal ömrün huzur ve asayışı içindir, ömür mal cem’eyiyecek için değildir.” diyen Sadi, bu cümlesiyle, Ahîlerin de hislerine tercüman olmaktadır. “Yaşamaktan murat huzur ve selamet içinde ömür sürmek olduğuna göre, iktisadi faaliyet o gayenin emrine lüzumlu vasıtaları-geçim imkânları-hazır

tutmakla mükellef demektir. Bu madun mevkii aşarak, başlı başına bir gaye olmak iddiası ile diğer kıymetler üstüne sivrilebilen kazanç faaliyeti anormal, marazi bir bünye gelişmesinden (hypertrophie'den) farksızdır” (Güllülü 1977: 130).

Ahîlerin mal ve servet hakkında düşünceleri, onların ekonomik faaliyetlerine de yansımıştır. Ahîler, insanların kendi emekleri ile geçinmelerini ve kimseye muhtaç olmamalarını isterler. Bu sebeple Ahînin emeğini değerlendirebileceği bir işi, özellikle bir sanatı olması, ahlâk kaidesi hâline getirmiştir.

Ahîlik insanların çalışmalarını, bir işle uğraşmalarını ve kendi emekleri ile geçimlerini ister. Bazı fütüvvetnamelerde işsizlik “batılı” olarak kabul edilmekte ve akılsızlık sayılmaktadır.

“İşsiz adam nasıl olur da akıllı sayılır...”

Daima işle meşgul ol, hüner ahabı yanında makbul bir hâle gel. İşsizlerin işi tamamıyla batıldır. Tembel adamlar hiçbir şey elde edemezler.” (Güllülü 1977: 103).

“Ahîler çalışmayı ibadet saymışlardır. Onun için Ahîler işyerlerine ibadet yeri gibi değer verirler. Ahîlikte işyerleri, tekkeler ve zaviyelerden daha kutsal yer olarak kabul edilir. Ahînin işyeri, Hak kapısıdır. Bu kapıdan hürmetle girilir, saygı ve samimiyetle çalışılır, helâlinden kazanılır, helâl yerlere ve kararınca harcanır.

Ahîlikte esas olan helâl kazançtır. Ahînin doğru olması ve hak ettiğinden fazlasını isteme yoluna sapmaması ahlâk kaidesi hâline getirilmiştir.

“Ahî ahlâkında doğruluk ekonomik bir öz taşımakta, eşyanın bilinen biçimde imâl edilmesi ve belirli bir fiyata satılması anlamına gelmektedir (Ülgener 1981: 76). Ahîlik; hakkına razı olmayarak malına değerinden fazla fiyat isteme, zenginleşme hırsıyla gömülü hazineler peşinde koşma, karanlık ve dolaşık kazanç yollarına sapma gibi haram kazanç yollarına müsaade etmez. Öte yandan Ahîlik, kendini ve yakınlarını geçindirecek “insaflı” ve “dürüst” bir ticarete karşı değildir. Ama mal biriktirme ve yığılma peşinde koşan, haris ve istismarcı ticarete karşıdır.

Kolay kazanç, Ahî ahlâkı yönünden makbul değildir. Kazanç, meşakkatli olacak, güç olacak, alın teri ve emek karşılığında elde edilecektir.

Sahibini soygun ve vurgun peşinde koşturmayan, dilencilikle yüzünü yere eğdirmeyen, ifrattan da tefritten de uzak olduğu için “vasat ve itidal” ölçüsüne en fazla yaklaşan ve o yüzdende en çok övülmeye hak kazanan geçinme tarzları olarak, ziraat ile sanat kabul edilirdi. El işçiliği, kararlı ve sebatlı bir kazanç yolu olduğu için, Ahîlerce en hayırlı geçinme yolu olarak benimsenirdi. Bu anlayış Ahîlerin aşırılıklardan uzak, dengeli ve uzlaşmacı dünya görüşüne de uygundur.

Ahîlik mülkiyete karşı değildir. Ancak Allah'ın “..ta ki servet içinizde yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın...” emri uyarınca, servetin belirli ellerde toplanmasına karşıdır. Bu sebeple, sermaye artırımını ve aşırı kazanç arzusu kesinlikle engellenmiştir.

Sabahleyin dükkânların açıldığı zaman, her esnaf birlik odalarının önünde toplanır, bir kişi dua eder, sonra da dağılarak herkes dükkânını besmele ile açardı. Sabahleyin ilk müşterisiyle alış veriş yapan bir esnafa, ikinci müşteri gelirse ve komşusu henüz alış veriş yapmamışsa, o esnaf müşteriye bütün samimiyetiyle şöyle derdi:

“Kusura bakma efendim Allah (C.C.) bereketini vere, ben bu sabah siftah yaptım. Senin istediğin mal karşı dükkânda da var O daha siftah etmedi. Siz oradan alın”.

9- ÜRETİM VE TÜKETİM

İslam ekonomisinde ihtiyaca göre üretim fikri hâkimdir ve israf yasaklanmıştır. İsrafın yasaklanması, ihtiyaçları kısırtacak davranışlardan uzak durulması anlamına da gelmektedir. Bu prensiplere uygun olarak Ahîlik, üretimi ihtiyacın bir fonksiyonu olarak ele almaktadır. İhtiyaç kadar üretim fikri, gerekli hâllerde üretimin sınırlandırılması sonucunu da doğurmaktadır.

10- EMEK-DEĞER

Üretilen her mal veya hizmetin bir değeri vardır. Ahîlikte bu değer sadece satış fiyatıyla ölçülmez.

Kıtlık ve aşırı üretim durumlarında malın satış fiyatı ile gerçek değeri arasındaki fark büyür. Kıtlıkta malın satış fiyatı gerçek değerinin çok üstüne çıkar ve tüketici mağdur olur. İhtiyaç fazlası üretimde ise malın satış fiyatı gerçek değerinin çok altına düşer ve üretici mağdur olur. Ahîlik, gerek üreticinin gerekse tüketicinin mağdur olacağı bu gibi durumların yaşanmasına izin vermez. Böylece emeğin gerçek değerini bulacağı ortam sağlanmış olur.

Kolay kazanç, Ahî ahlâkı yönünden makbul değildir. Kazanç, meşakkatli olacak, güç olacak, alın teri ve emek karşılığında elde edilecektir.

11- REKABET

Günümüzdeki rekabet araçlarının çoğu Ahîlikte yasaklanmıştır. Fiyat düşürerek veya daha kalitesiz malzeme kullanılarak rekabet yapılamaz.

Ahîlikte esas olan helâl kazançtır. Ahînin doğru olması ve hak ettiğinden fazlasını kazanma yoluna sapmaması ahlâk kaidesi hâline getirilmiştir.

“Ahî ahlâkında doğruluk, ekonomik bir öz taşımakta eşyanın bilinen biçimde imâl edilmesi ve belirli bir fiyata satılması anlamına gelmektedir.

Ahîlik hakkına razı olmayarak malına değerinden fazla fiyat isteme, zenginleşme hırsıyla gömülü hazineler peşinde koşma, karanlık ve dolaşık kazanç yollarına sapma gibi haram kazanç yollarına müsaade etmez.

Ahîlik, kendini ve yakınlarını geçindirecek “insaflı” ve dürüst bir ticarete karşı değildir. Ama mal biriktirme ve yığma peşinde koşan, haris ve istismarcı ticarete karşıdır.

Bunlara karşılık ferдин yaptığı iş ile bütünleşmesi teşvik edilmektedir. Bu sebeple üretilen eşya, sanatkâr için ekonomik değerinin üzerinde bir mana taşımaktadır.

Böylece sanatkârın işine ruhunu yansıtması sağlanmakta, rekabet ise daha mükemmel mal yapma şeklinde ortaya çıkmaktadır.

12- AHİLİKTE İDEAL İNSAN

Ahîliğin asıl amacı, insanların dünya ve Ahîrette huzur içinde olmalarını sağlamaktır. Bu anlayış Ahîlerin dünya için Ahîretini, Ahîreti için de dünyasını terk etmeyen dengeli bir hayat tarzı geliştirmelerine sebep olmuştur.

Ahîlik, insanın dünyevi ve uhrevi hayatını düzenlerken “insan-ı kâmil” diyebileceğimiz bir ideal tip ortaya koymuştur. Ahî ahlâk kaidelerinden faydalanarak özelliklerini sıralayabileceğimiz bu insan tipinin görgü kaideleri ile de sosyal hayatı düzenlemiştir.

Ahîlik üzerinde araştırma yapanlar, bu düşüncenin ahlâk kaidelerini çeşitli şekilde gruplandırır. Özde hiçbir fark göstermeyen bu sınıflandırmalardan birine göre, Ahî ahlâkı, formel ve informal olarak incelenebilir.

İslam ahlâkı, Ahîlikteki ahlâk anlayışının formel yanını meydana getirir. Ahîlik, özellikle İslamiyet’ten sonra Araplar arasında gelişmiş olan fütüvvet teşkilatının bir nevi tüzüğü kabul edilebilen fütüvvetnamelerde yer almış ahlâk kaidelerini formel ahlâk kaideleri olarak aynen almıştır. Genel bir ahlâk yapısını yansıtan formel ahlâk kaideleri, açık ve kapalı, dışa ve içe ait olmak üzere sınıflandırılan on iki emirden meydana gelmektedir (Güllülü 1977: 94).

Kapalı ve dışa ait olan altı emir şunlardır:

1. Gayri meşru ilişkilerden (zinadan) sakınılmasını isteyen şalvar ile ilgili emir,
2. İslam dinine göre, yasak edilmiş yiyecek ve içeceklerin yenilip içilmemesini isteyen, mide ile ilgili emir,
3. Yalandan, dedikodudan, boş laftan ve gıybetten sakınılmasını isteyen, dil ile ilgili emir,

4. Görülmemesi ve duyulmaması gereken şeylerin görülüp duyulmasını isteyen, kulak ve göz ile ilgili emir,
5. Kötülük etmekten sakınılmasını isteyen el ve ayak ile ilgili emir,
6. Dünya malına ve nimetlerine ahreti unutturacak kadar bağlanılmamasını isteyen, hırs ile ilgili emir.

Bu emirleri “eline, diline beline hâkim ol” şeklinde özetleyen Müslüman-Türk milleti hâlâ bir deyim olarak kullanmaktadır.

Açık ve içe ait olan altı emir ise şunlardır:

1. Cömertlik,
2. Tevazu,
3. Kerem (alıcenaplık ve alçak gönüllülük),
4. Merhamet ve bağışlama,
5. Bencil olamama,
6. Realizm (uyanıklık-hayal şarabıyla sarhoş olmama).

Daha çok mesleki dayanışma ve teşkilat içi münasebetleri düzenleme ihtiyacından doğan informal ahlâk kaideleri ise şöyle sıralanabilir:

Ahînin emeğini değerlendirecek bir iş, özellikle bir sanatı olmalıdır.

- Ahî, birkaç iş veya birkaç sanatla değil, kabiliyetine en uygun olan tek bir iş veya tek bir sanatla uğraşmalıdır.
- Ahî, işinin veya sanatının geleneksel pirlerinden kendi ustasına kadar büyüklerine içten bağlanmalı, sanatında ve davranışlarında onları örnek almalıdır.
- Ahî, kazancının geçiminden arta kalanını tümüyle yoksullara ve işsizlere yardımda kullanmalıdır.
- Ahî, bilgi sahibi olmalı, bilginleri sevmeli, beylerin uluların kapısına gitmemeli, aksine padişah bile onun ayağına gelmelidir.

- Fütüvvet (Ahîlik), âdeta bir ağaçtır; doğruluk yerinden biter; yaprakları edeptir, hayâdir; kökü Allah'ı tek bilmektir; yemişli evliya sohbetidir; suyu rahmettir. Bu ağaç yiğidin gönlünde biter, yaprakları yücelir.

Gerek Ahîlik üzerinde yazılmış çeşitli eserler ve gerekse bu düşünce ve yaşayış biçimini benimsemiş olanların bize yansıyan sözlerinden, Ahîlerin genel özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Doğruluktan ayrılmamak,
- Cömert olmak,
- Alçak gönüllü olmak,
- İyi huylarını geliştirmek,
- Kendisini halka adamak,
- Misafirlerini sevmek,
- İnsanlara nasihat ederek onları iyi yola yöneltmek,
- Kudreti varken suçluyu affetmek,
- Bir sanat veya iş sahibi olmak,
- Dindar olmak,
- Utanma duygusuna sahip olmak,
- Hile yapmamak,
- Yalan söylememek, kusur aramamak,
- Dedikodu yapmamak, kusurları örtmek,
- İçki içmemek,
- Zina ve livata yapmamak,
- Zenginlere karşı minnetsiz olmak,
- Kimseye karşı düşmanlık ve kin duymamak,
- Büyüklere hürmetkâr, küçüklere şefkatli olmak,
- Bel bağlamamak, fütüvvet alâmet ve elbiselerini taşımak,
- Nefis adı verilen şeytanla mücadele etmek (Gül 1971: 182, 183).

Bir de kimlerin Ahî olamayacağı açıklanacak olursa, Ahîliğin istediği insan tipinin özellikleri ortaya çıkacaktır. Nitekim, Burgazi Fütüvvetnamesi'nde kimlere fütüvvet verilmeyeceği, yani kimlerin Ahî olmayacağı şu şekilde sıralanmaktadır:

- Hak dinini bırakıp batıla taptığı için kâfire, Allah'ın birliğine ve eşsizliğine inanmayana,
- Görünüşte insan, aslında it yaratılışlı olan münafığa, iki yüzlüye,
- Her gün yalan söyleyen ve halkı yalana alıştırarak, inandıran müneccime, gâipten haber verene,
- İradesini, ölçüsünü kaybedip etrafını inciten sarhoşa, şarap içene,
- Hamama giren kâfir ve Müslümanları bir tutup hizmet eden tellâğa, yıkayıcıya,
- Her zaman hâlıkın zararına çalışan ve onun için dost ve düşman bir olan tellâla,
- Zamanında sözünü yerine getirmeyen, sıkıştığında bugün yarın diye oyalayan, vaadinde durmayana,
- Kestiği hayvanları inciten, işi kan dökmek olan kasaplara,
- Akli fikri insanların gece gündüz huzursuz ve rahatsız olması yönünde bulunan cerraha, operatöre,
- Günahının yarısı kıyamete kadar onun olan kötü töre koyana, kötü kanun yapana,
- İş tuzak kurup, hile ile kuşları tutan ve yavrularını anasız babasız bırakan avcılara,
- Herhangi bir ihtiyaç maddesini saklayıp kıtlık yaratan ve sonra pahâlı satan muhtekire, fütüvvet verilmez (Gölpınarlı 1953).

Kimlerin Ahî olamayacağına ilişkin hükümlerin iki boyutuna dikkat çekmek gerekmektedir. Bunlardan bir kısmı Ahîlik ahlâk kaidelerine uymayanlardır. Münafıklar, ikiyüzlüler, yalancılar bu grupta zikredilebilir. Ama hükümlerin çoğu, ferdin işini yapma şekli ile

ilgilidir. Mesela, kestiği hayvanları inciten kasaplar Ahî olamazlar. Burada kasapların Ahî olamayacağı değil, kestiği hayvanları inciten kasapların Ahî olamayacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla kasapların hayvanları incitmeden kesmeleri istenmektedir.

Ahîlik, yukarıda sıralanan ahlâk kaidelerinden başka mensuplarının özellikle sosyal hayattaki münasebetlerini düzenleyen görgü kaideleri de koymuştur. Ahîlerin yemek yerken, su içerken, alış veriş yaparken, hamama girerken, saçını tararken, yatakta yatarken, vb. nasıl hareket edecekleri bu görgü kaideleri ile belirlenmişti. Bunlardan yemek yemeye ait olan birkaç kaide şunlardır:

- Sofrada büyüklerden evvel yemeğe başlamamak,
- Yemekten önce ve sonra el yıkamak,
- Kendi önünden yemek yemek, lokmaları küçük almak,
- Ekmeği yemeğin suyuna batırmamak,
- Yemek odasına ayakkabı ile girmemek,
- Başkalarının yanında sümkürmemek ve kaşınmamak,
- Ağzını şapırdatmamak,
- Hakkından fazlasını yememek,
- Yediğinin helâl olduğunu bilerek yemek.

Yukarıdaki örnekten anlaşılacağı gibi Ahîlerin bütün hareketleri görgü kaideleri ile belirlenmişti. Bu kaidelerin toplamı 740'tır. Ahîliğin son mertebesine ulaşan enbiya, evliya ve padişahların bu kaidelerin hepsini bilmesi ve onlara uyması gerekirdi. Ahîliğe yeni başlamış birinin ise bunların 124 tanesini bilmesi lazımdı. Böylece insanların kademe kademe gelişmesi planlanmıştı.

Yukarıda anlatılanlar göz önüne alınarak bir Ahînin hangi vasıflara hâiz olması gerektiği çıkartılabilir:

"Ahî, vicdanının kendi üzerine gözcü koyan adamdır. Helâlından kazanan, yerine ve yeterince harcayan, ölçü tartı ehli olan, yararlı şeyler üreten ve yardım edendir.

Kalbi Allah'a, kapısı yetmiş iki millete açık olan, mürüvvet ve merhamet üzere olup cömertliği esas alan, ahlâkı

ana sermaye edinip akıl yolunda yürüyen, ilim isteyen ve ilmiyle amel edip yararlı çalışmayı elden bırakmayan kişiler Ahîlerdir.

Fütüvvet erkânınca yiğitlik niteliklerine ulaşmış, ayrıca bir sanat öğrenmiş, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmış, Hz. Muhammet'in elçiliğini kabul ve sünnetlerine uymuş, din ehli ile sohbet ve muhabbete yönelmiş kişiler, Ahîlikte ilerlemiş olanlardır." (Soykut 1971: 89).

Ahîlikte ahlâk anlayışı, her büyük ahlâk sistemi gibi, insan yaşayışına şekil ve düzen vermek üzere alt alta sıralanmış normlardan kurulu homojen bir bütünlük manzarası gösteriyor. Aynı ayrı unsurlar mantıkî bir sıra içinde birbiriyle örölüp dokunmuş ve hepsi tam ve çelişkisiz bir ifade topluluğu içinde ahenkleştirilmiş bir bütündür (Ülgener 1981: 15, 52). Bu ahengi kuran ve yöneten ana fikir, İslam Dini ile Türk örf ve âdetleridir.

Uygulamada durum ne olmuştur? Mükemmel olan bu ahlâk kaideleri uygulamada nasıl bir şekil almıştır? Amacı gerçekleştirmek için uygun araçlar seçilmiş ve her unsura ahlâk kaidelerinin tayin ettiği oranda yer ve değer vermiş midir? Yoksa, kurulan teşkilat ahlâk kaidelerini hiçe sayarak yeni değerlerin meydana gelmesine sebep mi olmuştur? Bu sorulara, bundan sonraki bölümlerde cevap arayacağız.

13- GÜNÜMÜZ GÖRGÜ KURALLARIYLA AHÎLERİN GÖRGÜ KURALLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Bilindiği gibi Ahîlerin ahlâk esaslarını, görgü kurallarını, törenlerini, geleneklerini, anlatan eserlere "fütüvvetnâme" denir. Fütüvvetnâmeler incelendiğinde; Ahîliğin mesleki yönden yeterli bir esnaf yetiştirmenin yanında, esnafın ahlâken de sağlam olmalarına, toplum içinde davranışlarıyla beğenilen, güvenilir insan intibai yaratmalarına çok önem verildiği görülmektedir. Bu yönüyle Ahîlik, Türk töresiyle İslamiyet'in ahlâkî prensiplerini kaynaştıran orijinal bir Türk kurumudur.

Aynı zamanda hem mesleki hem de ahlâki eğitimin yapıldığı Ahî zaviyelerinde davranış kuralları, yani görgü kuralları da öğretiliyordu. Fütüvvetnâmelerde görgü kurallarında "iyi ahlâk, nezaket, zarafet, güzel terbiye" kazandırdığından "edep" olarak söz edilmektedir. "Edep"lerin, başka bir deyişle görgü kurallarının sayısı 740'tır. 740 edebin tamamını yaşayışında uygulayan insan "insan-ı kâmil" mertebesinde görülmektedir. Ancak, çok nâdir olarak, 740 kuralın uygulanabileceği dikkate alınarak, her Ahî'nin öncelikle 124 görgü kuralını öğrenip benimsemesi esas kabul edilmiştir. Ahî zaviyelerinde cumartesi akşamları genç Ahîlere söz konusu 124 davranış kuralları öğretiliyordu. Taşradan İstanbul'a çalışmaya gelenler için Ahî zaviyelerinde yapılan bu öğretim, İstanbul hayatına bunalım yaratmadan intibakı sağlıyordu. Üsküdar ve Kazlıçeşme'deki Ahî zaviyeleri en tanınmışlarıydı.

13. yüzyılda Anadolu'da gelişen, Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama ve gerileme dönemlerinde lonca ve gediklere dönüden Ahîlik teşkilatının sosyal yönünü teşkil eden görgü kuralları 13. yüzyıla ait Burgazî Fütüvvetnâmesi'ne göre şu şekilde sıralanmıştır:

1. Sofra adabıyla ilgili 12 görgü kuralı,
2. Su içmeyle ilgili 3 görgü kuralı,
3. Konuşmayla ilgili 4 görgü kuralı,
4. Giyinmeyle ilgili 5 görgü kuralı,
5. Evden dışarı çıkmayla ilgili 4 görgü kuralı,
6. Yolda yürümeyle ilgili 8 görgü kuralı,
7. Mahallede yürümekle ilgili 4 görgü kuralı,
8. Çarşıda yürümeyle ilgili 5 görgü kuralı,
9. Alışverişle ilgili 3 görgü kuralı,
10. Eve eşya getirmeyle ilgili 3 görgü kuralı,
11. Eve girmeyeyle ilgili 5 görgü kuralı,
12. Oturma ile ilgili 4 görgü kuralı,

13. Misafirlikte ilgili 3 görgü kuralı,
  14. İnsan davet etmekle ilgili 3 görgü kuralı,
  15. Ayakkabı çevirmekle ilgili 2 görgü kuralı,
  16. Büyükleri ziyaretle ilgili 5 görgü kuralı,
  17. Hasta ziyaretiyle ilgili 5 görgü kuralı,
  18. Ölü evini ziyaretle ilgili 6 görgü kuralı,
  19. Mezarlık ziyaretiyle ilgili 4 görgü kuralı,
  20. Eğlence yerlerine gitmekle ilgili 4 görgü kuralı,
  21. Tuvalete oturmakla ilgili 12 görgü kuralı,
  22. Hamamda yıkanmakla ilgili 5 görgü kuralı,
  23. Hamamda hizmetle ilgili 3 görgü kuralı,
  24. Bardağa su koymakla ilgili 2 görgü kuralı,
  25. Yatmakla ilgili 4 görgü kuralı,
  26. Uyumak ve kalkmakla ilgili 3 görgü kuralı
- (Tan 1995: 55-57).

İncelediğimiz fütüvvetnâmelerden en tamamı olan Burgazî Fütüvvetnâmesinde görüleceği üzere 117 görgü kuralı sayılmıştır, yedisi eksiktir (mescide gitmekle ilgili olanlar gibi).

Günümüzde görgü kuralları ülkeden ülkeye az çok değişiklik göstermekteyse de Avrupa'da genelde benimsenen görgü kuralları hemen hemen dünyanın birçok ülkesinde uygulanmaktadır. Yurdumuzda da Avrupa kaynaklı görgü kuralları benimsenmiştir. Ahîlerin 8 yüzyıl öncesinden itibaren uygulamaya başladıkları görgü kurallarıyla günümüz Türkiye'sinde uygulanan Avrupa kaynaklı olduğuna inandığımız görgü kurallarını karşılaştırdığımızda karşımıza ilgi çekici bir sonuç çıkmaktadır. Bugün uyguladığımız ve, Avrupa'dan aldığımızı sandığımız birçok önemli görgü kuralı XIII. yüzyıldan itibaren Ahîlerce Anadolu'da uygulanmaya başlanmıştır. Ahîlerin görgü kurallarının yarıya yakını bugün de dünyanın önemli bir bölümünde geçerliliğini korumaktadır.

Ahîlerin görgü kurallarından günümüzde benimsenenlerin neler olduğunu sıraladığımızda gerçek daha iyi anlaşılacaktır:

Yemek yemekle ilgili görgü kuralları:

1. Temiz yiye, dökmeye, damlatmaya, iki elin bulaştırmaya.
2. Lokmayı küçük kopara, kimsenin önünden almaya.
3. Ol söz gevher (inci) dahi olsa, lokma ağzındayken söz söylemeye.
4. Kimsenin yediğini gözetmeye.
5. Başını, gövdesini kaşımaya, aksırmaya, sümkürmeye.
6. Ekmeğini ısırıp aşı banmaya.
7. Dışarı bırakılacak şeyleri (çekirdek, kemik gibi) kendi önüne koya.
8. Yemekten önce ve sonra elleri yıkaya.

Necm-i Zerkub Fütüvvetnâmesinde de yemek yemeyle ilgili farklı şu kurallar yazılmıştır:

1. Yemek koklanmaz, üflenmez.
2. Fazla yememek gerekir.
3. Ekmek ve et bıçakla kesilmeli, Eller ekmekle silinmemeli, bıçak ekmekle temizlenmemeli.
4. Su içileceği zaman eli ve ağzı temizlemeli.
5. Sofrada ölülerden hastalardan, iğrenilir, şeylerden söz edilmez. Geçirme, aksırık gelirse ağza mendil tutmak gerekir.
6. Yemeğin suyuna ekmek doğranmaz.
7. Meyve yenilirken çekirdekleri ağızdan atılmaz, fırlatılmaz.

Naşiri Fütüvvetnâmesi'nde de yemek yemeyle ilgili şu ek veya tamamlayıcı kurallar bulunmaktadır:

1. Yemek tabağının kenarından yemek gerekir.
2. İnsan, ölüm hâlinde bile olsa yenecek şeylerin temiz olması gerekir. 3.Eti elle parçalayınca parmakları yalamak ayıptır.

Su içmeyle ilgili görgü kuralları:

1. Su içileceği zaman elleri ve ağzı temizlemeye
2. Bardağa su koyarken dökmeye, ağzına kadar doldurmaya.
3. Ağır ağır içe.
4. Üstüne dökmeye.

Konuşmayla ilgili görgü kuralları:

1. Sert sert söylemeye ki, ağzından tükürükler saçılmaya.
2. Bir insanla konuşurken başka yerlere bakmaya.
3. Sen-ben diye söylemeye, siz-biz diye söylemeye.
4. Konuşurken elini kolunu sallamaya.

Giyinmekle ilgili görgü kuralları:

1. Ayakkabılarını temiz tuta, üzerlerinde pislik bırakmaya (Nasırî Fütüvvetnâmesi)
2. Elbiselerini temiz tuta (Nasırî Fütüvvetnâmesi), her hafta çamaşırların yıkama.

Yolda, mahallede, çarşıda yürümekle ilgili görgü kuralları:

1. Omzunu kimseye vurmaya, itişmeye.
2. Uzaktaki kişileri bağırarak çağırmaya.
3. Yerlere tükürmeye, sümkürmeye.

4. Yürürken yiyecek yemeye, içmeye.
5. Bir kişiyle birlikte yürürken başka işle meşgul olup onu bekletmeye.
6. Çarpmamak için karşıdan gelen kişiye yakın yürümeye.
7. Pencerelere, açık kapılara, bacalara bakmaya.
8. Yol üzerindeki hayvanları gözete, onlara basmaya.
9. Kendinden büyüğün önünden yürümeye.
10. Yolda şarkı, türkü söylemeye.

Alışverişle ilgili görgü kuralları:

1. Yumuşak (nazik) söyleye.
2. Tatmak için az ala, armağan almaya.
3. Aldığını geri vermeye.
4. Aldıklarını açıkta, görülür şekilde götürmeye.
5. Eve varınca hemen ağzına koymaya.

Büyükleri ziyaretle ilgili görgü kuralları:

1. Zamansız varmaya.
2. Saygı göstere, itaat ede.
3. Çok konuşmaya.
4. Öğüt vermeye.

Hasta ziyaretiyle ilgili görgü kuralları:

1. Yanına güler yüzle gire.
2. Yanında çok oturmaya.

Başsağlığı ziyaretiyle ilgili görgü kuralları:

1. Çok ağlamaya.

Eğlence yerlerine gitmekle ilgili görgü kuralları:

1. Kimsenin elbiselerine, ayaklarına basmaya.

Misafirlikle ilgili görgü kuralları:

1. Kendi yerini (oturacağı yeri) bile.
2. Yiyecek ne var diye sormaya.
3. Yemekten sonra çok oturmaya.
4. Ev sahibi söylemeyince söylemeye.

Mezarlık ziyaretiyle ilgili görgü kuralları:

1. Tükürmeye, sümürmeye.
2. Şarkı, türkü söylemeye.
3. Dua ede, Allah adını zikrede.

“Hekimlerden biri şöyle demiş;

Kimde şu altı şeyi bulursan onun tam bir fütüvvet sahibi olduğuna hükmet,

-Az nimetle şükreder,

-Çok güçlüğe sabreder,

-Cahili yumuşaklıkla idare eder,

-Cimriyi cömertlikle terbiye eder,

-Yaptığını, insanlar kendini övsün diye yapmaz.

-İnsanların kötölemesinden korkarak yaptığının geri durmaz.

Fütüvvetin gereklerinden doğru sözlü olmak ve emaneti yerine getirmek anlatılırken şu hadis-i nakledilir;

“Dört şey vardır ki bunlar sende olursa dünyadan kaybettiğinin önemi yoktur; Emaneti koruma, doğru söyleme, güzel huy ve helal kazanç.”

14- SONUÇ

Ahlîlik, meslekte başarıyı ahlâki değerler ve görgü kurallarıyla yakından ilgili görmüştür. Görgülü, iyi ahlâk sahibi bir kişinin hayatta başarılı olmamasına imkân yoktur. Ahîlerin 124 görgü kuralı genelde bütünüyle insanları temiz, düzenli, nazik hâle getirmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple birçok bugün de geçerliliğini korumaktadır ve dünyanın birçok yerinde uygulanmaktadır. Geçerli olmayanların ise birçok, İslamiyet’in yalnızca Müslümanlar için öngördüğü kurallardır: Kapıdan dışarı çıkarken önce sol ayağın atılması, besmele ile yola çıkılması, ölü evinin ziyaretinde “Azammallahü Ecreke” denilmesi, yatağa yatınca tövbe istiğfar getirilmesi, Allah’a şükredilmesi gibi...

Ahlîlerin görgü kurallarına bu derecede önem vermeleri, toplum hayatının ideal davranışlarını bütünüyle belirleyip küçük yaşlardan itibaren öğretmeye başlamaları, Milli Eğitim Bakanlığı ile esnaf kuruluşlarına güzel bir örnek teşkil etse gerek. Kuru kuruya öğretilen mesleki bilginin hayatta başarılı olmaya yetmediğini, bizim neslimiz acı bir tecrübe hâlinde gördü, isteriz ki yeni, nesiller aynı duruma düşmesin.

BÖLÜM II

AHÎ EVRAN

Düşünce sistemlerini açıklamada vazgeçilemeyecek yöntemlerden biri de, sistem ile kurucularının hayatları ve şahsiyetlerini ilişkilendirmektir. Yöntemin etkili olması için ilgili kişilerin hayatlarının ve şahsiyetlerinin tamamen tarafsız bir şekilde açıklanması

gerekmektedir. Bunların sistemle ilişkilendirilmesi ise yazarın görüşüdür. Okuyucu, tarafsız bilgilerden hareketle, yazardan daha farklı yorumlar yapabilir ve ilişkiler kurabilir. Böylece herkesin konu üzerinde düşünmesini teşvik edecek bir ortam hazırlanmış olur.

Ahîlik düşüncesinin oluşturulmasına ve geliştirilmesine katkı sağlayan çok sayıda insan vardır. Bunların birkaçının hayatını ve şahsiyetini açıklamak bile böyle bir çalışmanın kapsamını çok genişletir. Bu sebeple çalışmamız sadece Ahîliğin kurucusu olarak bilinen Ahî Evran'ın hayatı ve şahsiyetinin kısaca açıklanması ile sınırlı tutulmuştur. Okuyucu, Ahîliğe hizmet etmiş diğer kişilerin hayatlarını ve şahsiyetlerini inceleyerek Ahîlik hakkında derinlemesine bilgi sahibi olabilir.

Ahî Evran'ın hayatını ve şahsiyetini anlatmaya başlamadan önce bir hususa dikkat çekmek gerekecektir. Aynı yüzyıllarda yaşamış diğer İslam büyükleri gibi, Ahî Evran'ın da menkıbevi bir şahsiyeti vardır. Menkıbelerde anlatılanlar, hayatın gerçeklerine uymayabilir. Ancak, menkıbelerin o şahsa inanan insanlar tarafından zenginleştirildiği ve yaşatıldığı unutulmamalıdır. Başka bir ifadeyle menkıbeler, geçmişte o şahsın taraftarlarının nasıl görüldüğünü yansıtan kıymetli bilgilerdir. Bu bilgiler sayesinde, Ahîliğin gelişmesine ve yaygınlaşmasına yardımcı olan ortamı daha iyi anlamak mümkün olmaktadır.

Önceleri dericilik ile ilgili sanatların, daha sonra da Anadolu'daki bütün sanatların piri olarak kabul edilen Ahî Evran'ın menkıbevi bir şahsiyeti vardır. Onun gerçek hüviyetini zamanın bürüdüğü sisler içinden sıyrıp çıkarmak hiç de kolay değildir. Genelde pirlar, adlarıyla değil, sanlarıyla anıldıkları için şahsiyet ve hüviyetleri birbirini içinde erimiş ve kaynaşmıştır.

Asıl adı Mahmud Nureddin, takma adı Nimetullah olan Ahî Evran, 1236 yılında Horasan'da doğdu. Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğol baskısı ile Anadolu'ya göç eden Oğuz Türkleri arasında Ahî Evran'ın ailesi de vardı. Ailesi ile birlikte önce Konya'ya yerleşen Ahî Evran, oradan Denizli ve Kayseri'ye gitmiş, daha sonra Kırşehir'e yerleşmiştir.

Fakir bir ailenin çocuğu olan Ahî Evran, önce bir demircinin yanında çalışmaya başladı. Daha sonra debbağlık (deri işlemeciliği) sanatına girerek bu meslekte müstesna bir kabiliyeti olduğunu göstermiş, çalışkanlığı ve kabiliyeti sayesinde iki yılda kalfalığa geçmiştir. Ahîlik konusunda Ahî Mahmud'dan ders almıştır.

Yukarıdaki paragrafta yer alan bilgiler, Türk kültürü ile Ahî Evran'ın hayatının bütünleştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Ahî Evran'ın debbağ olduğu bilinmektedir. Ancak, meslek hayatına demirci çırağı olarak başladığına ilişkin bilgiler net değildir. Ahî Evran, gerçekten bir süre demirci çırağı olarak çalışmış olabilir. Fakat, ilk mesleğinin demircilik olarak kabul edilmesi, başka ihtimalleri de akla getirmektedir. Niçin başka meslek değil de demircilik? Bilindiği gibi eski Türklerde demircilik kutsal bir meslektir. Bu husus dikkate alındığında, iş hayatına demircilikle başlamış olduğuna inanılması, Türk kültürün Ahî Evran'ın hayatına yansıtılmasının bir sonucu olma ihtimali de yüksek görülmektedir.

Dikkat çeken ikinci husus, Ahî Evran'ın Ahîlik derslerini Ahî Mahmud'dan almasıdır. Bilindiği gibi Ahî Evran'ın adı da Mahmud'tur, Acaba, Ahî Evran gerçekten Ahî Mahmut adında bir kişiden ders almış mıdır? Yoksa Ahî Mahmud kendisi midir? Başka bir ifadeyle Ahî Evran'ın kendi kendini yetiştirdiğine mi inanılmaktadır? Çünkü Türklerde, liderlerin olağan üstü şahsiyetler olduğu kabul edilir.

Ahî Evran'ın kabiliyeti sayesinde iki yılda kalfalığa yükseldiğine ilişkin bilgi de önemlidir ve bu bilginin doğru olma ihtimali çok yüksektir. Çünkü Türk kültüründe, kabiliyetlerin önüne çeşitli engeller koyarak onları sınırlama yaklaşımı benimsenmez. Nitekim, Osmanlı'nın son yıllarında bile, Mazhar Osman, 17 yaşında tıp doktoru

olabilmiştir. Kimse Ona bu yaşta doktor olamazsın dememiştir. Ama günümüzde bir çocuk dahi bile olsa, liseye devam edebilmek için en az sekiz yıl okumak zorundadır!

Ahî Evran usta olduktan sonra teşkilatta Ahî Şeyhi olarak görev aldı. Kırşehir'de debbağlık mesleğini geliştirip yaygınlaştırdı. Daha sonra "Ahî Babalığa yükseldi. Ahî birliklerini canlandırarak bütün Anadolu'da tanınan bir şahsiyet hâline geldi.

Ahî Evran, esnafın denetlenmesine büyük önem verirdi. Her fırsatta işyerlerini gezer, yapılan işlerin temizliğini ve sağlamlığını kontrol ederdi. Ayakkabıcıları gezerken beğenmediği ayakkabıyı dama atardı. Bu olay hâlk arasında ".... ustanın pabucu dama atıldı" şeklinde anlatılırdı. Bu sözler o ustanın kalitesiz mal ürettiği anlamına gelirdi.

"Pabucu dama atılmak" anlamı genişletilmek suretiyle günümüze kadar gelen bir deyim olmuştur. Yukarıdaki paragrafta Ahî Evran'ın dikkat çeken özelliği, bir esnaf teşkilatının başında olduğu hâlde tüketiciyi korumaya öncelik vermesidir. Günümüzde yeni yeni anlaşılıma başlanan bu tavır, dayanışmacı toplum anlayışının göstergelerinden biridir.

Hakkında birçok efsane bulunan Ahî Evran, "Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya, yarın ölecekmiş gibi Ahîrete çalış" Hadis-i Şerifini kendine düstur edinmişti.

Teşkilat mensuplarına da; dünyada yaşamak için bilgi, ahlâk ve maharet ile sanatkârlar arasında yardımlaşma ve beraberliğe; Ahîret için ise takva ve iman esaslarına sınıksız sarılmaya ihtiyaç olduğunu sık sık hatırlatırdı.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli rol oynayan binlerce Ahî yetiştiren Ahî Evran, 1329'da 93 yaşındayken ölmüştür. Kabri Kırşehir'dedir.

"Doksan üç yıl yaşayan ve akla yar, nefse düşman olan bu faziletli er kişi, tekkesine kapanmış, dünyadan elini eteğini çekmiş münzevi bir sofı ve softa değildi, o, hayatını kazanmak için diyar diyar dolaşmış, her sanat ve zanaata başvurmuş, "elvan elvan" deriler işlemiştir. Nasıl ki, Hacı Bektaşî Veli, köylerde Türkmenlerin başına geçerek çiftçilik

yapmışsa, Ahî Evran da şehirlerde otuz iki esnafı bir başa bağlayarak tarikat çerçevesi içinde insanoğullarına hayatlarını kazanmayı öğretmiş, Horasan erlerinden adıyla sanıyla Türkoğlu Türk bir Veli'dir" (Gürata 1975: 121).

Menkıbeler ve şecere nameler, Ahî Evran ve Ahî birliklerinin yapısı hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Bunlarda Ahî Evran, keramet sahibi büyük bir veli hüviyetine karşımıza çıkmaktadır.

Bir gün, Ahî Evran'ın çırak olarak çalıştığı dükkana topluca mal almak isteyen bir müşteri gelir. Ustası tüccara onun istediği kadar derinin bulunmadığını söyleyince, Ahî Evran itiraz eder ve depo olarak kullanılan bodrumda istenilen miktarda derinin mevcut olduğunu söyler. Bodruma inip "Ya Allah" diyerek yukarıya atmaya başladığı deri sayısı binleri bulur. Hayretler içinde kalan ustası "yeter oğlum" diye bağırınca ambardaki deriler de kaybolur. Bu olaya seyirci olan esnaf, Ahî Evran ve ustasını bitişikteki dükkanlardan deri çalmakla suçlayarak mahkemeye verirler. Kadı diğerlerini dinledikten sonra, sıra Ahî Evran'a gelir. Ahî Evran derilerin kendilerine ait olduğunu söyler. Kadı şahitlerin nerede olduğunu sorunca "burada" der. Hâlbuki mahkemede kendisi ve kadıdan başka kimse yoktur. Kadı "hani oğul burada kimse yok" dediğinde, Ahî Evran "burada efendim" der. Boş sandalyeleri gösterir ve onlara dönerek "buyurun ya sandalyeler, kadıya ifade verin" der. Boş sandalyeler el sürülmeden kendi hâllerinde yürüyerek kadının huzuruna gelirler. Bunu gören kadı, derilerin Ahî Evran'ın ustasına ait olduğunu hükmeder.

Ahmet Gülşehri, "Keramet-ı Ahî Evran" adlı risalesinde Onun bir keramet ehli olduğunu şöyle anlatır:

Dağı tutup yazıya sürür idi

Yani yürü dese yürür idi.

Hızır ile yürür idi her gün bile

Komaz idi ki kim esne gark ola.

Ol ki sultan ile sahip sır durur

Deniz ile yazı ana bir durur...

“Elde mevcut seçere nanelere göre Ahî Evran, Abdulmuttalib’in torunu, Hazret-i Muhammed’in amcası Abbas’ın oğludur. Asıl adı Mahmud’dur. Ona “Sultan Ahî Evran” adını, Bedir Gazası’na giderken Alem-i Şerifi hâmil oluşundan ve muharebedeki Evran gibi her yöne saldırısından hoşnut olan Peygamber vermiştir. Aşhab dahi bunu görünce her biri birer yadigar verdiler. Resullullah buyurdu ki: Yâ Ali, sen ne verirsin? Dedikte: Allah’ın emri Resullullah’ın kavli üzerine kızım Rukiye’yi, amcam oğlu Sultan Ahî Evran Hazretlerine verdim” dedi.

Hazret-i Muhamed nikahlarını kıydı, üç gün üç gece düşünleri yapıldı. Koyunlar, keçiler, sığırlar kesildi. Üç gün sonra Ahî’nin matbahına girdiler. Derileri, gönleri Ahî Evran’a teslim ettiler. Bir gece bir gündüzde civan Evran, türlü türlü renk etti. Tamam ettikte, her elvandan bir tura bağlandı, Resullah’ın Meclis-i Şerifine getirdi, mübarek eliyle açtı. Cemi Aşhab tahayyürde kaldılar ve temaşa kıldılar.

Deriler perdahsız olduğu için, Ali birini alıp asâ-yı şerifiyle perdah eyledi. Memnun olan Peygamber, Ahî Evran’ın beline Şed bağladı ve dua eyledi. Cümle otuz iki esnafın pirleri bu tarikata ve erkana aşık oldular.

Bundan sonra diyar diyar dolaşan, bir yerde karar kılmayan Şeyh Mahmud, Gülşehri nam-ı diğer Kırşehir’de karar edüp anda kârhanâne bine ettiler. Çok vilâyetlerde kerameti zahir oldu. Kırşehir’e kadem bastıklarında, ayan ve ekabir geldiler: “Ya devletlü, bizim havfimiz vardı, bir ejderha peydah oldu, onun şerrinden eyle” deyu niyaz ettiler ve ejderhayı ona gösterdiler. Dua edip ejderhanın yüzünü yüzüne sürerek, ol ejderhayı kendine muti ve münkad eyledi. “Evran” sensin deyü azize kendini teslim eyledi. Aziz Evran ol ejderhanın boğazına zincir takıp, kârhanenin tahtına bağlayıp, cümle nas böyle görücek, küllühüm muti olup Ahî Evran Sultan’ın karma ve kısbine, ocağın ve tarikatın devamına dua ve sena eylediler. Ömrü şerifleri 93 yaşında dar-ı fenadan dar-ı bekaya teşrif buyurdular.

Ahî Evran’ın hayatı ve şahsiyetini anlatan seçere name özetinin kronoloji bakımından hakikate uymadığı kesindir. Çünkü 13.yüzyılda doğduğunu kesin olarak bildiğimiz Ahî Evran’ın Bedir savaşına katıldığını kabul etmek

mümkün değildir. Seçere nanelerde Ahî Evran’ın Hazret-i Ali’nin kızı ile evlenmiş olarak gösterilmesinin sebebi, Ahîliğin kurucusu olarak kabul edilen bu zatın şeceresini tarikat geleneğine uygun olarak ilk İslam büyüklerinden birine bağlanmak suretiyle onun prensiplerine bir ulvilik kazandırmak, kendisini asalet halesi içinde tanıtmak ve saydırmaktır.

Şecerenamede anlatılan ejderha hikâyesi, Ahî birliklerinin felsefesini ortaya koyması bakımından son derece önemlidir. Burada doğrudan doğruya Oğuz Kağan ve Dede Korkut hikâyelerinin havasıyla karşılaştırmaktayız. Şehir halkını korkuya salan ejderhayı yenebilecek bir kahraman çıkagelmiştir. Kendisinden yardım istenir. Daha sonraki şaşkınlık belirten ifadelerden anlaşılacağı üzere, kahramanın ejderhayla savaşıması ve onu alt etmesi beklenmektedir. Ne var ki Ahî Evran farklı bir tavır sergiler. Bu kahraman artık Türk geleneğindeki maddi kuvvet sembolü olan kahramanlara benzemez. Onun düşmanla savaşıma ve onu zararsız hâle getirme biçimi gelenektekinden farklıdır. Ahî Evran ejderhanın üzerine kılıç yerine dua ile gitmekte, yüzünü yüzüne sürerek ona sevgi göstermekte ve bu yoldan onu kendisine bağlamaktadır.

Burada özellikle üzerinde durulması gereken nokta, eski Türk geleneği ile İslami değerlerin kaynaştırılmasından doğan yeni bir tavrın doğuşudur. İki değer grubunu uzlaştıran bu tavır ki, Ahî Evran Geleneği’nin özünü meydana getirmektedir. Buradaki kişiliği ile Ahî Evran, halkın kurtuluş ümidiyle kendisine baş vurduğu, gücünü İslami değerlerden alan bir Şaman görünüşünde ortaya çıkmaktadır.

Ahî Evran’ın ejderhayı öldürmeyip, yüzünü yüzüne sürerek onu uysal hâle getirmesi de yeni hayat anlayışının sembollerinden biridir. Bu olay ile problemlerin çözümünde fiili güç kullanma yerine, sevgi ve şefkatle yaklaşmanın ön plana çıkması gerektiğine vurgu yapılmaktadır

Burada söz konusu olan yeni bir sentezdir. Ne sadece eski Türk gelenekleri, ne de sırf İslami değerler değildir. Bir

alp-eren tipi oluşmaktadır. Ancak, Ahî Evran tiplemesi alp-erenlikten daha geniştir.

Alp-eren özellikleri yanında, Ahî Evran'ın şahsiyetiyle bütünleştirilen diğer bir kavram ise sanatkârlıktır. Bu husus alp-eren tipine ekonomik boyut kazandırılması açısından büyük önem taşımaktadır.

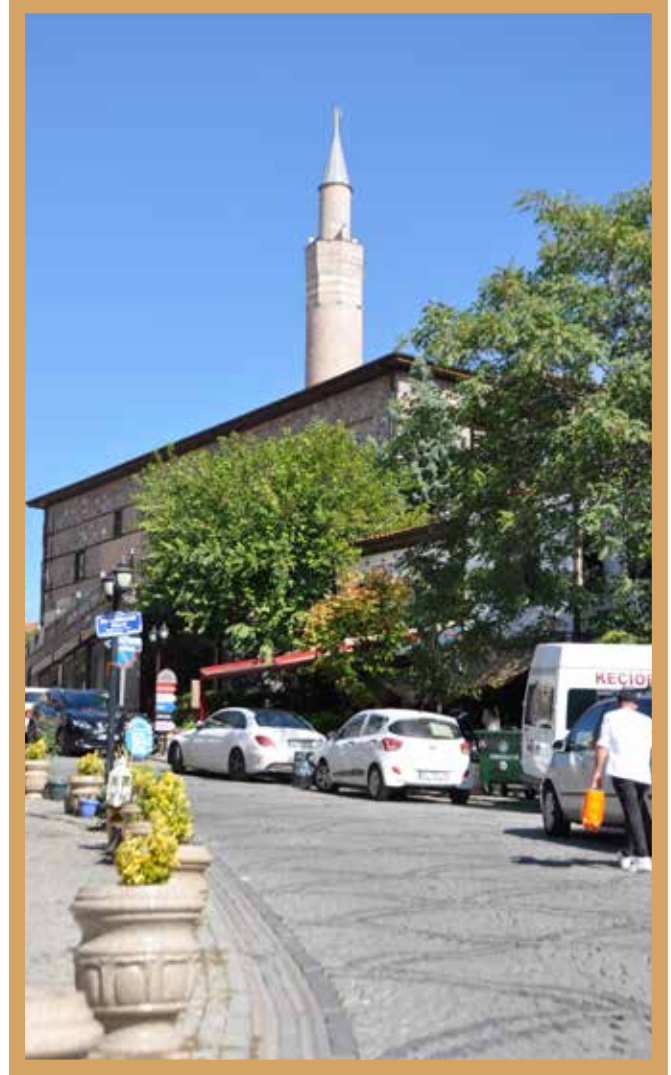
Alp-eren tipinin fonksiyonları ülke savunması, dinin yaygınlaştırılması, siyasi mücadele ve uhrevi hayat olarak sıralanabilir. Bu tipte ekonomik hayatın pek yeri yoktur. Ahî Evran ise alp-erenliğe ekonomik boyut ta kazandırarak, dünyevi ve uhrevi hayatı bütünlük içerisinde temsil etmektedir. Kısaca, Ahî Evran'ın şahsiyetindeki üç temel motifin;

1. Alplik,
2. Erenlik ve
3. Sanatkârlık olduğu örülmektedir.

Ahî Evran'ın şahsiyetindeki “sanatkârlık” motifinin her türlü ekonomik faaliyeti kapsayacak biçimde yorumlanması gerekir. Böylece alp-eren özellikleri taşıma yanında, ferdin av ve ganimet dışındaki ekonomik faaliyetlere önem vermeleri özendirilmektedir.

Ahî Evran, 13. yy. Anadolu'unda, yerleşik düzene geçerek varlıklarını pekiştiren Türk topluluklarının örgütlenmesinde, aşiretten devlete geçişte, ekonomik güç kazanmada, Rum eli olarak adlandırılan Anadolu'nun Türk toprağı, Türk yurdu olmasında azımsanmayacak derecede katkısı olmuştur.

Osmanlı devletinin kuruluşunda Osman beye, Orhan beye destek ve güç veren gazi-dervişler de Ahî Evran'ın yetiştirdiği önderlerdir. Ahî Evran, eğitimcidir, dini ve dünyevi konularda uzmandır, üretici ve ekonomisttir. Sivil toplum önderidir, İnançlı bir savaşıdır. Hepsinden öte, Ahî Evran, çağdaş düşünür ve tarikat önderlerinin aksine pozitif bilimden, çalışarak, üreterek kazançtan yanadır. Özetle Ahî Evran 13. yüzyıl Anadolu'suna şekil veren üstün bir insandır.

BÖLÜM III

**GÜNÜMÜZDEN
AHÎLİĞE BAKIŞ**

Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren özellikle ekonomi, eğitim ve yönetim alanlarında beliren yeni eğilimlerin Ahîlik düşüncesine yaklaşma yönünde olması dikkat çekmektedir.

1- ÖNCE İNSAN

Batı medeniyeti temelinde şekillenen sanayileşme hareketi ile insanın madde üzerindeki hakimiyeti artırılmış ve temel ihtiyaçların karşılanması büyük gelişmeler sağlamıştır. Ancak, bu başarı elde edilirken ödenen bedelin uzun yıllar göz ardı edildiği görülmektedir. Ödenen bedelin en ağırı, maddeye hâkim hâle getirilmeye çalışılan insanın maddenin kölesi hâline dönüşmesidir.

Özellikle sanayileşme sürecinde tasarruf, yatırım, ithalat, ihracat ve gayri safi milli hâsıla göstergeleriyle meşgul olan ekonomistler, insanı kalkınmanın aracı olarak görmüşlerdir. Diğer alan uzmanları da ekonomistlerin yönlendirmesi ve baskısıyla, insanı mal ve hizmet üretimini artıracak bir enstrüman telakki etmişlerdir. Nitekim, Batıdaki bazı iktisatçılar nüfusu sadece “işgücü” kavramı olarak ele almakla yetinmişlerdir; onların nazarında nüfus emeği belirleyen bir doğal kaynaktır ve nüfusun emek olarak üretimi nasıl büyüteceği ve hangi kurallara bağlı olarak nasıl tüketeceğini ekonomi kuramlarının temel verileri arasına koymuşlardır (Ölçer 1979: 2, 9).

Batı medeniyetinin değer ölçülerine, özellikle “insanı üretim aracı hâline getirmesi” ne yönelik eleştiriler, sanayileşmiş Batı ülkelerinde 1950’li yıllardan itibaren toplumsal tepkilere dönüşmeye başlamıştır. Bu tepkiler 1960’lı yılların ikinci yansından itibaren hızlanır. Ancak, 20. yüzyılın son on yılına gelinceye kadar, kalkınmanın insan için olduğu gerçeği bir türlü anlaşılamaz. “Nitekim, 1990’ların ilk yarısında Doğu Avrupa’da yaşanan gelişmeler de göstermektedir ki, kalkınma sadece GSMH rakamlarını geliştirmek değildir, kalkınmanın asıl amacının insanın refahı olduğu dolayısıyla insanın kalkınmaya bir amaç olarak entegre edilmesi gerektiği nihayet anlaşılmış bulunmaktadır.” (Üçcan 1992: 5).

Acaba insanın amaç olarak ele alınmasının önemi geçekten anlaşıldı mı?

Batılıları bugünkü noktaya getiren temeldeki bir düşünce değişikliği değil, karşılaşılan problemlere sistemin kendi mantığı zorlanmak suretiyle bulunan yeni çözümlerin uygulamadaki başarılarıdır. Bu çerçevede insanın kalkınmaya bir araç olarak entegre edilmesinin, onun ekonomik gelişmede daha etkili bir araç hâline getirilmesi ihtiyacından kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü insanın gerçekten amaç hâline gelmesi, birçok alanda ciddi değişimlerin yaşanmasıyla mümkün olacaktır. Henüz böyle bir noktaya gelindiği söylenemez. Ancak, amaçlar ile araçlar arasındaki etkileşimin bu süreci hızlandırması beklenmektedir.

Amaçlar ile araçlar arasında bir uyumun olması gerekir. Eğer uyum yok ise, bunlar birbirini değiştirmesi sonucu uyum sağlanır. Her zaman amaçlara göre araçlar değiştirilmez, bazen de uygulamada başarılı olan araçlar amaçları değiştirir.

Gelişmiş Batı ülkelerinin bugün geldikleri nokta, ekonomik değerinin yükseltilmesi için insana değer verilmesidir. Ancak, araç olarak kullanılan “insana değer verme” nin zamanla amacı değiştirerek insan merkezli sistemlerin gelişmesine zemin hazırlaması ihtimali oldukça yüksektir. Ahîlik, yaşanılması kaçınılmaz gibi görülen bu süreçte insanlığa ışık tutacak düşünce sistemlerinin başında gelmektedir.

Ahîlik, insanı amaç olarak gören, her şeyi insan için düzenleyen ve uygulamada insanın araç hâline düşürülmesine izin vermeyen bir düşünce sistemidir. İnsana gerçekten değer veren düşüncelerin ulaşacağı son nokta Ahîliktir.

Ahîliğin dini yönünü ön plana çıkarmak, Müslüman olmayanların bu hazineden faydalanmalarını engelleyebilir. Bu sebeple Ahîliğin evrensel yönlerinde odaklanan çalışmaların insanlığa büyük hizmetleri olacaktır.

Ahîlik, özünde Müslüman-Türk milletinin bunu kıymetini öncelikle bizim anlamamız ve sonra da küreselleşmenin

sağladığı fırsatlardan faydalanarak, onu insanlığın hizmetine sunmamız gerekmektedir.

2- YENİ EKONOMİ

İnsanı amaç olarak görenlerin başarmaları gereken en önemli hizmetlerden biri, insanı ekonominin aracı olmaktan kurtarmaktır. Nitekim, bu istikamette çalışanların gayretleriyle, 1970’li yıllardan itibaren “insan yüzlü teknoloji”, “ütopik teknoloji”, “sermayenin insana hizmet etmesi” gibi kavramlar gündeme gelmeye başladı. Bunlar Batı medeniyetinin insanlığı tehdit eden ekonomi anlayışına karşı alternatif arayışlar olarak değerlendirilebilir.

Sermayenin insana hizmet edeceği bir ekonomik model üzerinde çalışan Alman asıllı ekonomist E.F. Schumacher, Batı medeniyetinin ekonomi anlayışının insanlığı nasıl tehdit ettiğini şu cümlelerle açıklamaktadır:

“Günümüzde kullanılan kınama deyimleri arasında ekonomik değil” sözünden daha kesin bir yargı taşıyan çok az söz vardır. Eğer, bir faaliyetin ekonomik olmadığı saptanmışsa, sürdürülmeye değer olup olmadığı tartışılmaz artık, kesinlikle reddedilir. Ekonomik büyümeye engel olduğu görülen bir şeyden utanılması gerekir; bundan hâlâ vazgeçemeyen insanlar varsa ya sabotajcılardır ya da ahmak. Bir şey akla aykırı ya da çirkin, ruhu zedeler ya da insanı yozlaştırır, dünya barışını tehdit eder ya da gelecek kuşakların mutluluğunu tehlikeye atar nitelikte bile görülse ‘ekonomik’ olduğu yadsınmadığı sürece var olma, gelişme ve yayılma hakkına tartışmasız sahiptir.

... Ekonomi, ahlâkı tamamen içinde eritme ve tüm öteki insancıl düşüncelerin üzerine çıkma yolundadır..

... Yepyeni bir düşünce sistemine gereksinim vardır; öyle bir sistem ki insanları temel alsın, malları değil; mallar nasılsa kendi başlarının çaresine bakarlar... Kitle üretimi yerine kitle için üretim” (Schumacher 1989: 30, 50, 54).

Hâkim güçlerin herkesi alternatifsiz olduğuna inandırmaya çalıştıkları günümüzün uygulanan ekonomik

anlayışına karşı başkaldırı mahiyeti taşıyan bu tür çıkışlar Schumacher ile sınırlı değildir. İlginç olan husus, Batı’nın ekonomik anlayışının, Batı’dan çok gelişmekte olan ülkelerde savunulmasıdır. Bu anlayışı yaygınlaştırma rolünü üstlenen IMF’nin politikalarının, uygulandığı her ülkede milyonlarca insanı perişan ettiği biliniyor. Buna karşın, gelişmekte olan ülkelerin yöneticileri, IMF politikalarını uygulamaktan başka çarelerinin olmadığını söyleyebilmektedirler.

Bu acıyı yaşayan ülkelere biri de Türkiye’dir. Reklâmcıların bir ilkesi vardır. “En mükemmel reklâmla, çürük yumurtaları bir insana ancak bir defa satabilirsiniz.” derler. Ama Türkiye, IMF politikaları kılıfına sokulmuş çürük yumurtaları 18 kez aldı ve hâlâ birileri tarafından bunları almaktan başka çaresi olmadığına inandırılmaya çalışılıyor.

Hâlbuki Türkiye, Ahîlikteki ekonomi anlayışını çağımızın gerçekleri ve ihtiyaçları çerçevesinde yorumlayarak, insanlığa hizmet edecek yeni bir ekonomik modeli insanlığın hizmetine sunabilecek potansiyele sahiptir. Bu potansiyelimizi önce fark etme, arkasından keşfetme, daha sonra da çağımızda uygulanabilecek bir modele dönüştürme ihtiyacındayız. Bunları yapabilmek için de öncelikle taklitçiliğin dayanılmaz hafifliğinden ve kolaycılığın kurtulmamız gerekmektedir.

Ahîler, ekonomiyi insana hizmet eden bir araç konumunda tutmayı başarmışlardır. Bugün insanlığın en fazla ihtiyacı olan şey de bu başarıyı tekrarlamaktır.

3- DAYANIŞMACI TOPLUM

Batı medeniyetindeki hâkim anlayış, çatışmacı toplum yapısıdır. İnsanlar renklerine, cinsiyetlerine, yaşlarına velhasıl her vesileyle gruplandırılır ve bunların menfaatlerinin birbirleriyle çatıştığına inanılır. Gelişmeyi sağlayacak enerjinin de çatışmalardan doğması beklenilir. Bu inanca dayalı olarak iki farklı ideoloji ortaya çıkmıştır. Çatışmada temel birim olarak ferdi kabul eden kapitalizm ile sınıfı kabul eden komünizm. Aynı temele dayalı bu

ideolojiler her konuda mücadeleyi esas alan sistemler kurmuşlar, insanlık tarihinin hiçbir döneminde görülmeyen ölçüde kan akıtmışlardır. Cemil Meriç'in ifadesiyle *“Savaş Avrupalının ruhundadır. Sınıflar arası savaş, milletler arası savaş, tabiata karşı savaş. Nizamını bir türlü kuramayan bu tedirgin ruh, arzı geniş bir salhaneye çevirmiştir ve çevirmektedir.”* (Meriç 1980: 273).

Batı medeniyeti yeni görünümü altında da bu varsayımını değiştirmedir. *“Çağdaş Batı'nın davranışını hangi birimle ölçerseniz ölçün, eski ve orta çağdan daha insancıl ve ileri bulamayacaksınız. Neden mi? Batı'nın güçlenmesi, bu gücüne yaslanarak yeryüzüne kendi yasa ve değerler düzenini, insanlığın yasa ve düzeni olarak zorla kabul ettirmesi, asıl bu çağda başlıyor da ondan! Üstelik kendini yalnız ve salt egemen duyar duymaz bütün kuşklarından tertemiz elini yıkıyor, olduğu gibi görünüyör gözümüze. Peki nasıl? Sömürgeci, savaşçı, saygısız, barbar, ırkçı vs.”* (İlhan 1972: 78).

Bunları anlatmadaki amacımız Batı medeniyetinin eleştirisini yapmak değil, bu medeniyetin değerlerinin artık tartışılmaya başlandığını vurgulayarak, bazı ön yargılardan kurtulmuş bir biçimde yeniden düşünmenin gerekliliğine dikkat çekmektir.

Batılıların bazı olaylar karşısında sergiledikleri tavırları “çifte standart” olarak değerlendirip tepki gösteririz. Aslında çifte standart yoktur, bizim onların standartlarını doğru anlamada yanlışlıklarımız vardır. Mesela, en çok değer verdiklerine inandığımız insan haklarını çağdaş emperyalizmin bir aracı olarak kullandıklarını görebilsek, onların çifte standart uygulamadıklarını anlayacağız. Farkında olmamız gereken önemli bir husus ta eğitim sayesinde Batılı ülkelerde gelişmekte olan insani değerlerin, artık Batı medeniyetinin değerlerini zorlayacak kamuoyu desteğini kazanmakta olduğudur. Artık insanlar bir makinenin parçası olmadıklarını haykırıyorlar. Tabiatla ve diğer insanlarla savaşmak değil, uyum içerisinde yaşamak istiyorlar. Daha çok tüketim değil, daha çok mutluluk arıyorlar. İşin ve uzmanlaşmanın kendilerini yabancılaştırmasından korkuyorlar. Çatışmacı değil, dayanışmacı bir toplum içerisinde yaşamak istiyorlar.

Bunun için de Batı medeniyetinin değerlerini değiştirmek istiyorlar (Ergezer 1995: 16).

Bu yoldaki en büyük engel, Batılıların, insani değerleri araç olarak kullandıkları hâlde, bunları amaçlarıymış gibi göstermeleridir. İnsan haklarını, rakiplerini güç durumunda bırakmak için politik araç olarak kullananlar, barışı bir savaş taktiği veya savaşa daha iyi hazırlanabilmek için “soluk alma dönemi” olarak değerlendirenler, her şeyin satın alınabileceğine inanıp satın alamadığı şeylerin değerini düşürmeye çalışanlar; hepsi, hepsi insani değerleri savunuyor gibi görünüyorlar. Fabrikadan cansız maddeleri işlenmiş olarak, insanları ise bozulmuş ve yozlaşmış olarak çıkartan bu zihniyete karşı hayatta kalmak ve çocuklarımıza yaşama şansı vermek istiyorsak, hayal kurma yürekliliğine sahip olmamız gerekir (Schumacher 1989: 116).

Savaşları ve diğer çatışmaları kışkırtmayan yeni bir dünya düzeni hayal etmemizi yüreklendirecek gelişmeler de yaşanmaktadır.

1970'li yıllarımızı hatırlayalım. İşçilerle işverenler arasındaki mücadele, bu kesimlerin birbirlerini düşman olarak görme noktasına ulaşmıştı. İşverenle uzlaşmaya çalışan bir işçi sendikası temsilcisi hemen işbirlikçi ve hain olarak ilân ediliyordu. İşçilerin tepkisinden çekinen başbakan, işverenlerle otel odalarında gizlice görüşüyordu. Olay basına intikal edince de yalanlama yoluna gidiyordu.

Bugün ise “aşırı sol” olarak bilinen işçi sendikaları bile işverenlerle bir araya gelip, yaşanan krizden birlikte kurtulmanın yollarını arıyorlar. Çeyrek yüzyılda sağlanan bu gelişmeler küçümsenmemeli ve sadece komünizmin yıkılışına bağlanmamalıdır. Gerçi taraflar bir zihniyet değişiminin sonucunda değil, şartların zorlamasıyla bu noktaya gelmişlerdir. Ama, zımnen de olsa dayanışmanın çatışmadan daha faydalı olduğunu kabul etmeleri önemli bir gelişmedir.

Kurulu düzenden kendilerine insanlıklarını unutturacak kadar çıkar sağlayan küçük bir azınlık hariç tutulursa, insanların savaş yerine gerçek barışı ve çatışma yerine

karşılıklı anlayış ve hoş görüyü hâkim kılacak yeni bir dünya düzeninin arayışı içinde oldukları söylenebilir. Bu arayışta insanlığa yol gösterecek düşünce sistemlerinin en önemlilerinden biri de Ahîliktir. Çünkü Ahîlik insanları ihtiraslarından kurtarmayı başarmış ve diğer insanları düşman (rakip) görme içgüdüsünü yıkmıştır. Teoride bırakılmayıp yüzyıllarca uygulanan bu düşünce sistemini özüne uygun biçimde yeniden yorumlayıp insanlığın hizmetine sunmak, öncelikle bizlere düşen bir görevdir.

4- AHİLİĞİN ÜYELERİNE KAZANDIRDIĞI ÜSTÜN NİTELİK VE İYİ HUYLAR

XIX. yüzyılın başına kadar bütün İslam ülkelerinde vatandaşın eğitimi, sağlığı, sosyal ve ekonomik durumu ile ilgilenmek gibi bir görevi yoktu.

Devlet kendisini sınırları korumak ve iç güvenliği sağlamakla görevli sayıyordu. İç güvenlik çoğunlukla ve çeşitli sebeplerle yeterince sağlanamıyordu. Bu konuda meydana gelen boşluk Ahî birliklerince doldurulmaya çalışıldı. Ahîlik çok yönlü ve çok amaçlı bir kurum olarak gelişti ve yayıldı.

Konaklana, haber alma çok zordu. Taşıt bulmak, han ve lokanta bulmak büyük şehirlerde bile zordu. Başka yerlerden gelenlerin konaklaması ve ağırlanması önemli idi. Ahî teşkilatı üyelerinin sanatında ve mesleğinde eğitilmesi gerekiyordu.

Anadolu'da ilk sanat kurumunun debbağlık ve deri işçiliği alanında geliştiği bunu başlatan kişinin, sanat pir'inin Ahî Evran Nasuriddin Mahmut olduğu biliniyor. Deri işçiliği, at eyeri, kolan, kayış, ayakkabı, her türlü sıvı ve kuru eşya konan takımlar, torbalar, kovalar yapımı için çok önemli idi. Bu ihtiyaca cevap vermek için gelişen Ahîlik sanat kolları kısa sürede otuz kişiye ulaştı, daha sonraları yüzleri buldu.

Ahî sanat kolları kısa sürede otuz ikiye ulaştı, daha sonraları yüzleri buldu.

Ahî zaviyelerinde meslek ve sanat alanlarında çırak-kalfa-usta hiyerarşisi bulunur. Bilgi ve kültür seviyelerinin yükselmesi için de adabımuaşeret, yurttaşlık görevi, askerlik ödevi ve genel bilgiler verilir. Peygamberin hayatı, ibadet ve İslam kurallarına dair eserler okunur toplu yaşama ile ilgili görgü kuralları öğretilirdi.

Üçü açık, üçü kapalı diye nitelenen altı iyi ahlâk ve insanlık kuralı benimsetilirdi.

Bunlardan kapalı olan üçü:

1. Eline dikkat et: Hırsızlık, barbarlık ve kötülük etmemek için.
2. Diline dikkat et: Yalan söylememek, dedikodu, küfür ve hakaret yapmamak için.
3. Beline dikkat et: Başkalarının namusuna ve onuruna dokunmamak için.

Açık olan üç şey:

1. Eli açık olacak: Düşkünlere yardım için.
2. Kapısı açık olacak: Konuk veya bir şey istemeye gelenler için.
3. Sofrası açık olacak: Yoksullara, muhtaçlara yemek yedirmeleri için.

Ahîler kız çocuklarına da şu üç öğüdünü verirler ve üç şeyi benimsetirlerdi:

1. İşine dikkatli ol: Evinin, ailenin işini ihmal etme.
2. Aşına dikkatli ol: İyi yemek pişir.
3. Eşine dikkatli ol: İdareli ol ve kocana sahip olmasını bil.

Ahî teşkilatına kadınlar üye olamazlardı. Anadolu kadını da Bacıyan-ı Rum adlı (Anadolu Bacıları) teşkilatı kurdu.

Ahî zaviyelerinde yabandan gelmiş ya da yaşlı saygın konuklara nasıl hizmet edileceği, yemekten önce ve sonra ellerin yıkanması, leğen, ibrik havlu getirmek, su vermek, yemek pişirmek, ortalığı süpürmek, ocak, mum,

kandil yakmak, gençlere ata binmek, sürek avına çıkmak, ok atmak, silah kullanmak öğretilirdi. Ahîlikte ana kural bir sanat ya da meslek sahibi olmaktır. Meslek ve sanat sahibi olmayan Ahî birliklerine giremezdi. Ahîlik Anadolu Türküne alın teri geçinme, başı dik, kendine güvenli ve minnetsiz yaşama yeteneğini kazandırmıştır.

Osmanlı hükümdarları Orhan Gazi ve I. Murat, Ahî idiler.

Ahî zaviyeleri her daldan bilginler, öğretmenler ve hatiplerin katıldığı beceri ve yeteneklerin gelişmesini sağlayan bir akademi gibi faaliyet gösteriyordu.

BÖLÜM IV

AHÎ BİRLİKLERİ

Ahî birlikleri, Ahîler tarafından kurulup geliştirilen bir sivil toplum kuruluşu olarak tanımlanabilir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da önemli rol oynayan Ahî birlikleri, Müslüman-Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel hayatını düzenleyen kurumlardan biri olarak varlığını yüzyıllarca devam ettirmiştir.

Ahî birliklerinin nerede ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, bazı tarihî olaylar bu teşkilatın kuruluşuna dair önemli ipuçları vermektedir. Mesela, Ahîliğin bütün Anadolu'ya yayılmasına hizmet eden Alâaddin Keykubad'ın 1237 yılında oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından öldürtülmesi üzerine, Ahîlerin bu sultana karşı direnişe geçtikleri bilinmektedir (Tabakoğlu 1986: 49).

Bu olay, Ahî birliklerinin XIII. yüzyılın birinci yarısında güçlü, yaygın ve etkin bir teşkilat hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu gerçekten hareketle, Ahî birliklerinin Türklerin Müslümanlığı toplu olarak kabul etmeye başladıkları X-XI. yüzyılda kurulduklarını söylemek mümkün görülmektedir. Bu teşkilatın VII.-VIII. yüzyıla kadar inen bir geçmişi olduğunu savunanlar da vardır.

1- AHÎ BİRLİKLERİNİN KURULUŞU

Kurumlar, toplumun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulur. Ahî birliklerinin hangi ihtiyaçları karşılamak üzere kurulduğunu açıklamak için bu teşkilatın ortaya çıktığı Selçuklu dönemi Anadolu'sunun bazı sosyal yapı özelliklerine dikkat çekmek gerekecektir.

2- AHÎ BİRLİKLERİNİN KURULUŞ YILLARINDA ANADOLU

İslam dininin Türkler tarafından kabulü dünya tarihinin en önemli hadiselerinden biridir. 634 yılından itibaren Arabistan sınırlarından taşan İslamiyet, yarım yüzyıl içinde ticaret, fetih ve kültür yoluyla Türk dünyasına tesir etmeye başlamış ve 150 yıllık bir zaman içinde Türkler bu

dini tanıma ve inceleme imkânını bulmuşlardır. Nihayet 940'lı yıllarda Karahanlı Devleti'nin hükümdarı Satuk Buğra Han Müslüman oldu ve İslamiyet'i resmi devlet dini olarak ilân etti. Bundan sonra Türkler, önüne geçilmesi güç bir cazibeye kapılmışçasına kitleler hâlinde Müslüman olmaya başladılar. 960 yılında 200.000 çadırılık Türk topluluğu topluca Müslüman oldu (Turan 1971: 239). Bu ve buna benzer olaylar, İslamiyet'in Türkler arasında ne kadar hızlı yayıldığını göstermesi bakımından önemlidir.

İslamlaşma hadiseleri bu sırada Oğuz Türkleri arasında da hızlanmıştı. Takriben 960 yılında Oğuz Devleti Subaşı olan Selçuk'ta İslamiyet'i kabul ederek Oğuz Yabgusu'na karşı cihada başlamış ve "Gazi Selçuk" olmuştur (Turan 1971: 242). Selçuklular bu olaydan yaklaşık 80 yıl sonra Selçuklu Devleti'ni kurarak İslam âleminin lideri durumuna gelmişlerdir.

1040 yılında Selçuklularla Gazneliler arasında yapılan Dandanakan Meydan Muharebesi, sonuçları itibarıyla Türk tarihinin en önemli birkaç hadisesinden biridir. Bu muharebeden sonra, Akdeniz'e inebilmek için Selçukluların önünde hiçbir engel kalmamış, Oğuz boyları Anadolu kapılarına yığılmış, dünya politikasının dengeleri bozulmuş, Hristiyan Avrupa'da endişelerin doğmasına sebep olmuştur.

Dandanakan Zaferinden sonra Büyük Türk Hanlığı'nı temsil etmeye başlayan Selçuklular, İslam'ı yayma hareketinin bayrağını ele almışlar, Yakınoğlu'yu fethettikten sonra Sultan Alparslan kumandasında 26 Ağustos 1071 tarihinde Bizanslılara karşı kazandıkları Malazgirt Meydan Muhaberesi ile Anadolu'yu fethetmişlerdir. Bir nesillik zaman içinde Selçuklular, Orta Asya'dan Marmara Denizi'ne ve İstanbul Boğazı'nın Asya kıyılarına kadar geldiler. Yalnız Türk ve İslam tarihinin değil, dünya tarihinin de akışını değiştirdiler. Anadolu'yu ebedî Türk Yurdu yapma gayesiyle, Türk boylarını bir plan dâhilinde bu topraklara yerleştirmeye başladılar.

Selçukluların göçebe ve yağmacı bir step kavmi olduğunu ve ele geçirilen topraklar bu göçebe Oğuzlara yetmediği için, birbirini iten göç dalgaları şeklinde Anadolu'yu

fethettiklerini iddia edenler vardır. Bu görüşün ihtiyatla karşılanması gerekir. Çünkü Horasan'a kadar gelip yerleştikten sonra, arkadan gelen göçmen kitlelerini de doyurabilecek yağma hedefleri, o çağın perişan ve fakir Anadolu'su olamazdı. Amaç yağma olsa idi, savaş ve ganimet ekonomisinin yönü Asya'nın zengin ülkelerine, bütün dünyanın iştahını üzerinde toplayan Güney ve Doğu Asya'ya, Hindistan'a, Arabistan'a dönük olurdu. Ancak, tarih bize Türklerin böyle günlük çıkar politikaları peşinde göçebe dolaşıp durmadıklarını, tam tersine çok uzun vadeli, şuurlu, yüzyıllar boyunca takip edilen sosyo ekonomik ve millî bir planla adım adım Anadolu'ya geldiklerini; büyük amacın açık denizlerin kilit noktasına yerleşmek olduğunu; bunun için kolayın değil, en zor olanın ve en çetin yolların tercih edildiğini göstermektedir (Evliyaoğlu 1972: 5). Ayrıca uygulanan iskân politikası da Türklerin Anadolu'ya yağma için değil, bu toprakları ebedî vatan yapmak için geldiklerini doğrulamaktadır.

3- UYGULANAN İSKÂN POLİTİKASI

Anadolu'ya gelen Türkler, "Arapların Endülü's'te yaptıkları gibi bölge bölge yerleştirilmemişlerdir. Bir bölgede çeşitli Türk boylarından oluşan köyler, şehirlerde de mahâlleler kurulmuştur. Sözelimi aynı bölgede veya şehirde Çepni, Kayı, Bayat, Alayunt vb. Türk boyları yan yana köyler, mahâlleler kurmuşlardır" (Parmaksızoğlu 1982: 9). Bu iskân politikasının amacı, Anadolu'da bütün Türklerin kaynaşmalarını ve kabile (boy) esasına dayanan hayat tarzı yerine, Türk Devleti'nin bayrağı altında bir vatan ve bir millet şuuruna sahip olmalarını sağlamaktır.

Son zamanlarda yapılan araştırmalar, Türklerin tarih sahnesine çıktıkları günden yerleşik hayata geçtikleri döneme kadar olan süredeki hayat tarzlarının "Göçebe" olarak adlandırılmayacağını da ortaya koymuştur. Bu dönemde Türkler, kışın kışıkta oturan ve çoğu zaman ziraat yapan, yazın da yaylaya çıkan ve hayvanlarını otlatan ikili bir hayat tarzına sahiptirler (Ögel 1978: 3).

XI. yüzyıldan başlayarak kitleler hâlinde Anadolu'ya gelen Müslüman Türkler, bu toprakları kendilerine ebedî vatan

yapma özlemi ile doluydular. Bu sebeple Anadolu'ya sadece siyasi hakimiyetlerini değil, aynı zamanda kendi sosyal yapılarını da getiriyorlardı. Selçuklu sultanları Anadolu'da yeni bir bölgeyi fethettikleri zaman ilk iş olarak orada cami, medrese ve zaviye inşa ederken, ticaret ve sanat erbabını da buralara yerleştiriyorlardı (Tabakoğlu 1986: 34).

Anadolu'ya gelen Türklerin büyük çoğunluğu yerleşik hayat tarzına yabancıydı. Bunlar şehirlerde yaşayanları hor görürler ve onlara "tembel" anlamına gelen "yatuk" derlerdi (Ersöz 1977: 78). İslami hayat tarzına uyum sağlamak amacıyla hazırlanan ve Selçuklu iskân politikasına uygun olarak yeni kurulan köylerin yanı sıra, Anadolu'daki eski yerleşme birimleri olan kasaba ve şehirlere de yerleştirilen Türkler, buralarda yerleşik hayat değerleriyle yüz yüze gelmişlerdi. İslamiyet'i bir inanç olarak kolaylıkla benimsemiş olan Türkler, Onun yerleşik hayat değerleri ile ilgili yönüyle Anadolu'da karşılaşmışlardı.

Uygulanan iskân politikasıyla aşiret yapıları zayıflatılan Türkler için yerleşik hayat tarzı, bir mecburiyet hâline getirilmişti. Bu şartlar altında Anadolu'ya gelen Türkler, zayıflayan aşiret yapılarının yerine geçecek bir teşkilatlanmaya zorlanmışlardı.

Türklerin kütle hâlinde yerleşik hayat tarzına geçmesi ekonomik yapıda da önemli değişikliklere yol açtı. Yeni hayat tarzında tarımın yanı sıra, esnaf ve sanatkârların da önemli bir yeri vardı. Ancak, Türkler Anadolu'daki şehirlere yerleşirken bu bölgede el sanatları ve ticaret özellikle Bizans'ın geliştirdiği loncalara bağlı Rum ve Ermenilerin tekelindeydi.

"Asya'dan gelme sanatkâr ve tüccar Türklerin, yerli tüccar ve sanat-kâr karşısında tutunabilmeleri, onlarla yarışabilmeleri, ancak aralarında bir teşkilat kurarak dayanışma sağlamaları, bu yolla iyi, sağlam ve standart mal yapıp satmaları ile mümkün olabilirdi" (Çağatay 1974: 59). Ahî birlikleri bu şartların tabîî bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

4- AHÎ BİRLİKLERİNİN KAYNAĞI

On üçüncü yüzyılın ortalarından itibaren Türk toplumunun sosyal, ekonomik ve kültürel hayatında çok önemli rol oynayan Ahî birliklerinin kaynağını araştıran bazı ilim adamları, isim ve biçim benzerliklerine bakarak, bu teşkilatı Bizans loncalarının bir devamı veya fütüvvetçiliğin bir kopyası saymışlardır.

Ancak, Ahî birlikleri üzerinde yapılan araştırmalar çoğaldıkça, bu teşkilatın orijinal bir sentez olduğu gerçeği daha iyi anlaşılmaktadır.

5- AHÎ BİRLİKLERİ VE LONCALAR

Osmanlı müesseseleri üzerinde Bizans'ın büyük tesiri olduğu iddialarını "ispat edilmesi gereken bir görüş" değil de "ispat edilmiş bir mesele" gibi görenler (Köprülü 1981: 19), bu peşin hükümleri doğrultusunda Ahî birliklerini de Bizans loncalarının bir devamı olarak görmekte dirler. Ancak, umumi çerçeve içinde bu iddiaların hiç de doğru olmadığı Fuat Köprülü tarafından ispat edilmiştir.¹

Ahî birlikleri Bizans loncalarının devamı olarak görenler, Türk medeniyeti hakkında son derece olumsuz peşin hükümlere sahip olanlardır. Osmanlı toplum yapısının feodal olduğu şeklindeki peşin hükmü ile hareket edenler de Ahî birliklerini Batı Ortaçağ'ının temel birliklerinden biri olan loncalar "corporation" gibi düşünmektedirler. Apaçık bir peşin hükümden hareket eden bu düşünce sahipleri, "Batı feodalitesi içinde loncalar kapitalizmin ön hazırlıklarını gerçekleştirdiği hâlde, Osmanlı toplum yapısı içinde Ahî birlikleri aynı hazırlığı niçin gerçekleştirememişlerdir?" şeklindeki sorulara cevap bulamamaktadır. Yapılan ciddi araştırmalar, Osmanlı toplum yapısıyla Batı toplum yapısı arasındaki farkları daha açık bir biçimde ortaya koymakta ve bu çeşit iddiaların hiçbir mesnede dayanmadığı daha iyi anlaşılmaktadır.

Bizans loncaları ile Ahî birlikleri arasındaki farkların başlıcalarını belirtmek faydalı olacaktır. Çünkü, bu bilgiler Ahî birliklerini Bizans loncalarının devamı şeklinde gören düşüncelerin ne kadar temelsiz olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Türkler Anadolu'ya gelirken burada bulunan yerli esnaf loncalar hâlinde teşkilatlanmıştı. Bu teşkilatın aynı yerde kurulan Ahî birlikleri üzerinde hiçbir tesirlerinin olmadığını söylemek doğru olmaz. Ancak, bu teşkilatlar arasındaki farklılıklar, Ahî birliklerinin Bizans loncalarının bir kopyası sayılmasını mümkün kılmayacak kadar büyüktür.

Bizans loncaları devlet tarafından bazı kamu görevlerini yerine getirmek üzere kurulmuş mesleki kuruluşlardır. Ahî birlikleri ise devlet otoritesinin dışında kurulu gelişmiştir.

Gerçi, bu teşkilat, bugün kamu görevi olarak kabul ettiğimiz birçok görevi yapıyordu; ama, bunları yapmak zorunda oldukları için değil, topluma karşı duydukları sorumluluk duygusu sebebiyle yapıyorlardı. Bu konuda onları zorlayan kendi ahlâk anlayışları dışında hiçbir kuvvet yoktu.

Bizans loncaları yalnız tüccar ve sanatkârları üye olarak kabul ederlerdi. Bir bakıma loncalar kuruluşta ekonomik amaçlıydı. Ahî birliklerinde ise Ahîlik prensiplerini kabul eden ve işi olan herkes üye olabilirdi. Bu teşkilatta ekonomik amaç da vardır; ancak, bu tek ve ana amaç değildir.

Bizans loncalarına üye olanların uymaları gereken kaideler siyasi otorite tarafından tespit edilirdi. Ahî birliklerinde ise bu kaideler teşkilat tarafından belirlenirdi.

Bizans loncaları devletin sıkı denetim ve gözetimi altında çalışırdı. Herhangi bir loncaya üye olabilmek için imparator ya da imparatorun yetkili kıldığı kişilerden birinin onayını almak gerekirdi. Loncaya giren bir daha ayrılamamaktaydı (Güllülü 1977: 64). Ahî birliklerinde ise doğrudan bir devlet denetimi yoktu. Birliklerin kuruluş yıllarında devlet, Ahî birliklerinin yönetimine

¹ Bu konuda Fuad KÖPRÜLÜ'nün sözü edilen eserinde geniş bilgi bulunmaktadır.

hiç karışmamıştır. Daha sonraki dönemlerde ise bazı yönetim kademelerine seçilenlerin hükümet onayından sonra görevine başlaması gibi dolaylı bir müdahale yöntemi uygulanmıştır. Ahî birliklerine üyelik serbesttir. Üyelğe kabul işlemi teşkilat yetkililerince yapılmış ve hiçbir dönemde devletin buna müdahalesi söz konusu olmamıştır. Üyeler de istedikleri zaman teşkilattan ayrılabilmişlerdir (Güllülü 1977: 64).

Bizans loncalarının kast yapısı taşımalarına ve kan grupları hâline dönüşmelerine karşılık, Ahî birlikleri hiçbir zaman kan grupları hâline dönüşmemiş ve böylesi birlikler içinde genellikle karşılaşılan kastlaşma eğilimine karşı çıkmıştır. Bizans loncalarının kastlaşmasını sağlayan önemli bir özellik olarak görülen farklı loncalar arasındaki evlilik yasağı ise Ahî birliklerinde söz konusu bile olmamıştır (Güllülü 1977: 65).

Ahî birliklerinde çıraklar, bugünkü tabiriyle tam bir öğrenci muamelesi görürlerdi. Usta-çırak arasındaki münasebet, hoca talebe arasındaki münasebet gibiydi. Usta bütün gücüyle mesleğini çıracağına öğretmek ve aynı zamanda onu iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olarak yetiştirmek gayreti içindeydi. Çırığın mesleğini iyi öğrenmemesinden veya kusurlu davranışlarından ustası sorumlu tutulurdu. Aynı dönemlerde Batı toplumlarındaki usta-çırak münasebetleri tamamen katı bir bencillığe ve çırığın insafsızca istismarına dayanıyordu. Çıraklara, ücret karşılığı emeğini kiralayan ve aşağılık insan manasına gelen "HIRE-LING" denilirdi. Daha sonraları Kraliçe Elizabeth zamanında çıkartılan Sanatkârlar Kanunu'ndan sonra, Çıraklara öğrenci manasına gelen "APPRENTICE" denilmeye başlanılmıştır. Bizdeki kalfa anlamında kullanılan "JOURNEYMAN" kelimesi de başkasının işinde günlük ücretle çalışan sanatkâr manasına gelmektedir.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi, Ahî birlikleri ile Batı loncaları arasında "insan" anlayışı açısından da büyük farklılıklar vardır. Nitekim bu farklılıklar sonucu loncalar sınıflı bir toplum yapısını meydana getirecek şekilde teşkilatlandıkları ve bunu gerçekleştirdikleri hâlde; Ahî birlikleri, sınıflı bir toplum yapısına karşı çıkmış ve buna göre teşkilatlanmıştır.

Aralarında bu derece önemli amaç, yapı ve yöntem farkı bulunan Bizans loncaları ile Ahî birliklerini birbirlerinin devamı olan teşkilatlar olarak saymanın hiçbir haklı sebebi yoktur.

6- AHÎ BİRLİKLERİ VE FÜTÜVVET TEŞKİLATI

Encylopaedia of İslam'ın ikinci Avrupa baskısındaki "Fütüvvet" maddesinin ikinci bölümünü yazmış ve bu konuda ciddi araştırmalar yapmış olan Fransız Taeschner, "Fütüvvet" in hâlk arasında yaygın şekli "Ahîlik" diye bir başlıktan sonra "Selçuklu dönemi Anadolu'sunda, şehirdeki sanatkârlar arasında fütüvvet ilginç bir şekil aldı, çünkü fütüvvet sahibi Ahî adını alıyordu" diye yazmaktadır.

Ahî birliklerine aynı zamanda "Fütüvvet birlikleri", genç Ahîlere "feta", Ahî teşkilatına giriş şartları ile uyulması gereken kaideleri ve törenleri kapsayan Ahî yönetmeliği niteliğindeki kaidelere "Fütüvvetname" denilmektedir. Ahîliğin ahlâki ve terbiyevi prensiplerini, daha önce tasavvuf ehlinin geliştirip formüleştirdiği fütüvvetnamelerden aldığı da şüphesizdir (Çağatay 1974: 3). Ancak, bu benzerliklere bakılarak Ahîliğin fütüvvetçiliğin bir kopyası olduğu kanaatine varmak son derece yanıltıcıdır.

Fütüvvetçilik, X. yüzyılda teşkilatlanmaya başlamıştır. Fütüvvet kelimesi Arapça'dır. Sözlük anlamı tekil olarak "Feta"; delikanlı, yiğit, eli açık, gözü pek, iyi huylu kişi demek olup; çoğul şekli "Fityan" dır. Fütüvvet ve bunun yumuşatılmış şekli "Fütüvvî"; eli açıklık, yiğitlik, gözü peklik, başkalarına yardım edicilik (diğergamlık) yani olgun kişilik anlamına gelir.

Ahîlikten önceki fütüvvetnamelerde nitelikleri anlatılan fütüvvetçilik, Ahîlikten önce ortaya çıkmış bir kuruluştur. Ancak fütüvvetçilik, daha kişisel erdemlere ve askerî niteliklere önem verdiği hâlde; Ahî birlikleri bugünkü anlamda tam bir sivil toplum kuruluşudur. Mümkün olduğu kadar askerî faaliyetlerden uzak kalmış, ancak orduya

lojistik destek sağlamışlardır. Ahî birliklerinde toplumculuk bireyciliğin önündedir.

Amaçtaki bu farklılık kendini teşkilatlanmada da belli eder. Fütüvvet teşkilatı üyeleri Kavli, Seyfi ve Şurubi olmak üzere üç gruba ayrılmaktaydılar.

Kavli Fütüvvet grubu sanatkârlardan, Seyfi Fütüvvet grubu askerlerden meydana gelmekteydi. Bu grupların dışındakiler ise Şurubi grubunu meydana getirirdi.

Ahî birliklerinde ise meslek dalları esasına göre bir teşkilatlanma vardır. Her şehirdeki değişik meslek gruplarının (saraç, debbağ, terzi, kuyumcu...) ayrı birlikleri vardı.

Bu hususlar dikkate alındığında, Ahî birlikleri ile fütüvvettin aynı kuruluşlar olduğunu söylemek mümkün değildir. Ne fütüvvetçilik gelişerek Ahîlik hâline gelmiştir, ne de Ahîlik fütüvvetçiliğin hâlk arasındaki yaygın şeklidir. Çünkü Ahî olabilmek için kişinin fütüvvetlerde belirtilen meziyet ve sıfatlara haiz olmasının yanında, bir iş ve meslek sahibi olma şartı da aranmaktaydı. Hâlbuki Fütüvvetçi olabilmek için iş veya meslek sahibi olma şartı yoktu. Bu yönüyle Ahîlik diğer tarikatlardan da ayrılmaktadır.

Ahî birliklerinin, Bizans loncalarının bir devamı ve fütüvvetçiliğin bir kopyası olmadığını söylemek, bu kurumların Ahî birliklerinin kurulmasında hiçbir etkisi olmadığı anlamına gelmez. Her şeyden önce bu çeşit bir anlama sosyoloji kanunlarına aykırıdır (Güllülü 1977: 63). Ahî birlikleri kurulurken elbette daha önce kurulmuş olan ve Türklerin yakından bildikleri benzer teşkilatlardan faydalanılmıştır. Ancak, onlar taklit edilmemiş, Türk'ün teşkilatçılık vasfı sayesinde, oluşumuna çeşitli unsurların katıldığı orijinal bir sentez meydana getirilmiştir.

Ahîlik üzerinde ciddi araştırmalar yapan Batılı oryantalistler de bu teşkilatın temelini Doğu'ya, özellikler İslamiyet'ten sonra Araplar arasında gelişmiş olan "Fütüvvet Teşkilatına dayandığı ve Anadolu Türklerince, İslam ahlâkı ve Türk geleneklerine göre geliştirilerek

Müslüman Türk'e has bir teşkilat hâline getirildiği görüşünde birleşmektedir (Çağatay 1974: 52).

7- FÜTÜVVET AHLÂKI

Ahîler iktisadi hayatın düzenlenmesi ve ahlâk kaidelerinin gençlere benimsetilmesi için çok ciddi tedbirler almışlardır.

Gençlerin iyi yetişmeleri için programlarına güzel yazma, musiki, davranış kaideleri (görgü kuralları), askeri bilgi, spor eğitimi gibi dersler koymuşlardır. Ahî zaviyelerinde Türk Destanları, Kutadgu Bilig, Ahî Evran kitapları ve kaynağı Kur'an ve hadisler olan âhlak nizamnamesi okutulurdu. Bu kitapları gençlerin dışındakilerin de okuması isteniyordu.

Ahîlik çalışmayı, ibadeti ve dürüstlüğü esas alır, güzel ahlâkın olduğu yerde hürriyet, sevgi, hak, adalet ve kardeşliğin olacağına inanırdı.

Ahîlikte iş başında verilen eğitim ile iş dışında yapılan eğitim birbirini tamamlayacak nitelikte idi.

Ahîlerin el kitabı olan ilk Türk ahlâk kitabı Burgazi Fütüvvetnamesi'dir. Burada yer alan kurallar Türkler tarafından tertip edilen büyük toylarda, şöenlerdeki yemek yeme adaplarının devamı tarzındaki kurallardır.

Ahî ahlâkını meydana getiren kuralları şöyle özetlemek mümkündür:²

1. Ahîler birkaç iş veya sanatla değil yeteneklerine en uygun olan tek bir iş veya sanatla uğraşmalıdır.
2. Ahînin emeğini değerlendirecek ve onurunu koruyacak bir işi özellikle bir sanatı olmalıdır.
3. Ahî doğru olmalı, emeğiyle hak ettiğiinden fazlasını kazanma yoluna sapmamalıdır.
4. Ahî işinin ve sanatının geleneksel pirlerinden kendi ustasına kadar bütün büyüklere içten bağlanmalı, sanatında, davranışlarında onları örnek almalıdır.

2 I. Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu, 12-13 Ekim 2004, Kırşehir, 702.

5. Ahî bilgi sahibi olmalı, bilginleri sevmeli, onlara karşı küçük düşmemeli, aldığı bilgileri yerinde ve zamanında kullanmalıdır.

İlk Türk fütüvvetnamesi Alplik kavramı ile birleşerek yiğit-Ahî şeklinde ortaya çıkmıştır. Burgazi gençlere terbiye kurallarından bazılarını konularına göre şöyle anlatmaktadır:

a. Yemek yemeye ilişkin kaideler:

1. Sofraya oturmadan önce ve yemekten kalktıktan sonra elleri yıkamak
2. Yemek yenilen yere ayakkabı ile girmemek,
3. Yemeğin dürüstlük ile kazanıldığından emin olmak,
4. Yemeğe büyüklerden önce başlamamak ve yemeğe tabağın kenarından başlamak,

5. Yemek yerken konuşmamak, ağzından tükürük saçmamak, kaşınmamak,
  6. Yemek yerken öksürük tutması hâlinde ağzı elle değil, mendille kapatmak,
  7. Yemekte küçük lokma almak, başkasının yediği lokmaları gözetmemek,
  8. Yemekte ağzını şapırdatmamak,
  9. Yemekte etin kemiklerini sofradakilere göstermeden tabağın arkasına saklamak vb.
- b. Su içmeye ilişkin kaideler:
1. Bardağı iki elle tutmak,
  2. Suyu üstüne dökmemek,
  3. Suyu dinlene dinlene içmek.

BÖLÜM V

AHÎ BİRLİKLERİNİN YAPISI

1- AMAÇ

Ahî birlikleri, köklü kültür değişmelerinin yaşandığı bir dönemde, birbirlerine karşı çatışmacı tavır alan grupları uzlaştırmak, zayıflayan aşiret bağlarının yerine yerleşik hayat tarzına uygun koruyucu değerler meydana getirmek, Bizanslılara karşı Müslüman-Türk esnaf-sanatkârlarının menfaatlerini korumak ve toplumda huzurun sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur.

Ahîler, dayanışmacı bir ruh yapısına sahiptir. Zengin ile fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, millet ile devlet, kısaca toplumun bütün fert ve kurumları arasında iyi münasebetler kurarak herkesin huzur içinde yaşamasını sağlamak, Ahî birliklerinin başta gelen amacı olmuştur.

Toplumda muhtelif statülerin ortaya çıkmasını, bazı insanların fakir bazı insanların da zengin olmasını Ahîlik normal karşılar. Ancak Ahîlik gücünün zayıfı ezmesine veya bir kimsenin haksız kazanç sağlamasına karşıdır.

Böyle bir huzur ortamının hazırlanması için birçok düzenlemeler yapılmış ve köklü bir teşkilat kurulmuştur.

2- TEŞKİLATLANMA

Ahî birlikleri, esas itibarıyla herkese açık bir teşkilat olmakla beraber, daha ziyade esnaf-sanatkârlar arasında taraftar bulmuştur. Bu bakımdan Ahîlik denilince esnaf, esnaf denilince de Ahîlik akla gelmektedir. Ahîliğin esnaf ve sanatkârlar arasında gelişmesi şüphesiz tesadüf değildir.

El işçiliği sahibini soygun ve vurgun peşinde koşturmadığı, dilencilikle yüzünü yere getirmediği, ifrattan ve tefritten uzak tuttuğu için Ahîlikçe en övülmeye değer geçim yolu olarak kabul edilmiştir. İslam dini de çalışmayı mukaddes ve çalışan eli mübarek sayar. Peygamberimiz çalışan el için “İşte Allah ve Resulünün sevdiği el, bu eldir.” buyurmuşlardır. Onun birçok sözleri çalışan elin faziletinden bahseder. Bunlardan bazıları şunlardır:

“Çalışması sebebiyle yorgun olarak akşamlayan, kendisini affettirmiş olarak akşamlayandır”.

“Allah sanatkâr işçi kulunu sever”.

“Hiçbiriniz el emeğinin ürünü olan yemekten daha iyisini yiyemezsiniz”.

“ Sekiz günlük ömür, dokuz günlük azık ister”.

“İki günü birbirine eşit olan zarardadır”.

Esasen Ahîlik, Müslüman-Türk esnafının hayat anlayışına da çok uygun geliyordu. Bu sebeple Ahîlik esnaf arasında son derece gelişmiştir. Bununla beraber Ahî birlikleri bir işi olan ve fütüvvetnamelerinde yazılı kaidelere uymayı kabul eden herkese kapısını açmıştı.

Ahî birlikleri, başlangıçta debbağ, saraç ve kunduracıları kapsayan bir teşkilat olarak ortaya çıkmış, gelişerek bütün esnafı ve üye olmak isteyen herkesi bünyesinde toplayan çok yönlü sosyal bir kuruluş hâline gelmiştir.

Ahîlerin, Anadolu’nun hemen hemen her şehir, kasaba ve hatta büyük köylerine kadar inen yaygın bir teşkilatı vardı.

Yerleşim birimlerinde her sanat kolu için ayrı birlikler kurulmuştu. Bir meslekte ayrı birlikler meydana getirecek kadar esnaf ve sanatkârın bulunmadığı yerleşme merkezlerinde birbirine yakın meslek mensupları aynı birlikte toplanırdı. Daha küçük yerlerde ise bütün meslek mensupları aynı birlikte toplanmıştı. Yerleşme biriminde kurulan Ahî birlikleri arasındaki münasebetleri büyük meclis sağlardı. Ülke sathındaki bütün esnaf, birlikleri Kırşehir’de bulunan Ahî Evran Zaviyesi’ne bağlıydılar. Bu zaviyenin başında bulunan Ahî Baba, bütün sanatkârların piri kabul edilen Ahî Evran Veli’nin hâlifesi idi ve bütün esnaf birlikleri ona bağlıydı. Böylece Ahî birlikleri bir merkeze bağlanmakta ve Ahî Evran Zaviyesi de bu birliklerin genel merkezi olmaktadır.

Çalışanlar, bağlı bulundukları mesleğe ait zaviyenin tabii üyesiydiler. Büyük merkezlerde her sanat kolunun birkaç zaviyesi olabildiği gibi, küçük yerlerde bütün sanatkârların tek bir zaviyede toplandığı da görülmektedir.

İbn-i Battuta'nın naklettiğine göre, Ahîler bir araya gelerek içlerinden birini önderliğe seçerler ve zaviye yaptırırlardı (Battuta 1971: 9). Zaviyeler çok yönlü ihtiyaçlar göz önüne alınarak inşa edilirdi. Gelip geçenler zaviyede konakladığı zaman, bütün ihtiyaçlarını giderebildiği gibi, binek hayvanlarına bile istirahat yeri bulabilirlerdi (Kara 1980: 362).

Nâsırı, bir zaviyenin nasıl olması gerektiğini şöyle belirtmektedir:

“Zaviye müstakil olmalı, geniş bir avlu içinde beyaz duvarlı ve aydınlık bir bina olmalıdır. Kapısında bir nöbetçi beklemeli, içerisi halı ve kilimlerle döşeli olmalıdır” (Güllülü 1977: 101).

İbn-i Battuta'da bir zaviyenin içini şöyle anlatıyor:

“Burası Anadolu'nun en güzel halı ve kilimleri ile döşenmiş, Irak camından yapılmış sayısız avizelerle aydınlatılmış pırıl pırıl bir yerd. Oturma salonunda beş adet beyus vardı. Beyus, bakırdan yapılan üç ayaklı bir çeşit şamdana denir ki, baş tarafında yine bakırdan yapılma cam gibi parlak ve ince bir kandil bulunmaktadır. Burası arınmış iç yağ ile doldurulur, yani başında yine yağ ile dolu bakır kaplar bulunur. Ayrıca fitili düzeltmek için bir makas vardır. Ahîlerden biri bu şamdanın bakımı ile vazifeli olup, ona çırakçı/çırağı denir” (Battuta 1971: 9).

Genellikle her esnafın adı ile anılan bir çarşısı vardı.

“Bedesten”, “Arasta” veya “Uzun Çarşı” denilen bu işyerlerinde aynı meslek kolunda çalışanlar bir arada bulunurlardı. Çarşının uygun bir yerinde büyücek bir dükkânın üzerinde birlik idare kurulunun ve başkanın çalışacağı iki oda bulunurdu. Berber, fırıncı, nalbant gibi herkesin her zaman ihtiyaç duyacağı esnafa her çarşıda dükkan açma izni verilirdi.

Her esnafın kendine has bir sancağı ve bir de alemdarı vardı. Genel olarak bu sancak yeşil atlastan olur, üzerinde ayetler yazılır, kırmızı-beyaz ipekten bir kordonun ucunda o esnafın alameti, amblemi bulunurdu. Mesela, nalbantların alametli gümüş nal, ayakkabıcıların ise bir çift patikti (Gürata 1975: 102).

Ahîlikte bütün sanatların birer piri vardır. Ahîlerin, sanatlarının pirlerinden kendi ustasına kadar olan büyüklere içten bağlanmaları istenirdi. Araya vasıta (şeyh, mürit) koymadan hakka ve hakikate varmak tarikat ahlâkınca ne kadar imkânsız ise pir ve ustaya bağlanmadan sanatta olgunluğa ermek de o kadar imkânsız kabul edilirdi (Ülgener 1981: 90). Bunun için her meslek sahibinin pirine aşırı hürmetle bağlanması ve ona derin saygı duyması istenirdi. Bu inanç Ahîleri sanatlarının tarikatı içinde sadık ve mesleğinin bütün kaidelerine candan bağlı müritler hâline getiriyordu (Akdağ 1975:17).

Meslek pirleri o sanatı yapmış peygamberler arasından veya ulu kişilerden seçilmişti.

3- ÜYELİK

Bir gencin Ahîliğe kabulüne çok önem verilirdi. Tarih içerisinde bazı değişmelere uğrayan üyeliğe kabul işlemleri iki kademededen meydana gelmekteydi. “Teşkilata girmeyi arzu eden bir genç, kendisini kabul edecek bir aslî azaya müracaat eder. Buna ‘talib’ ustasına ‘matlub’ denilirdi. Talipde aranan vasıflar hakkında çok titiz davranılırdı. Çırak, kabulden önce uzun bir tetkik ve takibe tabi tutulur, bu iş bazen aylarca sürer, ilgili genç en küçük bir şüphe uyandırırsa katiyen kabul edilemezdi. Bilhassa eşrafin çocuklarına daha çok dikkat edilirdi.” (Fayda 1966: 42).

Teşkilata girmek isteyenler üzerinde yapılan araştırma bunların Ahî olmalarına engel olabilecek durumlarının olup olmadığına ilişkindi. Ahîlik üzerinde araştırma yapan bazı yazar ve ilim adamları fütüvvetnamelerde yazılı ahlâk kaidelerine uymayan işleri yapanlarla birlikte, bir kısım meslek mensubunun da teşkilata alınmadığı şeklinde yorumlarda bulunmaktadır. Teşkilata giremeyecek olanlar söz konusu çalışmalarda şöyle sıralanmaktadır: Kafirler, münafıklar, iftiracılar, remil atanlar (falcılar), müneccimler, şarap içenler, tellaklar,

tellallar, çulhalar (dokumacı), kasaplar, cerrahlar, avcılar, madrabazlar, amel darlar.

Ancak, sözü edilen görüşler, yanlış yorumların neticesi olarak değerlendirilmektedir. Çünkü, bazı meslek sahiplerini dışlamak, her şeyden önce Ahîlik düşüncesine aykırıdır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde, Burgazi Fütüvyetnamesi' esas alınarak kimlerin Ahî olamayacağı belirtilmişti ve getirilen yasakların iki boyutu üzerinde durulmuştu. Bunlardan bir kısmı Ahîlik ve İslam dinince yasaklanmış tutum ve davranışlar ile işlerdir. Müslüman olmayanlar, münafıklar, iftiracılar, falcılar, müneccimler, şarap içenler ve madrabazlar Ahî birliklerine kabul edilmezlerdi. Ancak, diğer sayılanlar, toplumun ihtiyacı olan işleri yapan meslek sahipleridir. Cerrahların, kasapların, dokumacıların teşkilata alınmamaları ise düşünülemez.

Ahîlik insanları renklerine, dillerine, mesleklerine, servetlerine, şöhretlerine ve mevkilerine göre ayırmayan bir düşünce sistemidir. Böyle bir sistemde, toplumdaki işbölümü sonucu ortaya çıkan mesleklerden bir kısmının yapılmasının dolaylı olarak yasaklanması söz konusu olmamalıdır. Böyle bir düşüncenin kabulü, Ahîliğin ahlâkta ayrı, teşkilatlanmada ayrı değer ölçüleri koyduğunun kabul edilmesi anlamına gelir.

Biz bu görüşte değiliz ve ortada bir yanlış anlaşılma olduğu kanaatindeyiz. Bunun için sağlam delillerimiz vardır.

Birinci delilimiz, Ahî birliklerinin tüzüğü olarak kabul edilen Fütüvyetnamelerdir. Fütüvyetnamelerde, Ahî olamayacaklar konusunda sıralanan maddelerden birkaçı şöyledir:

“Kestiği hayvanları inciten, işi kan dökmek olan kasaplara”,

“Akı fikri, insanları gece gündüz huzursuz ve rahatsız olması yönünde bulunan cerraha, operatöre”,

“Her zaman hâlık zararına çalışan ve onun için dostla düşman bir olan tellala”, Ahîlik verilmez.

Ahî olmayacaklarla ilgili bu cümlelere bakarak, kasapların, cerrahların ve tellalların Ahî olmayacağı şeklinde bir yorumda bulunmak doğru değildir. Çünkü burada bu meslekleri yapanlar değil, mesleklerini Ahî ahlâk kaidelerine uygun olmayacak şekilde icra edenlerin Ahî olmayacağı belirtilmektedir. Kasaplar değil, kestiği hayvanları inciten kasaplar Ahî olamaz. Yani Ahî olan kasapların hayvanları incitmemesi gerekir. Hayvanlara eziyet etmek Türk-İslam ahlâkınca hiç hoş karşılanmaz. Yaralanan göçmen kuşların tedavisi için vakıf kurmuş olan atalarımızın, hayvanları eziyet ederek kesen bir kasabı suçlamaları kadar normal bir şey olamaz. Cerrahlar değil, kendisine iş çıksın diye herkesin rahatsız olmasını isteyen cerrahlar Ahî olamazlar. Yani Ahî olan cerrahların insanların derdine deva olmaları, kendilerine iş çıksın diye onların hasta olmalarını istememeleri gerekir. Zaten böyle bir duygu içinde olan cerrah, bırakın Ahîliği, insan bile olamaz. Bu tip cerrahın da Ahîliğe kabul edilmemesi, mesleğin yasaklandığı şeklinde yorumlanamaz.

Bu düşünceden hareket ederek, suların kesilmesini isteyen sakaların, harp çıkmasını isteyen okçuların da Ahî olmayacağını söyleyebiliriz. Bu yanlış olmaz. Fakat bu sözlerden hareketle sakaların ve okçuların Ahî olmayacağı şeklinde bir anlam çıkarmak son derece yanlış olur.

Daha da çoğaltılabilecek bu örneklerin ortak özelliği, insanların kendi mesleklerini icra ederken kazanç sağlamak adına Ahî ahlâk kaidelerine aykırı düşünce ve davranış içinde bulunmalarının istenmesidir. Ahî birliklerine üye olmayacak olanlar belli bir mesleğin mensupları değil, Ahî ahlâk kaidelerine aykırı işler (falcılık, dolandırıcılık vb.) yapanlarla mesleklerini icra ederken ahlâk kaidelerine aykırı düşünce ve davranış içinde bulunanlardır.

Bu konudaki ikinci delil de söz konusu yazar ve ilim adamlarınca mensuplarının Ahî olamayacağı belirtilen mesleklerden bazılarının Ahîlik geleneğine uygun olarak pirlarının bulunmasıdır. Tellalların piri Tayfur-ı Mekki, kasapların piri Ebu-ı Muhcin'dir. Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi Ahîlik, ahlâk kaidelerine aykırı işler dışında, hiçbir mesleği kapsam dışında bırakmamış,

hiçbir mesleği “Ahî olamaz” diye dolaylı biçimde yasaklamamıştır. Bu kanaat Ahîlik düşüncesine de uygundur.

Teşkilata girmek isteyen ahlâk ve terbiyesi üzerinde yapılan incelemeler olumlu olursa, durum zaviyede görüşülür, uygun bulunanlar bir törenle üyeliğe kabul edilirdi.

Usta çırağın “Ahî kardeşi”dir. Kalfa ise “yol kardeşi”dir. Her çırağın bir Ahî kardeşi (ustası) ve iki yol kardeşi (kalfası) olurdu. Çırak, zaviye reisinin izninden sonra bu üç sanatkârın gözetimi altında çalışmaya başlardı.

Yanında yetiştirdiği ustası belli olmayanlar zaviyelere alınmazdı. Ayrıca usta eğer öğrettiği sanatı helâl etmez ve çırağı takdim ederek ondan memnun olduğunu göstermez ise böyleleri de zaviyeye giremez ve kardeş olamazlardı.

4- ÜYELİK ÇEŞİTLERİ

Ahî birliklerinde “dahililer ve haricîler” olmak üzere iki tip üye bulunurdu.

Bilfiil çalışan yamaklar, çıraklar, kalfalar ve ustalar teşkilatın “dâhilî” üyelerini meydana getirirlerdi.

Teşkilat üyesi iken herhangi, bir sebeple fiilen çalışmayacak duruma gelenlere ise “haricî” üyeler denirdi. Bunlar üç gruba ayrılırdı:

- Emekliler: Çalışmayacak kadar yaşlanmış ve maddi durumları iyi olan ustalardır. Dükkânları kalfaları tarafından idare edilir. Ancak, sermayeleri kendilerine aittir. Emekliler esnaf sandığından yardım görmezlerdi.
- Güçsüzler: Çalışmayacak kadar yaşlı oldukları hâlde maddi durumları iyi olmayan ustalardır. Gençliğinde çalışmış ancak ihtiyarlığında güç duruma düşmüş olan bu insanlar teşkilat tarafından sahipsiz bırakılmaz ve bunlara imkânlar ölçüsünde esnaf sandığından yardım yapılırdı.

- Sakatlar ve hastalar: Teşkilatın “dahilî” üyesi iken, herhangi bir sakatlık geçiren veya deva bulmaz bir hastalığa yakalandığı için çalışmayacak durumda olanlardır. Teşkilat, sakat ve hastalarını da yalnız bırakmaz, imkânlar ölçüsünde bu üyelere esnaf sandığından yardım yapılırdı. Ayrıca esnafın usta ve kalfaları da bu üyelere çeşitli yardımlarda bulunurlardı.

5- ORTA SANDIKLARI

Ahî birliklerinin en önemli özelliklerinden biri de Ahîlik düşüncesine uygun şekilde iktisadi hayatın düzenlenmesi için bir araç olarak kullanılmak üzere kurulan ve işletilen orta sandıklarıdır. Orta sandıklarının kuruluş ve işleyişi hakkındaki bilgiler, bu teşkilatın anlaşılmasına önemli ölçüde yardım edecektir.

Her Ahî birliğinin “Orta sandığı”, “esnaf vakfı”, “esnaf kesesi” veya “esnaf sandığı” denilen bir karşılıklı yardımlaşma ve sosyal güvenlik sandığı vardı. Bu sandık vasıtasıyla teşkilat, üyelerine sosyal güvenlik sağlar ve onları tefecilerden korurdu.

Ahî birliklerinin hazinesi demek olan orta sandığında altı kese (torba) bulunurdu. Bunlardan;

1. Atlas kesede, sandığa ait her türlü yazışma evrakı,
2. Yeşil kesede, esnafa ait mülklerin tapu ve senetleri,
3. Örme kesede, sandığın nakit paraları,
4. Ak keselerde, her türlü giderlere ait senetler ve vesikalarla geçmiş yıllara ait hesap hülasaları,
5. Kara keselerde, vadesinde tahsil edilmemiş alacaklara ait senetler ve bunlarla ilgili evrak bulunurdu (Gürata 1975: 108).

Orta sandığının gelirleri: Her esnaf, yaptığı satış miktarına göre esnaf sandığına katkıda bulunurdu. Bu miktar satışın belirlenen bir yüzdesi şeklindeydi. Bunun dışında, yamaklıktan çıraklığa, çıraklıktan kalfalığa ve kalfalıktan ustalığa yükselirken ödenen bir nevi terfi

harçları ile teşkilata ait mülklerin gelirleri ve çeşitli bağışlar da sandığın diğer gelir kaynaklarıydı.

Orta sandığının giderleri: Orta sandığında toplanan paralardan teşkilat için lüzumlu harcamalar yapılırdı. Birliğe ait mülklerin tamir masrafları, çeşitli vergiler, görevlilerin maaşları, sosyal amaçlı esnaf toplantılarının giderleri, fakirlere çeşitli vesilelerle yapılan yardımlar sandık giderlerinden karşılanırdı. Teşkilatın güçlenmesi için alınan mülklerin bedelleri de sandıktan ödenirdi.

Esnaftan maddi durumu iyi olmayanlara, güçsüzlere, sakatlara ve hastalara da bu sandıktan yardım yapılırdı. Bu açıdan Ahî birlikleri, aynı zamanda bir sosyal güvenlik kurumu özelliğini de taşıyordu. Orta sandıkları sayesinde esnaf kendi geleceğini güven içinde görürdü. Şüphesiz böyle bir güven duygusu insanları teşkilata bağlamakta ve çalışmalarını daha verimli hâle getirmekteydi.

Teşkilat için gerekli harcamalar ve çalışamayacak durumda olan üyelere gerekli yardımlar yapıldıktan sonra, artan para esnafa kredi olarak verilirdi. Böylece esnaf tefecilerin eline düşmekten korunurdu.

Orta sandıkları aynı zamanda birbirlerinden de borç alıp verebilirlerdi. Mesela, debbağların orta sandığı saraçların orta sandığına borç verebilirdi. Bu şekilde, bütün sanatkârların karşılıklı bir yardımlaşma ve dayanışma içinde bulunmaları sağlanmaktaydı.

Esnaftan ihtiyacı olan hammadde teşkilat tarafından satın alınarak üyelere dağıtılırdı. Bu sayede, karaborsa ve farklı fiyat oluşumlarının önüne geçilmiş olur ve esnaf, tüccarın insafına terk edilmezdi. Satın alınan malın bedeli orta sandığından ödendikten sonra taksim işlemine başlanır ve malların bedelleri esnaftan toplanırdı.

Bu dağıtımda genellikle ustaların meslek kıdemi göz önünde bulundurulur, kıdemli ustalara daha çok hammadde verilirdi. Ancak, bu ayırmada da ifrattan ve tefritten kaçınılırdı. Mesela, otuz yıllık ustalara iki hisse verilirse, on beş yıllık ustalara bir hisse verilirdi. Bir ustaya on hisse diğerine bir hisse vermek gibi aşırı farklılaşmaya gidilmezdi.

6- AHÎ BİRLİKLERİNİN YÖNETİMİ

Ahî birlikleri bir başkan ile beş kişilik yönetim kurulu tarafından yönetilirdi. Esnaf şeyhi adı verilen Ahî birliği başkanlarının teşkilat içinde çok önemli yer ve görevleri vardı. Ahî birliklerinde geniş yetki ve sorumlulukları olan bir başkanlık statüsünün meydana gelmiş olmasında, Türk geleneklerinin etkili olduğu söylenebilir.

Türk tarihi ile ilgili çok önemli bilgiler ihtiva eden Orhun Abidelerinde de zikredildiği gibi, Türklerde yöneticiler ile yönetilen arasında üstünlük ve aşağılık anlamında bir ayırım yoktur. Bunlar arasında canlı bir bütünleşme vardır. Ayrıca Göktürklerde Kağanlık ve Hatunluk kutsal bir özelliğe sahiptir. Bu yüzden kağanın başarısı milletin başarısıdır. Millet kağansız iş yapmaz. Kağana uyulmadığı veya nifak sokularak ondan uzaklaşıldığı takdirde, milletin başına felaket gelir (Türkdoğan 1981: 112). Bu inanç *"İl gider töre kalır"* diyen Türklerin yöneticilerine son derece saygılı ve bağlı olmaları sonucunu doğurmuştur. Ancak, yöneticilerin de millete karşı önemli vazifeleri vardır.

Her şeyden önce kağanın milleti ile uyum içinde olması, onu koruması, milletin rahatını ve devletin geleceğini düşünmesi gerekiyordu (Ögel 1982: 120).

Göktürk kitabelerinde devletin çöküş sebepleri anlatılırken, en başta gelen sebeplerden biri olarak yöneticiler ile milletin uyum içinde olmamaları gösterilmiştir. Devletin devamlılığı için beyler ile milletin uyuşmuş ve anlaşmış olmaları gerekiyordu.

Kağanın önemli görevlerinden biri de milletini bir baba şefkatiyle korumak ve rahat ettirmektir. *"Türk hakanının halka karşı olan vazifeleri, yalnızca Türk olanları değil, devlet içinde yer alan Türk olmayanları, hatta tabi devletleri bile"* (Ögel 1982: 111) içine alırdı. Açları doyurmak, fakir milleti zengin yapmak onun göreviydi. Yapılan bütün işlerin milletin rahat ve huzuru için olması gerekirdi. "M.Ö. 176'da Mete'nin Çin İmparatoru'na yazdığı mektupta şöyle deniliyordu:

"Eski anlaşmazlıkları (ile düşmanlıkları) bir yana bırakmak, böylece adlaştığımızı yenilemek, sınırlarda yaşayan hâlkı

huzura ve rahata kavuşturmak, başlangıçtaki ilişkilerimiz nasıl idiye, onları yeniden kurmak istiyorum. Böylece küçükler büyümeleri için gerekli (ortamı) elde etmiş olacaklar, yaşlılar (ve büyükler) ise, sessiz (ve rahat) yaşayacaklar, nesillerden nesillere (bütün Hunlar), barış ve mutluluk içinde kalacaklardır.”

Milletin kağandan görevini yapmasını istemesi de gelenek hâline gelmişti. Göktürkler, “seçilen kağanın boynunu ipek bir kaytanla sıkıp kaç yıl kağan olarak kalacağını sorarlarmış. Bu da bir çeşit ‘hizmet isteme andı’ olsa gerektir.” (Ögel 1982: 66).

Yukarıda anlatılanlardan anlaşılacağı gibi eski Türk geleneklerinde “karizmatik” bir lider anlayışı hâkimdir. Kağanın çok geniş yetkileri vardır. Millet ona derin saygı duyar. Onun da hâlkını bir baba şefkatıyla koruması ve gözetmesi beklenirdi.

Türk geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan Ahî birliklerinin yönetiminde güçlü lider (başkan) anlayışı hâkim olmuştur.

Ahî birliklerinin yönetim yapısını şekillendiren diğer bir ilke de can ve mal beraberliğini temsil eden dayanışma anlayışıdır. Teşkilatta en alt kademedan en üst kademeye doğru bir silsileimeratip vardır. Yamaklıktan Ahî babalığa kadar ortaya çıkan sıfatlar bir mevki (statü) farklılaşmasını değil hiyerarşiyi gösterirdi. Dayanışma anlayışı, Ahî birliklerinin yönetim yapısının bir sınıflaşmaya imkân vermeyecek tarzda: fert-toplum çıkarları dengesine dayalı olarak ve Türk geleneğinin misafirperverlik, cömertlik, diğergamlık ilkelerini daha üst düzeyde İslam inançlarıyla birleştirip güçlendirilmesini sağlayacak biçimde şekillendirilmesi sonucunu doğurmuştur. Çalışanları işçi, işveren diye ayırmayıp aynı çatı altında toplayan bu teşkilat “işbirlikçi” bir düzen değil, dengeye dayalı bir toplum düzeni kurmuştur.

7- ESNAF ŞEYHİ

Eski Türk geleneğinin önemli bir kültür kodu olan kağanın hâlkını bir baba gibi gözetmesi ilkesi, Ahîlik içinde saygınlığı olan bir otoriteye dönüşmektedir (Türkdoğan

1981: 641). Esnaf başkanı, bütün üyeleri bir baba şefkatıyla koruyan ve kollayan mesleki, siyasi, ahlâkî ve dinî bir liderdi. Liderlik otoritesi bölünmemiş, aksine bütünleştirilmiştir. Bu liderlik anlayışı her kademedeki çalışanlar arasında baba-oğul arasındakine benzer candan münasebetler kurulmasını sağlamıştır. Sistem içinde lidere duyulan itimat Ahî birliklerinin yönetim yapısının kurulmasında temel hareket noktası olmuştur.

Geniş yetki ve sorumlulukları bulunan esnaf şeyhlerinin başlıca görevleri şunlardır:

1. Esnafın mesleki problemlerini halletmek,
2. Esnaf orta sandığını idare etmek,
3. Birliğe ait binaların bakımını yaptırmak ve bunları kiraya vermek veya teşkilat amaçlarına uygun olarak kullanmak,
4. Davetçi, çeşmeci, bekçi duacı gibi teşkilat görevlilerini işe almak maaşlarını ödemek, gerektiğinde işlerine son vermek,
5. Esnafın mesleki ve hususî hayatındaki tutum ve davranışlarını takip etmek,
6. Usta, kalfa, çırak ve yamak törenleri düzenlemek,
7. Yönetim kurulu toplantılarına katılmak,
8. Esnafı toplantıya çağırarak,
9. Mensubu bulunduğu esnaf kolunu temsilen büyük meclis toplantılarına katılmak.

Esnaf şeyhi, esnafla ilgili meseleleri görüşülmek üzere yönetim kuruluna götürürdü. Burada alınan kararlardan yönetim kurulu ile birlikte kendisi de sorumluydu. Ancak, alınan kararların uygulanmasından (yürütmeden) sadece esnaf şeyhi sorumluydu. Yürütme yetkisinin bütünüyle esnaf şeyhine ait olması, Ahîlikteki liderlik anlayışına uygundur. Yönetim kurulunun görevleri ve fonksiyonu ise eski Türk geleneklerindeki “kurultay” ile İslamî dönemdeki “meşveret” meclisi toplantılarının sentezi mahiyetindedir.

Esnaf şeyhi, yaptığı her iş ve işlemde esnafa karşı sorumluydu. Yönetim kurulu istediği zaman esnaf orta

sandığını kontrol edebilir ve böylece esnaf şeyhinin malî yönden denetimini yapardı. Ayrıca, esnaf şeylerinin yaptığı iş ve işlemler büyük meclis tarafından denetlenirdi.

8- YÖNETİM KURULU

Genellikle beş kişiden meydana gelen yönetim kurulu esnaf şeyhi ile birlikte teşkilatın ana karar organıydı. Kurul üyeleri alınan kararların uygulanmasında esnaf şeyhine yardımcı olurdu. Başkan dışındaki yönetim kurulu üyelerinin unvan ve görevleri şöyleydi:

- Esnaf Kethüdası, yönetim kurulunu birinci üyesi olup, daha çok esnafın genel eğitimi ile ilgilenirdi ve onsz toplantı yapılmazdı.
- Yiğitbaşı, yönetim kurulunun ikinci üyesidir. Esnafın yetiştirilmesi, esnaf arasındaki rütbelerin tespiti, esnafa hammadde dağıtımı, esnafın disiplin konuları ve disiplin cezalarının uygulanması, ustaların peştamal kuşanma törenleri ve orta sandığının idaresi konularında esnaf şeyhinin yardımcısıydı.
- İşçi başı, yönetim kurulunun üçüncü üyesi olup, daha ziyade teknik konularda yetişmiş bir kimse idi. İş kolunda çıkartılan mamullerin kontrol edilmesi, kalitesiz üretilen malların imhası ve standartların korunması ile ilgilenirdi.
- Ehl-i Hibre, Yönetim kurulunun diğer iki üyesidir. Esnaf içinde en çok sayılan ve sevilen kimselerden olan Ehl-i Hibreler, esnaf arasında, esnafa yönetim arasında veya yönetim kurulu içinde meydana gelen anlaşmazlıklara hakemlik ederlerdi.

Yönetim kurulu her ayın birinci ve üçüncü cuma günleri teşkilat odasında, esnaf şeyhinin başkanlığında toplanırdı. Bu toplantıda esnaf şeyhi, on beş gün içindeki esnafa ilgili olayları anlatır, geçen toplantıda alınmış kararların uygulanmasını ve sonuçlarını açıklar, lüzum gördüğü hususları görüşmeye sunardı.

9- BÜYÜK MECLİS

Ahî birliklerinin en yetkili üst organı olan büyük meclis, bir yerleşme birimindeki bütün esnaf şeylerinin toplanmasıyla meydana gelir. Büyük meclisin kendi içinden seçtiği "Ahî Baba Vekili" adı verilen bir başkanı vardır.

Değişik meslek kollarında çalışan esnaf arasında koordine ve dayanışma sağlayan büyük meclisin başlıca görevleri şunlardır:

1. Esnaf şeylerinin esnafa karşı olan tutum ve davranışlarını takip etmek,
2. Esnaf kolları yönetim kurullarının düzenli toplanıp toplanmadıklarını kontrol etmek,
3. Esnaf kolu yönetim kurullarınca verilen cezaları incelemek, uygun olanları onaylamak, uygulamalarını denetlemek,
4. Esnaf yönetim kurullarınca karara bağlanamayan veya esnaf şeyhleri tarafından meclise getirilen konuları incelemek, karara bağlamak,
5. Esnaf şeyhlerinin yıllık hesaplarını incelemek ve uygun olanları onaylamak, usulsüzlük var ise bunlar hakkında gerekli işlemi yapmak,
6. Hakkında şikayet bulunan esnaf şeyhlerinin durumlarını inceleyerek, bunların görevlerini kötüye kullanıp kullanmadıklarını araştırmak, gerekirse suç işleyenlerin görevlerine son vermek,
7. Esnaf ile ilgili konularda, hükümet yetkilileri ile temas kurarak problemlerin çözüme kavuşturulmasını sağlamak,
8. Hükümet tarafından alınan kararların esnafın menfaatine olup olmadığını incelemek, esnaf adına hükümet yetkililerinden istekte bulunmak,
9. Ahî baba vekilince görüşülüp karara bağlanması istenilen konuları karara bağlamak.

Büyük meclis, her ayın sonuncu Cuma günü toplanarak gündemindeki konuları görüşürdü.

Büyük meclis esnafın kendisi içindeki meseleleri doğrudan karara bağlayarak uygulanmasını sağlardı.

Yöneticiler tarafından esnaf aleyhine alınan kararlar da büyük mecliste görüşülürdü. Ancak, Ahî baba vekili, lüzum görürse, “olağanüstü toplantı” yapardı. Bu toplantıya büyük meclis üyeleri ile birlikte her meslek kolundan üç usta da davet edilirdi.

Olağanüstü toplantıda yapılan görüşmeler sonunda alınan kararı Ahî baba vekili ile birlikte iki esnaf şeyhi ve iki usta, bulunulan yerin kadısı ile en büyük mülki amirine iletirdi. Devlet yetkilileri ile yapılan görüşmelerde anlaşma sağlanamazsa, ertesi gün “Memleket toplantısı” yapılırdı.

Memleket toplantısında bütün ustalar, beldenin ileri gelenleri (ulema, eşraf) ilân suretiyle çağrılır, kadıya ve müftüye özel davetçi gönderilirdi. Genel olarak büyük bir meydanda yapılan toplantıda Ahî baba vekili, toplantının sebebini ve o ana kadar anlaşma sağlamak için yapılan çalışmaları anlattıktan sonra genel görüşme açılırdı.

Bu toplantıda olağanüstü toplantıda alınan kararlar kabul edilmezse “Küçüğümüze acıyıp korumayan, büyüğümüze saygı ve itibar göstermeyenler bizim cemiyetimize mensup olamazlar” anlamına gelen hadis okunup padişaha itaat ve sadakatin lüzumu anlatıldıktan sonra, konunun uygun bir karara bağlanması için kadıya başvurulması, sonuç alınıncaya kadar şikayete konu olan kararın uygulamasının ertelenmesi için yetkililere teklif götürülmesi, erteleme isteğinin kabul edilmemesi hâlinde dükkanların kapatılacağına yetkililere bildirilmesi kararlaştırıldı.

Bu karardan sonra Ahî baba vekili, diğer şeyhler ile birlikte hükümet yetkililerine giderdi. Esnafın toplantı hâlinde olup karar beklediği belirtilerek, alınan karar ilgililere bildirilirdi. Yapılan görüşme sonunda esnafın istekleri kabul edilmez ve anlaşma sağlanamaz ise Ahî baba vekili “Padişahın ilam isteriz. Onun emirlerine karşı boynumuz kıldan incedir. Ne yolda ferman gelirse ona boyun eğeriz. O vakte kadar kararınızın ertelenmesini rica ediyoruz. Buna razı olmaz, esnaf ve ahâliye acımaz iseniz Allah’ın gazabı üzerinize olsun. Eснаflar dükkânlarını

açmayacaklar, işte anahtarlar, diyerek bir top anahtar bırakıp ve kendisiyle gelenlerle birlikte toplantıyı terk ederdi.

Aynı gün beldenin en büyük mülki amiri, kadı, müftü, Ahî baba vekili ve diğer ileri gelenlerle bir toplantı yapar, teklifi geri almak veya padişahın cevap gelinceye kadar şikayete konu olan kararın uygulamasının ertelenmesi yollarından birinin karara bağlanmasını isterdi.

Şikâyeteye konu olan kararın geri alınmasına karar verilirse, Ahî baba vekili anahtarları geri alır, esnaf işinin başına dönerdi. Durumun padişaha iletilmesi ve bu arada kararın uygulamasının ertelenmemesi şeklinde bir karar alınırsa, Ahî baba vekili kadıya başvurur ve mahkemeden çıkacak karara göre hareket edilirdi.

10- SEÇİMLER

Ahî birliklerinin yönetiminde görev alanlar seçimle işbaşına gelirlerdi ve seçimlere katılacak olanlarda, o görevin gerektirdiği vasıfların dışında başka şartlar aranmaz, idarî görevler belirli grupların tekeline bırakılmazdı.

Esnaf kolu yöneticilerinin seçimlerinde yalnız o meslekteki ustaların (birlik üyesi ustalarını) oy hakkı vardı. Ustalar, esnaf şeyhi ile yönetim kurulu üyelerinin seçimleri için ayrı ayrı oy kullanırdı. Yani, esnaf şeyhi seçimi ile yönetim kurulu üyelerinin seçimi ayrı ayrı yapılırdı.

Yürütmenin bütün sorumluluğunun esnaf şeyhine verildiği de göz önünde bulundurulursa, Ahî birliklerinin, bugün “başkanlık sistemi” dediğimiz bir sistemle idare edildiklerini söylemek mümkündür.

Esnaf şeyhi seçimlerinde aday olacaklarda:

1. O meslek kolunda usta olarak çalışıyor olmak,
2. En az üç usta yetiştirmiş olmak,
3. İyi hâli bulunmak ve mahkûmiyeti olmamak, şartları aranırdı.

Azil yoluyla görevinden uzaklaştırılmış olan eski esnaf şeyhleri seçim mahallinde bulunamazlardı. Esnaf şeyhi öldüğü veya görevden ayrıldığı günden bir gün sonra yenisi seçilirdi. Bu seçimle birlikte yönetim kurulu seçimi de yapıldı. Esnaf şeyhinin ölümü veya görevden alınması hâlinde, esnafın ileri gelenleri ve ustalar toplanır, bunlardan yönetim kurulu dışındaki en yaşlı üye teşkilatın defterlerini ve sandık mevcudunu orada bulunanların yanında devralırdı.

Yönetim kurulu üyeliğine seçilecek olanlarda:

1. En az beş yıl usta olarak çalışıyor olmak,
2. İyi hâli bulunmak ve mahkûmiyeti bulunmamak şartları aranır.

Seçime giden Ahî birliklerinde önce esnaf şeyhinin seçimi yapıldı. Yönetim kurulu seçim sonuçları yeni seçilmiş bulunan esnaf şeyhine gizlice bildirirdi. Esnaf şeyhi, “ben bunlarla çalışabilirim” derse, seçim sonuçlanmış olur ve durum Ahî baba vekiline bildirilirdi. Esnaf şeyhi, “ben bunlarla çalışmam” derse, toplantı dağılır ve durum Ahî baba vekiline bildirilirdi. Bunun üzerine Ahî baba vekili esnaf şeyhini davet ederek yönetim kurulunun hepsi ile mi, yoksa bir veya ikisi ile mi çalışamayacağını sorardı. Eğer hepsi ile çalışamayacağını söylerse, esnaf şeyhini istifaya davet eder ve iki seçimi de (esnaf şeyhi ve yönetim kurulu seçimlerini) yeniletirdi.

Bu seçim sistemi ile yasama organı diyebileceğimiz yönetim kurulu ile yürütmenin bütün sorumluluğunu taşıyan esnaf şeyhinin ahenk içinde çalışabilmesi için, esnaf şeyhine bir nevi “veto” yetkisi verilmiştir. Ancak, her konuda olduğu gibi, Ahîlik bunda da aşırılığa kaçmamış, yönetim kurulunun hepsiyle çalışmayacak olan esnaf şeyhinin istifa etmesi gerektiği bir sistem kurmuştur. Bu yapı Ahîlikteki liderlik anlayışına uygundur. Çünkü, esnafın seçtiği yönetim kurulu üyelerinin hepsiyle çalışmayacak olan bir esnaf şeyhi, esnafla uyum içinde bulunamaz. İdare edilenlerle uyum içinde olamayacak bir kişi de Ahî birliklerinde idareci olamaz.

Seçimler tamamlanıp sonuç büyük meclis tarafından uygun görüldüğü takdirde Ahî baba vekili, yanındakilerle beraber seçimi sonuçlanan birlik odasına gelerek sonucu açıklar, hem idarecilere hem de üyelere öğüt verici bir konuşma yapar ve “Esnaf Şeyhliği Asası”nı yeni sahibine verir.

Göreve başlayan esnaf şeyhi, eski ve yeni yönetim kurullarını toplantıya çağırarak hesapları inceler ve sonucu büyük meclise onaylatıp esnafa duyururdu.

Büyük meclis, üyeleri arasında birini Ahî baba vekilliğine (Büyük Meclis başkanlığına) seçerdi. Ahî baba vekili, teşkilatın prensiplerine sadık kalmak kaydıyla görevini ömür boyu devam ettirirdi. Yani Ahî baba vekilleri kayd-ı hayat şartı ile bu göreve seçilirdi. Seçimin yapılacağı toplantıda genellikle müftü ve kadı da hazır bulunurdu. Ahî baba vekilliğine seçilenlerin görevleri, manen bağlı oldukları Kırşehir Ahî Evran Postnişini tarafından onaylanırdı.

Ahî birliklerinin özelliklerini yitirmeye başladıkları dönemlerde, yiğitbaşı dahil üst seviyedeki idarî görevlere gelecek olanların göreve başlamaları için hükümet onayı şartı getirilmiş, daha sonra da bu görevlere gelecek olanlar için seçim usulü kaldırılarak yerine tayin usulü konulmuştur. Tayin yetkisi de Kırşehir’de bulunan Ahî Evran Zaviyesi Şeyhi’ne verilmiştir.

11- DENETİM VE CEZA

Ahî birliklerinde kurulan denetim ve ceza sistemi ile üyelerin meslek ahlâkına uygun tutum ve davranış içinde bulunup bulunmadıkları, teşkilat idarecileri tarafından sıkı bir şekilde denetlenir, kaidelere aykırı hareket edenler, kendilerine ders ve etrafa ibret olacak şekilde cezalandırılırdı. Denetimin etkili ve sağlıklı yapılabilmesi, dolayısıyla Ahî ahlâk ve kaidelerinin korunması amacıyla, bütün şikayet kapıları herkese açık bırakılmıştır. Kaidelere aykırı hareket eden teşkilat üyeleri aleyhine herkes tarafından dava açılabilirdi.

Bir esnaf kendi mesleğinden olan başka bir esnaktan şikâyetçi ise, davayı kendi yiğitbaşısı nezdinde açardı. Esnaf olmayanlar da şikâyetlerini, şikâyetçi oldukları esnafın yiğitbaşısına yaparlardı. Bir esnaf, başka meslekten olan birinden şikâyetçi ise ve taraflardan biri debbağ (tabak) esnafından değilse, davayı debbağ yiğitbaşısına arz ederdi. “Çünkü debbağ esnafı, ötekiler üstünde rûçhan ve otoriteye haizdir. Bu fark, pirlirinin Ahî Evran olmasından ileri geliyordu.

Yiğitbaşı, kendisine yapılan şikâyeti önce yetki açısından inceler, eğer daha üst makamlarca karara bağlanması gereken bir dava ise davayı esnaf şeyhine arz ederdi.

Yiğitbaşı, kendisinin karar verebileceği davalar için “esnaf (ustalar) mahfeli azasını toplar, onlar huzurunda dava ve müdafaaları tetkik, tahkik eder, reyleri olanların fikirlerini alır, karar ve hükmünü, mucip sebeplerini anlatarak tebliğ ederdi. Mahfilde esnaf şeyhi, Ahî baba vekili de hazır iseler, yiğitbaşı mütereddüt bulunduğu hususlar hakkında kendilerinden fikirlerini alır, karar ve hükmü sonra verirdi. Fakat bu hâl, hükmün temyiz edilmesine mâni değildi.

Daha basit davalarda, yiğitbaşının böyle bir toplantı yapmadan karar verme yetkisi vardı. Genellikle yaptığı denetim gezileri sırasında gördüğü küçük aksaklıklar konusunda yiğitbaşılar cezayı hemen verirdi.

Yiğitbaşı tarafından verilen karara daha üst makamlar nezdinde itiraz edilebilirdi. Mahâlî seviyedeki nihai itiraz mercii Ahî baba vekiliydi. Ahî baba vekilinin kararının temyizi, birkaç yılda bir yaptığı ziyaret sırasında Kırşehir Ahî Evran Zaviye ve Tekkesi şeyhi olan ve Seyyid unvanı ile imza koyan asıl müşterek ve umumi Ahî babaya arz olunabilirdi. Ancak bu hâl sembolikti ve hemen hiç vuku bulmazdı.

Ahî birliklerinde idarecilerin denetimi büyük meclis tarafından yapılırdı. Büyük meclis, esnaf şeyhlerinin yıllık hesaplarını denetler ve onlar hakkındaki şikâyetleri incelerdi. Bu meclisin, suçlu bulunduğu takdirde, idarî görevde bulunanları azletme yetkisi vardı. Birlik yönetim kurallarında karara bağlanamayan veya üyelerce meclise getirilen konular (şikâyet konuları) da karara bağlanırdı.

İtiraz hakkının açık tutulması, kararların sağlıklı ve güvenilir olmasını temin ederken, denetimin idarecileri de içine alan daha geniş bir alanda yapılmasını sağlıyordu.

Ahîlikte ceza, esnafın kaidelere uyması için gerekli bir araç olarak düşünülmüş, çok ağır suçlar dışında aşağılayıcı cezalardan kaçınılmıştır. Bu anlayışa uygun olarak, verilecek cezaların yıkıcı ve aşağılayıcı değil, daha çok barıştırıcı ve eğitici olmasına dikkat edilirdi. Küçük suçlarda davalıya özür diletmek, kahve veya çay ısmarlatmak verilen cezalar arasındaydı.

Daha büyük suçlar için aşağıda belirtilen cezalardan biri takdir edilirdi:

1. Suçluyu masraf ve ikram yapmaya zorlamak,
2. Dükkân kapatma, kurban kesme, lokma çıkarmaya icbar,
3. Hammadde tevziatından hariç tutma,
4. Mamul mal satışlarından hisse ayırmama,
5. Selamlaşmamak, yardım etmemek (umumi boykot).

Dava neticesinde verilen cezayı davalının kabul etmesi istenir ve bunun uygulamasına hemen geçilirdi. Karar daha üst makamlar nezdinde itiraz etmek uygulamanın ertelenmesi için bir sebep değildi. Bir yanlışlık var ise bu sonradan düzeltilir, davalının hakkı iade edilirdi. Cezaların gecikmesiyle esnafın kaidelere bağlılığının azalacağı düşüncesi, Ahî birliklerinin böyle bir uygulama yapmalarına sebep olmuştur.

Yiğitbaşı davalıya “yolsuzsun” diyerek suçlu olduğunu tebliğ ederdi. Bunun üzerine suçlu “yolumu açmak için ne emir buyurursunuz?” diye sorarak kendisine verilen cezayı öğrenirdi. Verilen ceza yiğitbaşı tarafından söylendikten sonra suçlu “yolumdayım” diyerek cezayı kabullendiğini beyan ederdi. Karara uymak istemeyenler ise daha ağır cezalara çarptırılırdı.

12- AHÎ BİRLİKLERİNİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Tarihinin en ağır bunalımını yaşayan Türkiye'nin, kendi tarihinden habersizcesine, sürdürdüğü çözüm arayışlarını ibretle takip ediyoruz. Bulunan her çözüm yabancı ve uygulanan her çözüm teklifi yeni problemler çıkarmaktan başka işe yaramıyor. Galiba bir bedel ödüyoruz. Taklitçiliğin dayanılmaz kolaycılığına sığınmanın bedelini ödüyoruz.

Ahî birlikleri de işin kolayına kaçıp, Bizans loncalarını veya fütüvvet teşkilatını taklit edebilirlerdi. Ama onlar bu tuzağa düşmediler. Kendi durum, imkân ve değerlerine göre orijinal bir sentez oluşturdular. Düşündüler, yoruldular, ama sonunda başarılı oldular. Bugün benzer başarıları tekrarlamaya o kadar ihtiyacımız var ki!

Taklitçiliğin yeni savunma aracı küreselleşmedir. Daha doğrusu bu kavramın saptırılması!

Küreselleşme sürecinde her şeyin giderek birbirine benzemeye başladığı, dolayısıyla bir ülkede başarılı olan herhangi bir uygulamanın diğer ülkelerde de başarılı olacağı savunuluyor. Bu yaklaşım "Amerika'yı yeniden keşfetmeye ne gerek var?" denilerek pekiştirilmeye çalışılıyor.

"Amerika'yı keşfetmeye ne gerek var?" diyenler, Amerika'da, "Amerika 50 yıl önce keşfedilseydi, dünya tarihi nasıl değişirdi?" gibi soruların ortaöğretimde öğrencilere ödev konusu olarak verildiğini bilmiyor olsalar gerekir. Bu yaklaşıma karşı "Evet, herkes Amerika'yı yeniden keşfetmeli!" diyen irade güçlenmedikçe, ülkemizin bunalımlardan kurtulması hayal olacaktır.

Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası kuruluşların uzmanlarının kafalarında belirli modeller vardır. Bunların büyük çoğunluğu kafalarındaki modelin her yerde uygulanabileceğini düşünürler. Dünya bankası uzmanları bu konuda çok daha katıdır. Bu uzmanların farkında olmadıkları şey, inandıkları modelin kendi yaşantılarının bir ürünü olduğudur.

Aslında uluslararası uzmanların hizmet verecekleri her ülke için o ülkenin şartlarına göre yeni modeller geliştirme şansları da yoktur. Çünkü onlar, iş hayatları boyunca onlarca ülkeye hizmet veriyorlar. Çalıştıkları her ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerini ayrıntılarıyla öğrenmeleri onlardan beklenmemelidir.

Peki, uluslararası tecrübelerden faydalanmaktan vaz mı geçelim?

Böyle bir şey asla düşünülemez. Ama bu hükümden hareketle, "öyleyse onların dediklerini yapalım" gibi bir düz mantık kuralına sığınma da asla çare değildir.

Kolaycılığın farklı bir şekli de yabancıları düşman ilân etmektir. "Onlar zaten bizim iyiliğimizi istemez." hükmünü vermişseniz, zihninizi bütün dünyaya kapatmış olursunuz.

Yabancı uzmanların bilgi ve tecrübelerinden faydalanacağız, ancak bunları kendi ekonomik, sosyal, kültürel yapımız ve dinamiklerimiz çerçevesinde yorumlayıp kendimize has çözümler üreterek faydalanacağız.

Yabancı uzmanları kendi çözümlerimizin doğruluğuna inandırmak bize düşen bir görevdir. Bu görevi ifa edebilmenin zihni hazırlığı da her ülkenin kendine has özellikleri olduğunu kabul etmek ve bu özelliklerin çözümleri de farklılaştıracağına inanmaktır. Kısaca, milli bir bakış açısına sahip olmaktır.

Küreselleşme gerçekten bütün farklılıkları ve farklılaşmaları ortadan kaldırıyor mu? Bu soruya cevabınız "Evet." ise, dünyanın sonu geliyor demektir.

Biz küreselleşmeyi, farklılıkları çatışma sebebi olmaktan çıkartıp, diyalog ortamında dinamizme dönüştürme süreci olarak tanımlamaktayız. Bu sebeple milliğin her zamankinden daha fazla ön plana çıkması gerektiğine inanıyoruz.

Taklitçilik, her alanda bünyemizi sarmış durumda. Hatta öyle ki bazen neyin taklit olduğunu fark etmek bile son derece güçtür. Ahî birliklerinden örnek verebiliriz.

Ahî birlikleri ağırlıklı olarak bir esnaf-sanatkâr teşkilatıdır. Bu teşkilatın Bizans loncalarından farkını açıklamıştık. Ancak sözü edilen farklılıkları ne kadar muhafaza edebildiğimiz tartışılır.

Ahî birliklerini güçlü kılan faktörlerden biri de hâlin gönüllülüğüne dayalı hükümet dışı bir teşkilat olmasıdır. Hükümet müdahaleleri başlayınca, Ahî birliklerinin de güç kaybettiği bilinmektedir.

Cumhuriyet döneminde esnaf ve sanatkârların teşkilatlanmasına ağır bir vesayet altında izin verilmiştir. Bu teşkilatlar hâlâ kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır. Bizans loncalarının bir hükümet kuruluşu olarak ortaya çıktığı dikkate alındığında, Ahîlikten ziyade sözü edilen loncaların model olarak tercih edildiği söylenebilir.

Bir hususun altını çizmek gerekir. Türk esnaf ve sanatkârları tarihin her döneminde istikrarın sembolü olmuşlar, hiçbir zaman devlete karşı gelmemişlerdir. Buna rağmen ağır bir vesayet altında teşkilatlanmalarına izin verilmesi, bu kesime yönelik olmaktan ziyade, genel bir tercihin sonucu olarak düşünülebilir. Bu tercihin uygulamadaki sonuçları ise ülkemizdeki esnaf ve sanatkârların giderek güç kaybetmesi olmuştur.

Batı ülkelerini incelediğimizde, ilginç durumlarla karşılaşırız. Her şeyden önce hükümet dışı kuruluşlar giderek daha fazla önem kazanıyor. Esnaf ve sanatkârların güçlendirilmesi için inanılmaz teşvikler sağlanıyor. Bu kesim, müteşebbisliğin kaynağı olarak kabul ediliyor ve işsizliğin önlenmesinde ve yeniliklerin bulunmasında bu kesimden çok şeyler bekleniyor.

Avrupa Birliği ülkelerinde, özellikle bu kesimde işletmeler arası rekabetin birlikte rekabete dönüştürülmesine çalışılıyor. Ortak kolaylık atölyeleri kuruluyor. Bu işletmelerin hammadde temin, üretim ve pazarlama safhalarında birlikte hareket etmeleri teşvik ediliyor.

İtalya, Ahî birliklerindeki orta sandıklan benzeri bir uygulamayı “esnaf sandığı” adı altında, çağımızın ihtiyaçlarına cevap verecek bir yapıya kavuşturarak, esnaf ve sanatkârların güçlendirilmesinde çok önemli bir araç olarak kullanıyor.

Bu konu başlı başına bir çalışma olacak kadar geniş. Ama sonucu şu: Batılı ülkelerde esnaf ve sanatkârların gerek toplum içindeki rolü, gerekse teşkilatlanmaları giderek Ahî birliklerine benzeme eğilimi gösteriyor.

Ülkemizde ise durum tam tersidir. Ağır vesayet altında bu kesimin kendi haklarını koruması giderek zorlaştırılıyor. Hâlî Bankasının verdiği ucuz kredi sebebiyle, bu kesim adeta devletin sırtında bir kambur gibi gösterilmeye çalışılıyor. Bankalara ve büyük işletmelere sağlanan teşvikler göz ardı edilirken, esnaf ve sanatkârlara birkaç kuruluşluk kredi çok görülüyor. Bu yanlışlıklar, ülkemizdeki orta sınıfı giderek zayıflatıyor. Sağlıklı bir demokrasi ve istikrar için güçlü bir orta sınıfa ihtiyaç olduğu gerçeği unutuluyor.

Önemli şeyleri unutmakla problemler çözülmez. Olsa olsa yeni problemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlanır. Nitekim ülkemizde böyle oluyor. Çözüm diye sunulan her şey yeni problemler ortaya çıkarıyor. Bir silkinişe ihtiyacımız vardır. Ahî birlikleri böyle bir silkinişte bize yol gösterecek kurumlardan biridir.

A photograph of a traditional Islamic interior, likely a mosque or a historical building. The image features a staircase with a wooden railing that has a complex geometric pattern. The walls are covered in similar intricate carvings. In the background, there is a window with a simple frame and a hanging light fixture with multiple small lights. The lighting is warm and ambient, highlighting the textures of the wood.

BÖLÜM VI

AHÎ BİRLİKLERİNİN FAALİYETLERİ

Ahî birliklerini efradı cami, ağyarını mani olacak şekilde anlatmaya gayret ettiğimiz çalışmamızın bu bölümünde, iş hayatında en dürüst, cemiyette en edepli, siyasette en faziletli, savaşta en cesur, zaviyede ise en mütevazı olmayı gaye edinen Ahîlerin çeşitli alanlarda yaptıkları düzenleme ve faaliyetler üzerinde durulacaktır.

1- SİYASİ VE ASKERÎ FAALİYETLER

Ahî birliklerinin kurulmasına sebep olan şartları anlatırken, gerek Selçuklu sultanlarının gerekse İslamiyet'i bir nevi Şamanizm olarak kabul edip aşiret değerlerine sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalışan grupların tutum ve davranışlarını benimsemediklerini, toplumun

huzuru için bunları uzlaştıracı bir tutum içinde bulunduklarını belirtmiştik. Bu tutum, Ahî birliklerinin siyasi ve askerî faaliyetlerine temel teşkil etmiştir.

Ahîler "devletin asayîşi koruma işinde önemli vazife görüyordu. Başlarında Ahî reisleri, yani ihvan ve yiğitbaşları (yahut serveran) olduğu hâlde, bölükler teşkil eden 'fityan' (gençler) dâhilî karışıklıklarda ve uçlardaki ayaklanmalarda kullanılmışlardır. Fakat seferlerde vazife aldıklarına ait hiçbir iz yoktur." (Akdağ 1979: 273).

Selçuklu sultanlarının, uyguladıkları politikayı benimsememekle beraber Ahîlerin, gerek iç karışıklıklarda ve gerekse sınır bölgelerindeki ayaklanmalarda devletin emrinde olmaları, ahlâk kaideleri ve devlete olan bağlılıkları ile açıklanabilir.

Ahlâk kaideleri, Ahîlerin siyasi amaçlarla toplumun huzurunu bozacak hareketlere girişmelerine mani olmuştur. Bütün tutum ve davranışlarını ahlâk kaidelerine uygun olarak düzenleyen Ahîler, çeşitli karışıklıklar ve ayaklanmalar çıkartarak Selçuklu sultanlarını güç durumlara düşürmezlerdi. Nitekim Ahîler ahlâk kaidelerinin lüzumlu gördüğü davranışlar içinde bulunarak devlete karşı herhangi bir hareketin içinde olmamışlardır. Faaliyetlerini devletin denetimi dışında sürdürmelerine rağmen, Ahîlerin iç karışıklıklarda devletin emrinde bir

askeri güç gibi hareket etmelerinde, Türk geleneklerine uygun "devlet" anlayışının da önemli rolü vardır.

İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerde din ve devlet aynı mana taşıyan birer mefhum hâline gelmiş, her türlü gayretin ve fedakârlığın din ve devlet uğruna yapılması bir nass olmuştur. Türklerin elindeki kılıç din ve devlet için çekilir, karşısındaki düşman da din ve devlet düşmanıdır. Devlet de din gibi "ebedmüddet"tir (Güngör 1980: 110).

Devlet, fertleri koruyan ve gözetken bir baba ocağıdır. Devlet reisi olan şahıs, bu kutsal müesseseyi temsil eden ve tıpkı devlet gibi kutsal olan bir varlıktır. İnsana her türlü rütbe ve makamı devlet verir, alan da yine devlettir. Bir Müslüman Türk'ün devletine karşı gelmesi affedilmez bir suçtur. Onun görevi devlete hizmet etmek ve her zaman devletin emrinde olmaktır.

Bu anlayış, Ahîlerin sadece Selçuklular döneminde değil, Osmanlılar dönemindeki siyasi faaliyetlerinin de temeli olmuştur. Devlet tarafından çeşitli kamu görevlerini yerine getirmek için kurulmuş bir teşkilat olmadıkları hâlde Ahî birlikleri, sosyal adalet ve huzurun sağlanması için her zaman büyük gayret göstererek, Türk toplumundaki gönüllülüğe dayalı devlet-millet kaynaşmasının güzel örneklerini vermişlerdir.

Selçuklu ordularının Köseadağ'da (1243) Moğollar tarafından mağlup edilmesinden sonra, Anadolu tam bir siyasi kargaşanın içine girmiştir. Moğollar, Selçuklu hanedanını ortadan kaldırmayı kendi amaçlarına uygun bulmamışlar, Anadolu'da sürekli siyasi çekişme ortamı yaratarak kendilerini hakem yerinde bulundurmaya ve bu yolla memleketi, rical arasındaki rekabet mücadeleleri sayesinde soymayı, planlamışlardır (Akdağ 1979: 192).

Selçuklu idarecilerinin iktidar kavgaları sırasında, önemli bir organize güç olan Ahî birliklerini de kendi siyasi amaçları için kullanmak istedikleri görülmektedir.

Nitekim siyasi entrikalara karışan gruplardan biri, Ilgın ve Akşehir'den getirilen yiğitbaşılara siyasi cinayet işletmeyi becermiştir. Fakat durumu çabuk fark eden Ahîler, kendilerine bu cinayetleri işletenlere artık alet

olmayacaklarını söyleyerek (Akdağ 1979) çekişmelerin dışında kalmayı bilmişlerdir.

Moğol istilâsından sonra, merkezi otoritelerin Anadolu'da etkisini kaybetmesi üzerine, "Memlekette türeyen işsiz ve serseriler, Türk ümerasının ve Moğolların kendi aralarında yahut birbirlerine karşı giriştikleri mücadelelerden faydalanmayı ihmâl etmiyorlardı. Siyasi düzen de o kadar kararsızlaşmış, o kadar karışmıştı ki, şehirler için daimi bir vali veya bey bahis mevzu değildir. Tabii, bir şehri ele geçiren asi vali veya siyasi teşekkül, hep mücadeleyle meşgul olması yüzünden elindeki şehri, davası için çok ihtiyacı olan parayı elde etme bakımından düşünüyordu. Bu hâl şehirlerde o zaman henüz maziden gelen kuvvetlerini muhafaza eden, Ahîlikleri dolayısıyla da sıkı bir teşkilata sahip olan esnaf birliklerini, kendi şehirlerini, hatta çevrelerinin emniyetini, yiğitbaşı ve fityana korutma yoluna sevk etmiş, her şehir sanki Ahî bir valinin idaresinde muhtar bir site olmuştu." (Akdağ 1979: 19). Bu davranışlarıyla Ahî birlikleri, merkezi hükümetin gücünü kaybettiği dönemde yerel otorite birimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ünlü seyyah İbn-i Battuta, o dönemde Ahîlerin yönetimdeki rollerini şu kelimelerle anlatmaktadır: "Bu ülke törelerinden biri de, bir şehirde hükümdar bulunmadığı takdirde Ahîlerin hükümeti yönetmeleridir. Ahî, kudreti ölçüsünde geleni gideni ağırlar, giydirir, altına binek çeker, davranışları, buyrukları, binışleri ile aynen bir hükümdarı andırır." (Battuta 1971: 25).

Şehirleri idari bakımından kendi kendine yeterli bir hâlde getirip hâlkı haksız ve uğursuzların şerrinden koruyan, aynı zamanda güçlü bir teşkilat yapısına sahip olan Ahî birliklerinin siyasi bir teşekkül gibi beylik kurmak için herhangi bir teşebbüste bulunduklarına rastlanılmamaktadır. Bundan da anlaşılabacağı üzere, güçlü bir teşkilata sahip olan Ahîler, merkezi hükümetin en zayıf olduğu dönemde bile bu güçlerini devlete karşı kullanmamışlardır. Hırs kapısını kapayan Ahîlerin siyasi faaliyetlerindeki amaçları da sadece toplumun huzur içinde yaşamasını sağlamaya yöneliktir.

Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra, irili ufaklı birçok beylik kurulmuş ve bunlar siyasi hakimiyeti elde etmek için mücadeleye başlamışlardı. Bu şartlarda Ahîlerin siyasi çekişmelere katılmayıp, tarafsız kalmaları beklenirdi. Belki de tarafsız kalacaklardı ama; bu beyliklerden en küçüğü olan Osmanlıların diğerlerinden çok önemli bir farklılığı vardı. Diğer beylikler siyasi hakimiyetlerini kurabilmek için birbirleriyle savaşıp kardeş kanı dökerken, Osmanlı Bizans'a yönelmiş ve onunla savaşıyordu. Kardeş kavgalarından çok çeken Müslüman Türklerin hislerine tercüman olan bu davranış, Ahîlerin Osmanlılar yanında yer almalarında etkili olmuştur.

Bazı araştırmacılar, Osman Bey'in kayın pederinin Ahî şeyhi Edebalı olduğu noktasından hareket ederek, Ahîlerin bu akrabalık sebebiyle Osmanlıları desteklediklerini söylerler. Bizce bu görüşün ihtiyatla karşılanması gerekir. Çünkü Ahî birliklerinin en kuvvetli olduğu bölge Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu Söğüt civarı değil, Orta Anadolu bölgesidir. Orta Anadolu'da da Şeyh Edebalı gibi birçok Ahî şeyhi vardır. Böyle bir görüşü kabul edilebilmesi için diğer Ahî şeyhlerinin niçin Edebalı'ye benzer bir siyasi tavır göstermedikleri sorusuna cevap bulmak gerekecektir. Ayrıca, Ahîlik gibi bir düşünceye sahip olanların, sırf şeyhlerinin damadı diye Osman Bey'i desteklediklerini söylemek her şeyi çok basite hatta illikliğe indirgemek anlamına gelir. Bizce Ahîlerin Osmanlı'yı desteklemelerinin temel sebebi, bu beyliğin İslam'ın cihad ruhuna uygun olarak Bizans'ı hedef seçmesi ve kardeşkanı dökmeye yanaşmamasıdır. Ayrıca Osmanlı yöneticilerinin Ahîliğe yakınlıkları ve birçok yöneticisinin Ahî olmasının da bunda önemli rolü olduğu söylenebilir.

Osmanlı'nın kuruluş dönemindeki yöneticileri arasında Ahîlik oldukça yaygındır. Padişahlardan Osman Gazi, Orhan Bey, I. Murad, Vezir Çandarlı Kara Hâil Paşa, Alaeddin Paşa, Hacı Paşa, Sinanüddin Yusuf Paşa bunlar arasında sayılabilir. Hatta I. Murad'ın peştamal kuşanmış bir Ahî olduğu söylenir.

Ahî birliklerinin Osmanlı Devletinin kurulup gelişmesindeki rolü o derece büyük olmuştur ki, ilk askerî birlik olan yaya askerlerin kıyafetleri bile Ahîlerin giyeceklerine

benzetilmiştir. I. Murad devrinde kurulan Yeniçeri teşkilatının kıyafetinde de, Ahî başlığı başlık olarak kabul edilmiştir. Osmanlı'nın kuruluş döneminde Ahîler çok önemli rol oynamışlardır. Ahîler, Anadolu'da iç güvenliği sağlamışlar, böylece Devletin bütün gücünü dış tehlikelere karşı kullanmasına imkân vermişlerdir. Düzmece Mustafa olayında Bursa'yı korumaları, bunun en güzel örneklerinden biridir. *"Karamanlılar, L Murad zamanında Osmanlı'ya karşı cephe alınca, Osmanlılar arkalarını korumak amacıyla Orhan Gazi zamanında aldıkları ve sonradan elden çıkardıkları Ankara'yı tekrar almak zorunda kalmışlardı. Ahîler hiç karşı koymadan şehir teslim etmişlerdir."* (Uzunçarşılı 1972: 160).

Dördüncü Osmanlı Padişahı Yıldırım Bayezid zamanında, Ankara Ahîlerinin bir ticaret ve hak işinden dolayı dükkânlarını kapayarak silah başı ettikleri ve yirmi gün kadar Ankara'ya bilfiil hâkim oldukları, isteklerinin kabul edilmesi üzerine de işlerinin başına döndükleri bilinmektedir (Tarsus 1972: 160).

Bu olayın siyasi bir mahiyeti yoktur. İkinci bölümde anlatıldığı gibi Ahîler esnaf aleyhindeki kararların geri alınması için dükkan kapamayı bir baskı aracı olarak kullanmakta idi. Ancak Ankara'da olayda konu biraz daha büyümüş ve Ahîlerin silahlanmaları noktasına kadar varmıştır.

Osmanlı Devletinin merkezî yönetimi yeterince güçlendikten sonra Ahî birliklerinin siyasi rollerine ihtiyaç kalmamış ve bu teşkilat, hiçbir kargaşaya meydan vermeden siyasi fonksiyonunu kendiliğinden bırakmıştır.

Devletin lüzum görmesi hâlinde, Ahî birlikleri yeterli sayıda üyesini ordunun ihtiyacı olan mal ve hizmetleri üretmek üzere sefere gönderirdi. Osmanlı tarihinde ilk defa I. Kosova (1389) Savaşında görev alan bu esnaf (Ahî) grubuna "Orducu Takımı" adı verildi. Sefere nereden, ne zaman, hangi meslekte ve ne kadar ordunun katılacağına Divan-ı Hümayun karar verir ve bu karar belde kadısına bildirilirdi. Belde kadısı, Ahî birliği yöneticileri ile müşterek çalışarak kimlerin

sefere katılacağını tespit ederdi. Orducu olarak seçilen Ahîler, sefer donanımları yapılarak gönderilirdi. Bunların ailelerinin masrafları da (kendileri dönünceye kadar), orta sandıklarından karşılanırdı.

Özellikle XIV. yüzyıla kadar, Osmanlı ordusunun ikmâl sisteminde, Ahî birliklerinin önemli rolü olmuştur.

Osmanlılar sefer sırasında ordunun ihtiyacı olan malzemelerin tamamını taşıma yerine, bu malzemelerden (yiyecek, giyecek, vb.) çok önemli bir bölümünü uğradıkları şehir ve kasabalardan temin etme yolunu seçmişlerdi. Böyle bir yöntemin başarıya ulaşabilmesi için ordunun geçeceği şehir ve kasabalarda lüzumlu ikmâl malzemelerini yeterince ve zamanında hazırlayacak güçlü ve aynı zamanda ülke çapında şubeleri olan bir teşkilata ihtiyaç vardı. Yaygın ve etkin bir teşkilat olan Ahî birlikleri bu görevi yaklaşık üç yüz yıl başarı ile yapmışlardır (Soykut 1971: 96).

Ordunun geçeceği şehir ve kasabalardaki Ahî birliklerine önceden haber gönderilirdi. Ahî birlikleri de, kendi bölgelerinden geçerken orduya lazım olacak malzemeleri hazırlar; fırıncı, ayakkabı tamircisi, nalbant gibi sanatkârları hizmet vermek üzere görevlendirirlerdi. Gerekirse teşkilat komşu kasaba ve şehirlerdeki Ahî birliklerinden yardım alarak hazırlıklarını tamamlardı. *"Hâlttan alınıp da ordu ihtiyaçlarına sunulan maddelerin bedeli ya orta sandıklarından ya da Hazine-i Hümayun'dan mutlaka karşılanırdı"* (Soykut 1971). Böylece ordu ikmâl kademelerini kendi arkasından getiren bir yöntemden ziyade, onları önceden yollamış ve yol boyunca hazırlamış, çevik bir askeri güç niteliğine ulaşmış olurdu.

2- EKONOMİK FAALİYETLER

Türklerin Anadolu'ya yağma amacıyla geldiklerini, Selçukluların göçebe ve yaymacı step imparatorluğu olduğunu ileri süren yazarlar vardır. Böyle bir görüşe sahip olanlar, Selçuklu dönemi Anadolu'sunda yağma ekonomisinin hâkim olduğunu kabul etmiş olurlar ki, biz böyle bir görüşe katılmıyoruz.

Toprakları yetmediği için, birbirini iten göç dalgalarıyla Anadolu'nun fethedildiğini iddia eden bu yazarların kendi görüşlerini makul gösterebilecek delilleri ortaya koymaları gerekecektir. Ancak, böyle bir cevap bulmak hiç de kolay değildir. Çünkü, Bizans feodalitesinin ezdiği yığınları ve darmadağın hayatı ile o dönemdeki Anadolu, yağmacıların iştahını kabartacak hiçbir özelliğe sahip değildi.

Türklerin Anadolu'ya gelirken yapmış oldukları tercih, ekonomik faaliyetlerinin şekillenmesini de etkilemiştir. Yerleşik hayata geçmeye ve Anadolu'yu ebedî yurt yapmaya kararlı olan Türklerin, ekonomik faaliyetlerini yeni hayat tarzına uygun şekilde düzenlemelerinde, tarım dışı ekonomik faaliyetlerin denetimini ve yönetimini yapacak şekilde teşkilatlanan Ahî birliklerinin çok önemli rolü olmuştur.

Türkler Anadolu topraklarına geldiklerinde, buradaki el sanatları özellikle Bizans'ın geliştirdiği loncalara bağlı Rum ve Ermeni ustalarının elindeydi. Siyasi hakimiyetin pekiştirilmesi, bu toprakların Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması için, ekonomik faaliyetlerin de Müslüman Türklerin denetimi ve inisiyatifi altına geçmesi gerekiyordu. Bu amaçla Anadolu'da yeni alınan şehirlere gelen ve evvelki sanatlarını devam ettirmek üzere esnaflığa başlayan Türklerin, derhâl Ahî teşkilatını kurmaları ve böylece her mesleğin başına bir Ahî şeyhi geçirmeleri icap ediyordu. Bu hâl, bütün Osmanlı şehirlerindeki her türlü ticarî faaliyetin Rumlardan Türklere geçmesini kolaylaştırmıştır. Yalnız, burada şu noktanın önemle üzerinde durmak icap eder ki, Ahî birlikleri her sanat dalında Ermeni usta veya çıraklarının çalışmasına imkân vermiş görünmektedir.

Türkler fethettikleri topraklardaki insanların haklarına her zaman saygılı olmuşlar ve onlara karşı dinlerini değiştirmeleri için dahi zor kullanmamışlardır. Bu karakter yapısı, Türklerin ekonomik hayatlarında da kendisini göstermiştir. Fatih, İstanbul'u fethedişinin üçüncü gününde, bütün Ermeni ve Rumların sanatlarını icra etmelerine müsaade etmişti. Bazı batılı yazarlarca bu hareket Osmanlı Devleti'nin yıkılış sebepleri arasında

gösterilmektedir. Bu hareketin ekonomik tahlilini yapmak istemiyoruz. Ancak, iki bakış açısını burada belirtmek gerekecektir.

Her şeyden önce bir Müslüman Türk, Fatih'in hareketini normal karşılar, aksini pek düşünmez. Binlerce Rum ve Ermeni esnafın sanatlarını icra etmelerine müsaade etmeyerek onları aileleri ile birlikte açlığa mahkûm etmek, bizim milli karakterimizle bağdaşmaz. Böyle şeyler bir Müslüman Türk'ün aklından dahi geçmez. Ancak, bizim aklımızdan dahi geçmeyen böyle şeyler, 20.yüzyılda bazı ülkelerin uyguladığı politikalar değil mi? Hâlâ inançları, renkleri, kültürleri yüzünden binlerce insan öldürülüyor mu? Bunlara akıl almaz işkenceler uygulanmıyor mu? Maalesef, bu sorulara hayır denilemiyor.

Fetihten sonra, azınlıklara sanatlarını icra etme hakkı verilmesi olayına emperyalist açıdan bakacak olursak, Fatih'in Türklere karşı haksızlık ettiği söylenebilir. Çünkü emperyalizm, galiplere ve güçlülere, hakimiyetlerini kurmak için azınlıkların haklarını hiçe sayma yetkisi verir.

Görülüyor ki, ekonomik faaliyetlerin gerçek boyutları ile anlaşılabilmesi için, bu faaliyetleri düzenleyenlerin ekonomik düşünce ve zihniyetlerinin bilinmesi gerekmektedir. Aksi takdirde anlatılanlar herkesin kendine göre yorumlayacağı bir hikâyeden farklı olmayacaktır. Bu sebeple, Ahî birliklerinin ekonomik faaliyetlerinin, Ahîliğin ekonomik görüş ve zihniyeti ile birlikte değerlendirilmesi gerekir.

a. İş hayatının düzenlenmesi

Ahî birlikleri genel felsefelerine uygun olarak iş hayatının düzenlenmesinde de toplumu bir bütün olarak ele alıp, bütün sosyal grupların menfaatlerini düşünmüşlerdir. Çatışmacılığı reddederek, uzlaşmacı sosyal ve ekonomik münasebetlerin kurulmasını gaye edinen Ahî birliklerinin bu özelliği, sosyal huzuru sağlama açısından, insanlığa ışık tutacak temel motifler taşımaktadır.

Ahî birlikleri üretim ile tüketim arasında denge kurarak, üretici ile tüketici arasındaki münasebetlerin sosyal

huzuru sağlayacak şekilde gelişmesinin devamına çalışmışlardır.

Bu maksatla, zaman zaman üretim sınırlamaları getirilerek emeğin değerinin bulmasını sağlanırken, geliştirilen narh sistemi ve standartlaşma ile de tüketicinin korunması sağlanmıştır.

Üretilen mallarda standart arama, tüketicinin korunması bakımından son derece önemli idi. Her birlik, üyelerinin imâl ettiği malın standardına göre fiyatlarını tespit ederdi. Mesela, bir ayakkabı alan insan, ödediği fiyata göre bunu ne kadar zaman giyebileceğini bilirdi ayakkabı belirtilen zamandan önce kullanılamaz hâle gelirse, aldığı sanatkâra götürerek parasını geri alırdı. Standartlar ve narh konulmakla kifayet edilmemekte ve uygulama devamlı bir gözetim altında bulundurulmakta idi. Bunlara uymayanlar kendilerine ders, etrafa ibret olacak şekilde cezalandırılırdı. Konulan nizama uymayanlar, suçlarına göre cezalara çarptırılır, bu çeşit davranışla cezalandırılan suçluya “yolsuz” denilirdi.

Yolsuz hammaddeyi piyasadan alamaz, kimse ona mal satmaz, o da yapmış olduğu malı kimseye satamazdı. Yolsuz kahvelere kabul edilmez, cemiyet toplantılarına giremez, herkes ondan kaçır ve nefret ederdi. Esnafın kendi içinde kurduğu bu oto-kontrol sistemi son derece dikkat çekicidir.

Ahî birliklerinin tüketiciyi korumak için aldığı tedbirler ve bu tedbirlerin uygulanması hususunda gösterilen hassasiyet yüzyıllarca devam etmiştir. Zaman zaman esnaf tarafından tespit edilen standartlar ve narhlar padişah fermanı hâline getirilmiştir. Bunlara bir örnek olarak Hicri 907 senesinde yayımlanan “Kanunname-i İhtisabı Bursa”nın bugünkü Türkçe’ye çevrilmiş şekli EK-2’de sunulmuştur.

b. Üretim ve satış

Teşkilata mensup her sanatkâr belirli kalite ve miktarda mal kullanır, belirli üretim tekniklerine bağlı kalarak mal üretir ve imâl ettiği eşyayı belirli fiyata satardı.

Bu hususta değişik usullere başvuranlar derhâl cezalandırılırdı. Meslek adap ve erkânının yitirilmesine sebep olacak şekilde üretimin geliştirilmesi ve fazla kâr sağlama gayretlerine itibar edilmezdi.

Her şeyden önce esnafta doğruluk aranırdı. Hileli, çürük iş yapmak, müşteriden tespit edilen fiyatın üstünde fiyat istemek, bir başkasının malını taklit etmek büyük suç sayılırdı. Noksan ölçü ve bozuk terazi kullananlar cezaya çarptırılırlar, sahte ve kalitesiz mal imâl edenlerin malları toplanır ve kendileri de meslekten çıkartılırdı. Esnaf mütevazı kâra kanaat ederdi.

Sattığı süte su katan bir sütçünün kuyuya basıldığı, bozuk kantar kullananların ibret-i alem için çarşı pazar dolaştırıldığı, ekşi pekmez satanın pekmezinin başına geçirildiği bilinmektedir.

Ahî birlikleri tarafından tespit edilen miktarda üretilen mallar, hem imalâthane, hem satış yeri durumunda olan dükkanlarda bizzat satışa sunulurdu. Eşyanın yalnızca imalatçı kârı üzerinden satılmasını sağlayan bu kaide dolayısıyla ki, Anadolu Türk toplumunda bu birlikler çözülmünceye kadar sanayi alanında üretici ile tüketici arasına girmiş bir aracı sınıfla karşılaşmamıştır (Debbağoglu 1979: 85).

Dükkanlara, üzerinde ayet, hadis veya veciz sözler yazılı levhâlar asılırdı. Müşteriler ile olan münasebetleri de ifade eden bu levhâlardan birkaç tanesi şöyledir:

“Veresiye veremem, Ardın sıra gelemem Gelsem de bulamam

Bulsam da alamam “ Veresiye isteme benden

Ölene kadar dost kalalım senlen” Sahip ol

Cemiyet içinde diline sahip Sırrını verme ilmine sahip ol
Muhaneti düşün işine sahip ol Adamı tanı müşteriye sahip ol

c. İş bölümü

Ahî birliklerinde iş bölümüne önem verilirdi. Birlik mensupları kabiliyetlerine uygun bir işte çalışırlar, ikinci bir iş peşinde koşmazlardı. Ahîlikte insanların

iş değiştirmeleri veya birden fazla işle uğraşmaları hoş karşılanmazdı. Bu sebeple, Ahînin birkaç iş veya birkaç sanatla değil, kabiliyetine en uygun olan tek bir iş veya tek bir sanatla uğraşması ahlâk kaidesi hâline getirilmiştir.

Teşkilata girmek isteyen, kendi kabiliyetine en uygun bir mesleği seçmekte serbestti. Hiçbir fert, herhangi bir mesleği seçmek için zorlanmadığı gibi, hiçbir meslek de bazı kimselerin inhisarında bırakılmamıştı.

Ahî birliklerinde iş bölümü, ekonomik olduğu kadar bir ahlâk problemi olarak da ele alınmıştır. Herhangi bir işte karar kılmayarak sık sık iş değiştirmek ancak sebatsız ve istikrarsız ruh yapısına sahip olanların yapacağı bir davranış olarak görülürdü. Böyle insanların Ahî olabilecek ruh disiplinine sahip olmadıkları kabul edilirdi.

Ahî birliklerindeki iş değiştirmeme ve birden fazla işle uğraşmama kaidesi, sanatkârların kendi mesleklerinde daha rahat ilerlemelerini sağlamıştır. Başka bir iş yapma ihtimali bulunmadığından, sanatkârlar bütün düşünce ve gayretlerini işlerine vererek, bugün hayranlıkla seyrettiğimiz şaheserleri meydana getirmişlerdir.

d. Dayanışma

Ahîlikteki sosyal yardım ve dayanışma prensibi Ahî birliklerinin ekonomik faaliyetlerini belirleyen unsurlardan biri olmuştur.

Ahî birlikleri Orta Çağ Avrupasındaki benzerlerinden farklı olarak, daha fazla kazanma, spekülasyon ve kıyasıya rekabet yerine; karşılıklı yardım ve sosyal dayanışmayı esas almıştır. Ferdi teşebbüs, serbest kazanç, mesleki hürriyet ve menfaat çatışması yerine; bütün topluma hâkim bir nizam ve sosyal adalet duygusu, din ve ahlâk kaideleri üzerine kurulmuş, barışçı geleneklerle gelişen bir meslek mukaddesatı ve iş ahlâkı Ahî birliklerinin ahengini sağlamıştır (Türkdoğan 1981: 642).

Bunların menfaatlerinin de birbiri ile çatışmadığı, aksine dayanışma içinde bulunmaları gerektiği görüşünden hareket edilirdi.

Ahî birliklerinde usta (işveren) ile kalfa ve çırak statüsünde çalışanlar babaevlat münasebeti gibi candan ve manevî bağlarla birbirlerine bağlanmışlardır. Ahlâk ve mesleki kaidelere göre düzenlenen bu münasebetler, idare heyetlerinin denetim ve gözetimi altında devam ettirilirdi.

Ahî baba vekilleri hem dinî ve hem de mesleki lider pozisyonunda olup, yalnız ustaların değil, kalfa ve çırakların da haklarını korumak durumunda idiler. Esnaf tarafından genel olarak keramet sahibi oldukları kabul edilen Ahî Baba vekillerinin bu münasebetleri en adilâne şekilde düzenleyecekleri kanaati yaygındır. “Eti senin kemiği benim” felsefesiyle ustanın yanına verilen çırak, çalışarak aynı ustanın yanında kalfa ve usta olurdu. Ustalar yanlarında çalıştırdıkları insanların davranışlarından mesullerdi. Bu sebeple bazı durumlarda, çırakların işledikleri suçlardan dolayı ustalarına ceza verilirdi. Çalışanların kötü huy ve hareketleri ile bunların haksızlığa uğramalarından yalnız ustaları değil, kademeli olarak bütün esnaf mesuldü. Bu anlayış çalışanların kontrol ve himayesinin yalnız ustalarına değil, bütün esnafa ait olduğu kanaatini yaygınlaştırmış ve böylece müessir bir oto-kontrol sistemi kurulmuştur.

Ahî birlikleri üyelerinin hayat anlayışı, tasavvufçuların anlayışlarından farklıydı. Yaşamak için yaşatmak gerektiğine inanılan Ahîlikte her fert toplumun bir parçası olarak kabul edilir ve bir insanın rahatsızlığının bütün toplumu kademeli olarak rahatsız edeceğine inanılırdı. Komşusu aç iken tok yatanın ağır bir dille suçlandığı bu düşünce sisteminde, sosyal adalet ve dayanışmanın önemli yeri vardır.

Ahî birliklerinde “can ve mal beraberliği” olarak ifade edilen dayanışma duygusu o kadar ileriye götürülmüştür ki, Ahînin kazancının geçiminden arta kalanını bütünüyle fakirlere ve işsizlere yardımda kullanması, ahlâk kaidesi hâline getirilmiştir.

Ahî birlikleri, dayanışma konusunda ahlâk kaidelerine daima sadık kalmışlardır. Öyle ki, toplumdaki dayanışmayı bozacağı endişesiyle aşırı kazanç arzusu bile kesinlikle engellenmişti. Söz konusu engellemelerden dolayı, bu teşkilatta kazancın şahsiliği prensibine bile pek rastlanmaz. Teşkilat üyesi olan esnaf ve sanatkârların kazancı, tümüyle kendisine ait değildir. Bu kazanç, şahsî olmaktan çok teşkilata ait genel sermayeyi meydana getirmektedir. Teşkilatın orta sandığında toplanan bu sermaye ile herkese dağıtılacak şekilde alet ve hammadde alınmakta, tezgâhlar kurulmakta, bir yandan da ihtiyacı olanlara yardım edilmekteydi (Soykut 1980: 25).

Ahî birliklerinin yapısını anlatırken kuruluş ve işleyişinden bahsettiğimiz orta sandıkları üretim, tüketim, tasarruf, yatırım gibi ekonominin temel unsurlarının düzenlenmesinde çok önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Bir yandan mütereddit fertlere teşebbüs cesareti verip onlara gerekli imkânları sağlarken, öte yandan hırs gibi nefis düşmanlıklarını kanaat mülkünün zenginlikleriyle dost eylemiş, bir robot huzursuzluğunun saldırılarını “sevgi-acıma-bağışlama” gibi seçkin sıfatlarla önlenmesini başarmıştır. Esnafı tasarrufa yöneltmiş, kimseye yük olmamayı, helâlinden kazanmayı öğretmiş, karşılıklı yardımlaşmayı sağlamıştır (Türkdoğan 1981).

Orta sandıkları, gerek ihtiva ettiği prensipler ve gerekse insanlığa ve çalışanlara tuttuğu ışık ve gösterdiği yol bakımından, kooperatifçilik ilkeleri ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Nitekim, İngiliz John B. HIGGINS bu benzerlik üzerinde durmuş ve dünya kooperatifçiliğinin oluşmasında Ahî birliklerinin önemli tesirleri olduğu sonucuna varmıştır. Kooperatifçiliğin temeli olan demokratik idare, karşılıklı yardımlaşma, üyelere sosyal yardım götürme ve sermayeden çok insana önem verme prensipleri, bu kurumdan çok daha önce kurulmuş olan Ahî birliklerinde mevcuttur.

John. B. HIGGINS’in konu ile ilgili “THE AHÎTISM and ITS INFLUENCE ON CO-OPERATION” adlı makalesinde Hâluk Uzel’in yapmış olduğu ve Refik H.Soykut’un “İnsanlık

Bilimi Ahîlik kitabının 59 ve 60. sayfalarında yayınlanan özet tercümeyi aşağıya aynen alıyoruz:

“Ahîlik, Küçük Asya’da kökenleri oldukça gerilere değin ulaşan, daha sonra İslam dininin de etkisi ve katkısı ile güçlenip yaygınlaşmış bir evren görüşü olarak tanımlanabilmektedir.

Genelde, örgütlenmiş bireylerin birbirlerini ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda olabilecek en ileri derecede desteklemelerini amaçlayan ve bu amaca erişilmesinde katkıda bulunacak düzenlemeleri getiren bu görüş, çağdaş anlamdaki kooperatifçiliğin de temel düşünümü oluşturmaktadır”.

“Haksever öncüler Kooperatifi’nin kurucuları arasında yer alan dokuma işçilerinden biri olan Michael Sondown, Orta Anadolu’nun el dokumacılığını incelemek ve edindiği bilgileri İngiltere’de Endüstri Devriminin başlamasıyla gelişen tekstil endüstrisine aktarabilmek amacıyla Türkiye’ye gönderilmişti. Sondow’ın Sivas, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir ve Niğde yörelerinde 1828 ile 1831 yılları arasında çalıştığı ve gözlemlerini İngiltere’ye yazılı olarak aktardığı konusunda bilgiler vardır. Ancak eğer yazmış ise bile, raporu bugüne kadar gelebilmiş değildir.

Sondown, kooperatifçiliğin ilk kurucuları arasında yer alan bir kişi olarak kooperatifçiliğin temel fikri ile yakın ilgisi bulunan Ahîliğin yaygın olduğu yörelerde yaptığı ve konusu başka bile olsa incelediği alandaki değerlendirmeleri sırasında bu görüşten etkilenmemiş olamaz.

Kim bilir Sondow’ın yazılı notları bir gün İngiltere’de bir yerde tozlu arşivlerden çıkacak ve bu iki evren görüşü arasında nasıl bir köprü kurulduğu açıklığa kavuşacaktır. Ancak, o güne değin zaman ve yer ilintisi açısından, Ahîliğin yaygın olduğu bir yerde incelemelerde bulunduktan sonra düşünüş bakımından ona çok aykırı düşmeyen ve adına kooperatifçilik dediğimiz kavramı İngiltere’de kurmaya katkıda bulunan bir kişinin o düşünüşten etkilenmemiş olduğunu ileri sürmek mantığa aykırı düşer.

Orta sandıkları aynı zamanda günümüzün hayır kurumlarından hemen hemen hepsinin ve sosyal güvenlik kurumlarının görevlerini yapacak tarzda çalıştırılıyordu.

Gelir kalemi	Miktarı	Gider Kalemleri	Miktarı
İcar bedellerinden	7.650	Tamir için	800
Para çalıştırmaktan	7.900	Alınan dükkân bedeli	2.050
Evkaf hisse bedelleri	550	Üçgünler Masrafı	15.500
Vasiyetnamelerden	500	Mevlüt Okutma Ücreti	600
Yedirme bedelleri	900	Fakirlere kömür ücreti	689
Giriş bedelleri	275	Ramazanda fukaraya ekmek	1.200
Teberrular	1250	Yetim ve dullara basma	600
Ağaçlardan	75	Ölülere kefen	170
		Fukaraya tedavi ücreti	350
		Misafirler	1.100
		Taş köprü tamiri	380
		Muallim ücreti	1.500
		Mekteplere kömür	500
		Sokaklara tamir	150

Uygulamada bu prensiplere riayet edilip edilmediği sorusuna da cevap vermek gerekiyor. Bunun için İstanbul Hâllaçlarının Hicri 1289 Kasımı'ndan Hicri 1290 Kasımı'na kadar olan bir yıllık bütçelerini aşağıya alıyoruz.

Bu bütçenin harcamalar bölümü, Ahî birliklerinin bir sosyal yardım ve sigorta kurum gibi çalıştığını, ayrıca bu birliklerin köprü ve yol tamiri gibi bazı kamu hizmetlerini de gönüllü olarak yaptığını göstermektedir. Şurası da unutulmamalıdır ki, bu bütçe Ahî birliklerinin çözüldüğü ve menfaat birliği hâline dönüştüğü döneme aittir. Buna bakarak orijinal yapılarını muhafaza ettiği dönemdeki Ahî birliklerinin harcamalarında sosyal yardımın bundan çok daha fazla olduğunu tahmin etmek güç değildir. Ahîlikteki sosyal yardımlaşma ile ilgili ahlâk kaideleri dolayısıyla ki, hiçbir Ahînin önemsenecek sermayesi olmazdı (Çağatay 1997: 139).

3- SOSYAL FAALİYETLER

a. Ziyafet toplantıları

Ahî birlikleri senede bir defa şehrin dışındaki mesire yerlerinin birinde ziyafet toplantısı yapardı. Bu toplantıya bütün dâhilî ve haricî üyeler katılır ve sabah namazından sonra erkenden toplantı yerine gidilirdi. Burada akşama kadar gezilir eğlenilir, öğle ve akşam yemekleri topluca yenilirdi. Esnaf şeyhi katılanlara çeşitli öğütlerde bulunurdu.

Yaz aylarına rastlatılan bu toplantıyı her esnaf değişik günlerinde yapardı.

Ayrıca, çırakların kalfa ve kalfaların usta olmaları bir ziyafetle sonuçlanır veya bu gibi vesilelerle şenlik ve eğlenceler yapılırdı.

b. Üçgünler toplantısı

Senede bir defa, mesire yerinde yapılan ve üç gün üç gece süren bu toplantıyı büyük meclis düzenlerdi.

Toplantının yeri ve günü on beş gün önceden herkese duyurulurdu. Bu toplantıya bütün esnaf, bilginler, şehrin ileri gelenleri, her mahâllenin ihtiyar heyetleri, köylerin imamı ve fakirleri davet edilirdi.

Bu toplantılarda yemekler yenir, gezilir, eğlenilir, hoş vakit geçirilirdi.

c. Yâren sohbetleri

Ahîlerin en önemli sosyal faaliyetleri, özellikle uzun kış geceleri düzenlenen yâren sohbetleridir.

Yâren sohbetlerinin hazırlıkları her yıl Kasım ayında yapılırdı. Öncelikle sohbet düzenlemek isteyen 7-8 genç bir araya gelir, sevip saydıkları ve maddi durumu iyi olan iki arkadaşlarını seçerlerdi. Bunlardan yaşça büyük olanı yâren başı, diğeri ise yâren kâhyası olurdu. Yâren başı ve yâren kâhyası belli olduktan sonra durum toplantıya iştirak edebilecek olanlara duyulur, 20-25 kişilik bir grup

meydana getirilirdi. Bu gruba dâhil olan herkese “Yâren” denilirdi.

Her yâren grubunda gençler, orta yaşlılar ve yaşlılar bulunurdu. Yaşlıların sayısı 5-6’yı geçmezdi. Boş zamanlarında sosyal hizmetler de gören yâren grupları, genellikle üç aylık bir dönem sonunda dağılır ve yeni gruplar meydana getirilirdi.

Yâren başı grubu idare eder ve gerektiğinde onları cezalandırırdı. Gençler gibi yaşlılar da onun emirlerine uymak zorundaydılar. Yaşlıların her hususta diğer yârenlerden hiçbir farkları yoktu. Mecliste otururken yaş sırası esas olduğundan, yaşlılar yâren başının etrafında bulunurlar, en gençler ise en aşağıda otururlardı. Velhasıl, sohbetin bütün adap ve erkânına itaat etmek her yârenin borcu olduğu gibi, itaat etmeyenleri cezalandırmak da yâren başının görevidi. Cezalar suçun ağırlığına göre verilirdi. En ağır ceza sohbetten ihraç edilmektir.

Sohbetin yapılacağı gece, bütün yârenler akşam ezanından bir saat sonraya kadar sohbet yapılacak eve gelmek zorundaydılar. Mazereti olanlar, durumunu yâren kâhyasına önceden bildirmek zorundaydılar. Toplantıya ilk önce yâren kâhyası gelir ve yapılan hazırlıkları kontrol ederdi. Toplantıya gelenler teker teker odaya alınırdı. Yâren ilk defa odaya girerken, yâren başı dahil olmak üzere içeride bulunan herkes ayağa kalkardı. Kapıdan içeri giren yâren, odanın ortasında ve herkese sağ elini göğsüne koymak suretiyle (selâmın aleyküm) diyerek yüksek sesle selâm verirdi. Yâren başı (ve aleykümüsselam) diyerek selâma karşılık verdikten sonra herkes yerine otururdu. Elde sigara veya kahve ile ayağa kalkılmazdı. Kim olursa olsun toplantıya geç gelenler için merasim yapılmazdı. Yani geç kalanlar için ayağa kalkılmazdı. Bunlar ayrıca cezalandırılırdı.

4- EĞİTİM FAALİYETLERİ

Eğitimin devlet görevi olarak kabul edilmediği bir dönemde tarikat yönü de bulunan Ahî birliklerinin amaçlarını gerçekleştirebilmek için mensuplarının

eğitimlerini sağlamaları şarttı. Çünkü tarikata girebilmek için az çok eğitim görmek gerekiyordu.

Ahî birlikleri eğitim faaliyetlerini İslam dininin esaslarına göre düzenlemişlerdir.

İslam dinî, ferdin hem bu dünya hem de öteki dünya ile meşgul olmasını istemiş, ahretin bu dünyada kazanılacağını beyan etmiştir. “Buna paralel olarak İslam eğitimi, ikili bir amaç gütmüş ve eğitimin başlıca hedefi olarak, ferde İslam inancını öğretmek ve bu dünyada Allah’ın emir ve yasaklarına uygun hareket ederek, ebedi hayat için hazırlanmaya ve Allah’ın rızasını kazanmaya yöneltmiştir (Bayraktar 1984: 8).

Hiç ölmeyecek gibi dünya, yarın ölecekmiş gibi ahret için çalışılmasını emreden İslam dininde, eğitimin amaç itibarıyla özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (Bayraktar 1984: 9).

- Ferde kendini tanıma yoluna göstermek: Eğitim ve ilim insanın kendini tanımasına yardım etmiyorsa gereksiz, kendini tanıtmıyorsa lüzumsuzdur. Yunus Emre bu gerçeği şöyle dile getirir:

İlim ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir.

Sen kendin bilmezsen

Ya nice okumaktır?

Kendini bilen insan ne zaman, nerede, ne amaçla ve nasıl hareket edeceğini çok iyi bilir.

- İnsanın fıtratını korumak: İslam’a göre her çocuk fıtrat-ı selime ile doğar, sonra cemiyet vasıtası ile bozulabilir. Bu sebeple insanlar, doğuştan sahip oldukları özellik sebebiyle kınanamazlar. İslam terbiyesinin ana hedefi, ferdi ve cemiyeti ıslah etmek suretiyle, çocuğu kötülüklerden kurtarmaktır.
- İyi insan yetiştirmek: İslam eğitiminin gayesi iyi insan yetiştirmektir. İyi insan her zaman ve her yerde iyi hareket eden insandır. Bir yerde iyi başka yerde kötü davranan, iyi insan değildir. İslam terbiyesi ile yetişen

iyi insan, ruhu ile semaya yönelmiş olduğu hâlde, cismi ile yeryüzünde yürüyen, her iki hayat için de yeterince çalışan insandır.

- Fertteki gizil kabiliyetleri ortaya çıkarmak ve bu kabiliyetlere yön vermek: Allah insanları farklı kabiliyette yaratmıştır. Bu sebeple kabiliyetlerin eğitimle ortaya çıkartılması ve uygun yöne sevk edilmesi gerekir.

İnsanın yetenekleri yeraltındaki suya benzer. Ondan faydalanmak için toprağın kazılmasına ihtiyaç duyulur. Bunun için kabiliyetlerin keşfedilmesi ve uygun fertlerin uygun alanlara yönlendirilmesine özel önem verilir. Ferdin kabiliyeti dışında bir mesleğe zorlanarak ruh sağlığının bozulmasına müsaade edilmez.

Ahî birliklerinin kendi gayelerine ve yukarıda kısaca açıklanan İslam eğitiminin prensiplerine uygun olarak kurdukları ve geliştirdikleri eğitim sisteminin karakteristik özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

Bu eğitim sisteminde;

1. İnsan bir bütün olarak ele alınmış; mesleki dinî, ahlâkî ve içtimai bilgiler bir bütünlük içerisinde verilmiştir.
2. İş başında yapılan pratik eğitimin, iş dışında yapılan eğitimle bütünleşmesi sağlanmıştır.
3. Eğitim belli bir noktada tamamlanan değil, ömür boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır.
4. Köylere kadar varan bir teşkilat kurulmuştur.
5. Sistem Ahîlik prensiplerine uymayı kabul eden herkese açıktır.
6. Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esastır.
7. Eğitimden herkes ücretsiz olarak faydalanır.

Mesleki ve genel eğitimi bütünlük içerisinde ele alıp, bunları ömür boyu devam eden bir faaliyet olarak uygulanmaya koymak, sistemin en çarpıcı özelliğidir.

Şunu belirtelim ki anlatılanlar, sadece İslamî esaslara göre sadece olması gereken değil, sistemin bozulmadığı dönemlerde başarıyla gerçekleştirilen uygulamalardır.

5- UYGULAMALAR

Ahî birliklerinde mesleki eğitim iş başında kalfalar ve ustalar tarafından verilir. Mesleki eğitimle genel eğitimi ve içtimai hayatı bütünlük içerisinde ele alan Ahî birliklerinde, bir gencin meslek hayatının ilk kademesi yamaklıktır.

a. Yamaklık dönemi

En çok 10 yaşında olan çocukların velisi tarafından ustaya bir sanat öğrenmek maksadıyla verilmesi ile yamaklık dönemi başlardı. İlk zamanlar esnaf yamakların ve çıraklarının okuyup yazma öğrenmelerine özel itina gösterilirdi. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra inşa ettirdiği caminin yanındaki üstü açık havuz saraç esnafına bırakılmıştı. Bu tür eğitim bütün esnaf için gelenek hâlini almıştı (Gürata 1975: 121).

Yamaklar iş yerinde mesleki eğitim görürken zaviyelerde de dinî ve sosyal bilgileri alarak eğitimlerini bir bütünlük içinde devam ettirirlerdi. Ahî birliklerine yeni katılanlara öncelikle teşkilatın adap ve erkanı öğretilirdi. Zaviyelerde özellikle Cumartesi akşamları bu kaidelerin öğretilmesine ayrılmıştı (Güllülü 1977:108).

Ahîlerin kaçınması gereken tutum ve davranışlar da öncelikle öğretilen bilgiler arasındaydı. Yiğidi yiğitlikten, Ahîyi Ahîlikten çıkaran davranışlar şöyle açıklanırdı:

Şarap içmek, zina yapmak, livata yapmak, gammazlık, dedikodu ve iftira etmek, münafıklık, gururlanmak, kibirlenmek, sert ve merhametsiz olmak, haset etmek, kin tutmak, affedici olmamak, sözünde durmamak, yalan söylemek, emanete hıyanet etmek, kadınlara şehvetle bakmak, insanların ayıbını açığa çıkarmak, cimri olmak, giybet etmek, hırsızlık etmek.

Her şeyden önce birer “Terbiye Ocağı” olan zaviyelerde okuryazarlık eğitimi de yapılır, dinî ve ilmî bilgiler verilir. Edebiyat, Kur’an-ı Kerim okuma, Türkçe, Arapça dillerinin öğretilmesinden başka, güzel yazı yazma ve musiki dersleri de verilir. Büyük şairimiz Bakî, bir saraç çırağı olarak böyle bir eğitimden geçmişti.

Zaviyelerde gençlere bu terbiyeyi veren kişilere “Muallim Ahî” veya “Emir” denirdi. Şehrin kadısı ve müderrisleri gibi ilmî sahada yetkili kişilere de ders verdirilirdi.

Zaviyeler, akli ilimleri medreselere ve okullara bırakıp, sadece insan olma ülküsünü aşlamaya yarayan araçları kullanmakla yetiniyorlardı. İnsanlık ülküsünde yardım ve şefkat duygularında ve yedirip içirmede ne denli ileri gittikleri de tarafsız bir tanık olan İbn-i Battuta’nın Seyahatnamesinde anlatılmaktadır.

Öte yandan, medreselerde ahlâk gözetmenleri az olduğu hâlde, zaviyelerde birçok gözetmen (nezaretçiler) vardı. Zaviyede, öğretmen ve pirlar önünde şarkılar ve ilahîler okunur, oyunlar oynanırdı.

Medrese hayatında veya medresede, belli dersler dışında öğrenci ile hoca arasında eğlenceli münasebetler, konuşmalar, bir konu üzerinde tartışmalar pek az iken, zaviyede tersine, iç açıcı eğlenceler, konuşmalar yapıldı.

Gençlerin öğretmenler, pirlar, üstatlar, nakipler şeyhler ile bir arada yaptıkları bütün toplantılar, ruha medresenin veremediği ahlâk parlaklığı veriyordu.

Kendilerini böyle bir programla gençlerin eğitimine veren pirlar, onları sanatkâr ve insan olarak olgunlaştırıyordu. Onları, Anadolu’nun binlerce sanatkârını, Şah-ı Merdan kapisına bağlıyorlardı.

Ahî zaviyelerinin olumlu etkileri ile binlerce esnaf, yaşları hayli ilerlemiş olduğu hâlde okuyup yazma öğrendikten başka, eser yazacak duruma bile gelmişti.

Zaviyelerde yapılan genel eğitim devam ederken, çalışma hayatında da mesleki eğitim devam ettirilirdi.

b. Çıraklık dönemi

İki sene ücretsiz yamaklık edenler, özel bir törenle çıraklığa yükseltildi.

Bu törende çırak olacak çocuğun ustası (Ahî kardeşi), kalfaları (yol kardeşleri) velisi ve esnaf şeyhi bulunurdu. Esnaf şeyhi çırağa nasihatle bulunarak haftalık ücretini tespit ederdi. Tespit edilen ücretin iki haftalık tutarı, ustası tarafından esnaf sandığına yatırılır, çırağın velisi de esnaf vakfına bir bakır kap hediye ederdi.

Çıraklık dönemi her meslekte değişik sürelerde olmakla beraber, genelde 1001 gündü. Kuyumculuk gibi çok maharet isteyen işlerde bu süre 20 yıla kadar çıkardı. Çırak, ustasına itaat etmek ve ustası da çırağa mesleğinin bütün incelikleri ile beraber iş hayatı için gerekli olan bilgileri öğretmek zorundaydı.

Çırak işine devam ederken, ne diğer bir sanatkâr çocuğu ustasından ayartmayı, ne babası onu başka bir ustaya vermeyi ne de çocuk başka bir dükkâna kaçmayı düşünürdü. Babasının parasına güvenip dükkân açmak olacak iş değildi. Usta da çırağın bütün haklarını gözetir, kendisine bağlılığını istismar etmezdi. Aksine davranan ustalara, Ahî biriliğince bir daha çırak verilmezdi.

Çıraklar, çıraklık süresini doldurup sanatında kalfalığa yükselecek bir bilgiye kavuştuklarında, usta ve kalfasının yardımıyla geçireceği bir imtihanla kalfalığa yükseltildi.

c. Kalfalık dönemi

Kalfalık dönemi bütün meslekler için üç yıldır. Çırak ve kalfaların topluca olgunlaşmalarına çalışılırken, kalfaların kılıç kullanmaları ata binmeleri, atıcılık gibi spor ve askerî eğitime tabi tutulmaları da ihmâl edilmezdi. Bütün bu eğitimleri başarı ile tamamlayıp sonuna gelen kalfa, ustalığa yükselmek için imtihan niteliğinde bir törene katılırdı. Bu törende kalfa, kendi sanatı ile ilgili kendi eli ile yaptığı bir eseri hazırlar ve bunu Ahî baba vekilinin başkanlık ettiği ustalar meclisine sunar. İş, zaviyede toplanmış olan ustalar tarafından beğenildiğinde, genç

kalfa ustalığa yükseltilir ve Ahî baba vekili tarafından kulağına şu sözler söylenirdi:

"Harama bakma, haram yeme, haram içme,

Doğru, sabırlı dayanıklı ol.

Yalan söyleme. Büyüklerinden önce söze başlama.

Kimseyi kandırma, kanaatkâr ol.

Dünya malına tamah etme. Yanlış ölçme, eksik tartma.

Kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini, hiddetti

iken yumuşak davranmasını bil ve kendin muhtaç iken

Bile başkalarına verecek kadar cömert ol." (Gürata 1975: 80).

d. Ustalık dönemi

Usta unvanını kazananlar, kendi hesaplarına işyeri açma yetkisini kazanmış olurlardı. Bunlar isterlerse ustalarının yanında çalışmaya devam ederler, isterlerse de bağımsız iş yeri açarlardı. İş hayatı Ahî ilkelerine göre düzenlenip eğitimin üretim içerisinde değerlendirilmesi prensip hâline getirilmişti. Ustaların alacakları çırak sayısı ile üretilecekleri mallar da standartlara bağlanmıştı.

6- MERASİMLER

Merasimler ilgili oldukları konuların felsefesini, göze, kulağa, kalbe hitap edecek biçimde şekillendiren hareketli gösterilerdir. Dinlendirici, hatırlatıcı ve eğitici özellikleri olan Ahî merasimlerinin yüzyılımızın pek yaygın olan diploma törenlerinin ötesinde çok anlamlı ve çok kapsamlı özellikleri vardır.

Ahî merasimleri zaman içinde çeşitli değişikliklere uğramıştır. Önceleri zaviyelerde yapılan merasimler, daha sonra esnaf odalarında veya mesire yerlerinde yapılmaya başlanmıştır. Ancak, çeşitli değişikliklere rağmen özde önemli bir fark meydana gelmemiştir.

a. Çıraklık merasimi

İki yıl bir ustanın yanında ücretsiz olarak çalışan yamakar özel bir törenle çıraklığa terfi ederdi. Bu merasim için çırak aday ile velisi, ustası (yol atası) ve kalfaları (yol kardeşleri), sabah namazından sonra esnaf şeyhinin dükkânında toplanırlardı. Ustası, çırağın işine bağlılığı ve kabiliyetleri hakkında açıklamalarda bulunur ve velisi tarafından esnaf vakfına üzerinde (esnaf vakfıdır) ibaresi yazılı bir bakır kap hediye edilirdi. Esnaf başkanı çocuğun sırtını sıvazlar, namaza ve işine düzgün bir şekilde devam etmesini, ustasına, kalfalara ve ailesine itaat etmesini, yalan söylememesini nasihat eder ve kendisine ustası tarafından verilecek haftalık ücreti tayin ederdi. Bu ücretin iki haftalık tutarı, çırağın ustası tarafından esnaf sandığına "terfi harcı" olarak yatırılırdı.

b. Kalfalık merasimi

Çıraklık süresini tamamlayan gencin meslekte kâfi derecede yetiştiği ve ahlâken de olgunlaştığı ustası tarafından teşkilata bildirildikten sonra, esnaf yönetim kurulu kalfalık merasiminin yapılacağı vakti tespit ederdi.

Kalfalık merasimi esnaf odasında veya mescit, cami gibi kapalı yerlerde yapılırdı. Bu toplantıya esnaf yönetim kurulu üyelerinden başka, adayın ustası ve kalfalarıyla birlikte o mesleğin ustaları da davet edilirdi.

Merasimde, kalfaların (yol kardeşlerinin) en kıdemlisi hizmet ve rehberlik görevini yerine getirirdi. Hayatında ilk defa mesleğine mahsus kıyafeti giyerek toplantıya katılan kalfa adayının kabiliyeti ve güzel ahlâkını ustası anlatır, buna esnaftan üç usta daha şahitlik ederdi. Velisinin de kendisinden memnun olduğunu söylemesinden sonra bir hoca Aşır okur ve dua ederdi. Ölmüşlerin ruhuna Fatiha okunduktan sonra, herkes ayağa kalkar, esnaf şeyhi kalfa adayını karşısına alarak ona mesleki ve ahlâkî konularda nasihat verir, besmele ile beline peştamal (şedd) kuşatırdı.

Büyükçe bir havluya benzeyen peştamal, pamuklu bezden yapılmış olup yollu ve iki renklidir Peştamal, önce uzun tarafından beşe, sonra kısa tarafından üçe katlanarak

hazırlanmış durumda bulunurdu. Peştamalin önce beşe bükülmesi, beş vakit namaza, beş alfabeye, beş ulu'l azim peygambere, beş İslam binasına, (İslam'ın beş şartına) beş nesneye iman getirmeye (Allah'ın birliğine, meleklerine, kitaplarına, resullerine, kıymet gününe) işarettir (Tarım 1984: 69).

Bu son derece sade olan merasimden sonra yeni kalfa esnaf şeyhinden başlayarak orada hazır bulunanların ellerini öperdi. Babasının (veya velisinin) elini öptükten sonra, babası bir mutluluk ve Allah'a şükran ifadesi olarak esnaf vakfına üzerinde (....esnaf vakfıdır) ibaresi yazılı bir bakır kap hediye ederdi.

Yeni kalfa, kendisine rehberlik eden yol kardeşi ile beraber dışarı çıktığında, kapı önünde toplanan esnaf çırakları kendisini tebrik ederlerdi. Doğruca ustasının dükkânına giren yeni kalfa bu dükkânın önünde durur ve esnafın bütün kalfaları gelip kendisini tebrik ederler ve böylece merasim sona ererdi.

c. Ustalık merasimi

Ustalığa yükselebilmek için üç yıl kalfa olarak çalışmak lazımdır. Bu süre içinde hakkında şikâyet olmayan, kendisine verilen görevleri dikkatle yerine getiren, özellikle çırak yetiştirme hususunda titiz davranan, diğer kalfalarla iyi geçinen, müşterilere karşı iyi davranan, bir dükkânı idare edebilecek duruma gelen kalfalar özel bir merasimle ustalığa yükseltildi.

Ustası tarafından usta olabileceğine kanaat getirilen kalfanın durumu önce yiğitbaşına bildirilirdi. Yiğitbaşı, konuyu kendine göre inceledikten sonra idare kuruluna götürürdü. Konu idare kurulunda görüşülür ve herhangi bir mahzur görülmezse, usta adayına "hazırlansın" izni çıkarılırdı.

Bundan sonra usta adayı işyeri bulma, alet-edevat ve hammadde hazırlama ve hatta çırak, kalfa bulma faaliyetlerine başlardı. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra durum yiğitbaşına bildirilir ve merasim için gün alınır.

Ahî baba vekilinin köşkünde yapılacak bu merasime o esnafın çalışan ve çalışmayan bütün ustaları ile diğer esnafın şeyleri memleketin müftü ve kadısı, caminin imam ve hatipleri de çağırılırdı.

Merasim günü sabahtan berbere giderek güzelce tıraş olan usta adayı, daha sonra yol kardeşleri ile birlikte hamama gider, temiz ve yeni elbiseler giyinip kuşanır, iç ve dış temizliğe kavuşmuş olarak ustasının karşısına çıkartılırdı.

Ustasıyla halvet olan, yani sakın bir yerde yalnız kalan kalfa, ustası ile beraber Allah rızası için iki rekât namaz kılar, ustasının son nasihatlerini dinler, mesleğinin henüz öğrenmediği birkaç püf noktasını öğrenir, hayır duasını ve iznini alır, dışarıda kendisini bekleyen yol kardeşleri ile beraber merasimin yapılacağı yere giderlerdi

Ahî baba vekilinin köşkünde esnaf şeyhleri önde, ustalar ise onların arkasında olmak üzere iki sıralı bir daire şeklinde otururlardı. Dairenin orta yerine konmuş bir yuvarlak sedir üzerinde de esnaf şeyhlerinin en yaşlısı ile beraber müftü ve kadı otururdu. Usta olacak kalfa, sağında esnaf şeyhi, solunda ustası olduğu hâlde meclise girerek orada bulunanları selâmlardı. Bundan sonra müftünün işareti üzerine imam bir Aşır okur ve merasimi başlatırdı.

Müftü, ticaret, sanat ve çalışma hakkında bazı Ayetler, kadı da bu mealde birkaç Hadis okuyup manalarını açıklardı. Esnaf şeyhi kalkıp esasına dayanır ve yeni ustayı karşısına alarak yüksek sesle peygamberlerden hangisinin hangi sanatın piri olduğunu söyler. Esnafın silsilesini pirine kadar çıkardıktan sonra ticarete sadakat ve doğruluk, diğer taraftan esnafa ve müşteriye saygının lüzumundan bahsederdi. Ayrıca malına hile karıştırmaması, malındaki bozukluk ve noksanlığı satmadan önce müşteriye bildirmesi, özetle kimsenin zararına çalışmaması gerektiğini uzun uzun açıklayarak nasihatte bulunurdu. Padişaha itaati, bilginlere saygıyı, hâlka şefkat ve merhamet duymayı, küçükleri sevmeyi, kimseye eziyet etmemeyi, kalfa ve çıraklarına çocukları gibi bakmayı nasihat ederek sözlerini bitirirdi.

Bundan sonra ustası söz alarak bir usta yetiştirmek için elinden geleni yapmaya çalıştığını, Allah'ın yardımı ile bundan muvaffak olduğunu, yeni usta olan kalfasının her hâlinden memnun olduğunu, onun usta olabilecek vasıflara haiz olduğunu söyleyerek kendisinden "helallik" isterdi.

Kendisine söz verilen usta adayı "benim ustamda hiçbir hakkım yoktur. Ustamın bende çok hakkı vardır" derdi. Bunun üzerine ustası yeni usta olan kalfasının arkasını sıvazlayarak şöyle derdi.

"Taşı tut altın olsun.

Allah seni iki cihanda aziz etsin.

Tuttuğun işten hayır gör.

Erenler, pirlir hep yardımcın olsun,

Allah rızkını bol etsin, yoksulluk

Göstermesin, sıkıntı çektirmesin.

Bilginlerin dediklerini, esnaf şeyhinin nasihatlerini ve benim sözlerimi tutmazsan, ana, baba, öğretmen, usta hakkına riayet etmezsen, hâlka zulüm edersen, kâfir ve yetim hakkı yersen, hülâsa Allah'ın yasaklarından sakınmazsan yirmi tırnağım ahrette boynuna çengel olsun".

Daha sonra usta adayının belindeki kalfalık peştamalını (Şedd) çıkarıp, kendi eliyle ustalık peştamalını kuşatırdı. Bundan sonra dua edilir, yeni usta toplantıda bulunanların ellerini öper, dualarını alarak ayrılırdı

Yeni usta, köşkün merdivenlerinden başlayarak ustalar köşküne kadar iki sıra hâlinde dizilmiş kalfa, çırak ve yamakların arasından geçerken, "Allah size de nasip etsin" der ve ustalar köşküne giderdi. Orada kendisini bekleyen ustasının elini öperdi. Bir ustalık merasimi EK-4'te verilmiştir.

Ahîlik iki ayağı olan bir sistemdir. Bunlardan birincisi dürüstlük, güvenilirlik, çalışkanlık gibi ahlâkî erdemler; ikincisi ise iş tutma, sanat meslek sahibi olma ve üretkenlik gibi atılımcı ruhtur. Ahîlik, "İmanın ilimle

beslenmesi ve çalışma ile şekillenmesi"dir (Soykut 1980: 17).

Ustalık ve kalfalık törenlerinde adaylara verilen aşağıdaki öğütler kurumun dinî ilkelere bağlı olarak çalıştığının göstergesidir:

"..Ta kim helal kazançla meşgul ola, ustasının çırağını uyara.. Bu şartla kim Hak Teâlâ'nın ibadetini yerine getire, şeriata, tarikata muhâlefet eylemeye.." ".. Ey oğul gerektir kim, güzel ahlâktan, akl-ı selimden dışarı adım atmayasın.

Nefsine ve şeytana uymayasın.

Haramdan, mekruhtan perhiz edesin.

Sünnetleri kocaltmayasın.

Elinle komadığını götürmeyesin.

Kimsenin sanatına tamah etmeyesin.

Kimsenin ehline iyaline kem gözle bakmayasın.

Kimseye kibir, düşmanlık beslemeyesin, cimrilik yapmayasın, haset etmeyesin.

Her kimin ayıbını görürsen örtesin.

Dünyaya aşırı muhabbet göstermeyesin.

Senden büyüğe varıp ona ikram edesin, hürmet ve hizmette bulmasın.

Bir elinin kazancını ihtiyaçların için, diğer elinin kazancını Ahîretin için fukaraya sarfedesin.

Hayır işlerde elinden geleni yapmakta kusur etmeyesin.."

Oğul hak al, hak ver.

Kimseye dediğinden eksik verme ki Yüce Allah kazancına ve ömrüne bereket vere..

Her ne zaman teraziye eline alınca, Ahîret terazisini hatırlayasın..

İyi bil ki helalin hesabı, şüphelinin itabı, haramın azabı vardır.

Haydi oğul, ona göre dirlik işin gereksin.."

Bak oğul, alimlerin dediklerini, kahyaların öğütlerini, ustan olarak benim sözlerimi tutmaz isen..

Ana, baba, hoca, usta hakkına saygı göstermezsen..

Tanrı buyruklarını dinlemezsen şu parmaklarım yarın Ahîrette boynunda olsun!

Harama bakma, haram yeme, haram içme. Doğru, sabırlı, dayanıklı ol.

Yalan söyleme.

Büyüklerden önce söze başlama. Kimseyi kandırma.

Kanaatkar ol.

Dünya malına tamah etme.

Yanlış ölçme, eksik tartma.

Kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini, hiddetli iken yumuşak davranmasını bil.

Kendin muhtaç iken başkalarına verecek kadar cömert ol.

Taşı tut altın olsun.

Allah seni iki cihanda aziz etsin.

Tuttuğun işten hayır gör.

Erenler, pirlere hep yardımcın olsun.

Allah rızkını bol etsin, yoksulluk göstermesin, sıkıntı çektirmesin.

Bilginlerin, esnaf başkanlarının ve benim sözlerimi tutmazsan.

Ana, baba, hoca, usta hakkını gözetmezsen.

Halka zulmeder, kafir ve yetim hakkı yersen.

Kısaca Allah 'ın yasaklarından sakınmazsan..

Yirmi tırnağın Ahîrette boynuna çengel olsun!

Ahîlik tembelliği ve hazır yiyiciliği hoş görmez.

Çalışmayı, üretmeyi ve atılımı teşvik eder.

BÖLÜM VII

**AHÎ BİRLİKLERİNİN
ÇÖZÜLMESİ**

Ahî birlikleri bir esnaf teşkilatı olarak kurulmamıştır. Ancak zamanla bu birlikler esnafla bütünleşmiş, “Ahîlik” denilince esnaf, “esnaf” denilince Ahîlik hatırlanmıştır. Bu teşkilat içerisinde birçok kadı ve müderrisinde bulunduğu dikkat çekerek, Ahî birliklerinin her-

hangi bir esnaf topluluğu değil, tarikat olduğunu söyleyenler dahi vardır (Köprülü 1981: 213).

Belki de işsiz güçsüz kimselerin Ahî zaviyelerini bir barınak hâline getirmelerine mani olmak için Ahîliğin şartlarında biri, “bir sanat sahibi olmak” şeklinde tespit edilmiştir. Ancak, daha sonraları, “bir sanat sahibi olmak” teşkilat üyelerinin temel vasfı hâline gelmiş ve Ahî birlikleri bir esnaf teşkilatına dönüşmüştür.

Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan 18. yüzyıla kadar Ahî birlikleri Türk İktisadî hayatında önemli rol oynamışlardır. Bu dönemde “İstanbul’daki devlet büyüklerinden Anadolu’daki en fakir hâlka kadar herkesin ihtiyacının tamamına yakını yerli malla karşılanıyordu. Ahî birliklerinde yetiştirilen sanatkârlar, üstünlüklerini bütün dünyaya kabul ettirmişlerdi. İslam ekonomisinin üretim anlayışına uygun olarak üretim, ihtiyacın bir fonksiyonu gibi düşünülüyor ve ona göre ayarlanıyordu.

1- ÇÖZÜLMENİN SEBEPLERİ

Daha çok orijinal yapıları içinde anlatılan Ahî birlikleri, XVI. yüzyılın sonlarından itibaren yavaş yavaş çözülmeye başlamıştır. “Ahî birlikleri niçin çözülmüştür?” sorusuna cevap vermek hiç de kolay değildir. Gerçi ticaret yollarındaki ve iktisadi anlayıştaki değişik-

likler ile devletin iktisadi alandaki tercihlerinin bu birliklerin çözümlerinde önemli rol oynadıkları bilinmektedir. Ancak, şurası da unutulmamalıdır ki, tarihte hiçbir müessese kendi içinde ve kendi unsurları ile hırpalanmadan ve sadece dıştan gelen tesislerle yıkılmamıştır (Ülgener 1981: 145). Bu görüşten hareketle, “Ahî Birlikleri kendi felsefelerinden taviz vermeden değişen iktisadi ve içtimai şartlara uyum sağlayabilecek bir yapıya kavuşturulabilir miydi?” sorusuna cevap arayacak şekilde

konuyu ele alacak ve Ahî birliklerinin çözülüş sebeplerini ortaya çıkarmaya çalışacağız. Bunu yaparken de öncelikle XVI. yüzyılın sonlarındaki Osmanlı Devleti’nin iktisadi durumunu ana hatlarıyla belirtmek gerekecektir.

XVI. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti’ne dışarıdan giren malların büyük çoğunluğu, henüz Şark’tan bilhassa Hindistan’dan geliyordu. Buna mukabil, bu ülkeye mal satılmadığından, memleketin altın ve gümüşleri devamlı bir şekilde Şark’a akmaktaydı. Her ne kadar bunun önüne geçilmesi için Şark’tan gelen tüccarların getirdikleri mal yerine yine mal götürmeleri hususunda bazı tedbirler alınmışsa da bunda pek başarılı olunamamıştır.

Aynı dönemde, Batı’dan satılmak üzere gelen sanayi eşyası yok denecek kadar azdı. Buna mukabil Avrupalı tüccarlar hammadde ile hububat ve hayvan gibi gıda maddeleri alıyorlar ve karşılığında altın ve gümüş bırakıyorlardı.

XV. yüzyılın sonlarına doğru, Amerika’nın keşfi ve açık deniz ticaretinin gelişmesi sonucu Avrupa’nın gıda ve hammadde ihtiyacı hızla artmaya başladı. Batılı tüccarlar Osmanlı üreticilerine yerli esnafa nazaran daha yüksek fiyat vermeye başladılar.

Bu şartlar Ahî birliklerini güç duruma soktu. Uygulanan sıkı narh sistemi ve kalite kontrolü sebebiyle esnaf artık mal üretemez hâle gelmeye başlıyordu. Pek çok şikâyetler üzerine, hükümet dokumacılıkla ilgili olarak öncelikle “madrabazların pazardan pamuk ipliğini toplamalarına mani olmaya çalıştı. Çünkü esnaf ordunun ihtiyacı olan yelkenleri dahi hammadde sıkıntısından üretemeyecek hâle gelmişti. Ancak, bu tedbir pek başarılı olmadı. Nihayet hükümet pamuk ipliği ve hububatı “memnu” mal olarak ilân edip, bunların ihracatını, yasakladı. Zamanla memnu mallar listesi uzamaya başladı. Ancak, bunda da tam bir başarı sağlanamadı.

Kısacası XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti’nin dünya iktisadi cereyanları içindeki durumu, zengin bir madde alıcısı olan Avrupa ile çok bol ve hatta ucuz bir hammadde satıcısı olan Şark’ın arasında bocalayan aracı olarak kabul edilebilir. Avrupa’dan altın ve gümüş geliyor,

fakat karşılığında giden maddeler çeşitli sıkıntılara sebep oluyor ve iç sanayi sarsılıyordu. Şark'tan alınan mal karşılığında ödenen altın ve gümüş, Avrupa'dan gelenden daha fazla olduğundan memlekette para darlığı artmaktaydı (Akdağ 1979: 33).

Aynı dönem Avrupa'sında bir yanda tahakküm edici bir ahlâk anlayışı, öte yanda maceracı bir dünya görüşü gelişmekteydi.

İktisadi sahada zenginlik arayışı herkesi sarsmakta, bunun için de daha fazla üretim yapabilmek amacıyla bütün imkânlar seferber edilmekteydi. İnsanların ne kadar çok tüketirse o kadar çok mutlu olacaklarına inanılıyor ve herkes büyük bir hırsla daha çok kazanç için çalışıyordu. Bu dönemin saygı duyulan ve takdir edilen insan tipi, dünyanın dört bir yanına ihracat yapan ve oralardan mal getiren maceracı tüccarlardı. Bin bir güçlüğü göğüs gererek çeşitli yerlere mal ihraç eden veya oralardan mal getiren tüccarlar, bu işi daha çok para kazanmak gayesiyle yapıyorlardı. Çünkü daha çok kazanç daha çok itibar ve iktidar demektir. Para kazanmak adeta hayatın tek gayesi olmuştu. Her şey parayla ölçülüyor, parası çok olanlar diğerleri üstünde tahakküm kuruyorlardı. Tüccarlar, daha çok kâr için sermayelerini genişleterek üreticileri hakimiyetleri altına almaya başlamışlardı. Artık insanlar değil; para, para kazanmaya başlamıştı.

Ticaret erbabının lehine gelişen bu faaliyetler sonunda, teknik ilerlemeler sağlandı. Yeni sanayi alanları doğdu. İşletmelerde işbölümü gelişti. Bunların sonucu olarak üretim maliyetleri düşerken, bu mallara pazar bulma ihtiyacı doğuyordu. Geniş toprakları, kalabalık nüfusu ve bol ekonomik kaynakları ile Osmanlı ülkesi, bu tüccarların iştahını kabartan bir pazar durumundaydı.

Nitekim XVII. yüzyılın başlarından itibaren, Batılı tüccarlar bir yandan Osmanlılardan aldıkları hammaddelere Türk esnafından çok daha fazla para verirken, diğer yandan getirmiş oldukları mamulleri onlardan daha ucuza satıyorlardı.

Bu durum karşısında Ahî birlikleri ne yapabiliirdi? Hiç şüphesiz, üretim tekniklerini geliştirerek maliyeti

düşürmek mecburiyetindeydiler. Fakat, Ahîlikteki formel ve informal ahlâk kaideleri buna müsaade eder miydi? Konuyu önce üretim açısından ele alalım:

Birçok araştırmada, Ahî birliklerinin üretimi sınırladıkları söylenmektedir. Bir bakıma doğru olan bu görüşte bazı eksiklikler vardır. Daha önce de belirtildiği gibi Ahî birliklerinde üretim ihtiyaca göre ayarlanmaktaydı. Bu ahlâkî prensip ve ekonomik görüş, uygulamada üretimin mutlaka sınırlandırılması sonucunu doğurmaz. Esnafın emeğinin değerini bulması için üretimi sınırlandırılan teşkilat, kendi prensiplerine uygun olarak, ihtiyacın arttığı zamanlarda üretimi artırmak için de tedbir almak zorundaydı.

Kısacası Ahîlik formel ve informal ahlâk kaideleri, ihtiyaç arttığı takdirde, üretimin de artmasına engel değildir. Batılı tüccarların faaliyetleri karşısında güç durumda kalan Müslüman Türk esnafının durumunu düzeltmek için üretimi arttırıcı ve maliyeti düşürücü tedbirlerin alınmasına hiçbir engel yoktu.

Sermaye birikimi açısından ise durum biraz daha farklıdır.

Üretim tekniklerinin gelişmesi ve daha çok üretilerek maliyetin düşürülmesi, sermaye birikimi ile yakından ilgilidir. Batı dünyası, kendi insan ve iktisat anlayışı içinde, tarihte pek de eşine rastlanmayan bir sömürü düzeni kurarak sermayenin belirli ellerde toplanmasını sağlıyordu. Sadece başka ülkelerin insan ve tabiat kaynaklarını değil, kendi insanlarını da bir grup azınlığa sömürterek sağlanan sermaye birikimi ve rekabet sayesinde üretim teknikleri geliştiriliyor ve maliyetler düşürülüyordu. "Mesela İngiltere'deki birçok kömür ocaklarında, kömür vagonlarını çekmek için katır yerine küçük kızlar kullanılıyordu. Altı ilâ on iki yaşındaki küçük kızlar, katır kadar iri yapılı olmadıklarından, geniş tüneller kazmağa lüzum yoktur. Üstelik küçük kızlar satın alınmıyor, biri ölünce diğeri kiralaniyordu. Hâlbuki bir katır ölünce başka birini satın almak gerekecekti, bu da pahalıydı (Muallimoğlu 1978: 11). Durum fabrikalarda da farklı değildi. Beş altı yaşındaki çocuklar bile çalıştırılıyordu. Çalışma şartları sadece monoton değil,

aynı zamanda gayrî insani idi. Çalışanlara ödenen ücret ise karınlarını ancak doyurabilecek bir seviyede tutuluyordu. Kendi insanına bunları reva görenlerin, başka milletlere nasıl davranacaklarını tahmin etmek pek güç olmasa gerekir.

Materyalist bir dünya görüşüne sahip Batı dünyası, üretimi amaç ve insanı da üretimi gerçekleştiren bir araç yerine koymuş, sermaye birikimini hızla sağlamaya başlamıştı. Bugün dahi bu anlayışta önemli bir değişiklik olduğu söylenemez. Materyalist dünya görüşüne sahip ülkelerin insan hakları konusundaki çalışmaları bizi aldatmamalıdır. Çünkü insan haklarına sadece insanları düşündükleri için sahip çıkmaları, kendi düşüncelerine terstir. Onların bu konuda yaptıkları çalışmalar incelendiğinde görülür ki, kendilerine iktisadi veya siyasi menfaat sağlamayan insan hakları ile ilgili olaylar üzerinde pek durmamaktadırlar. Binlerce insanın ölümü ile sonuçlanan olayları basit kınamalarla geçiştirdikleri hâlde, kendilerini ilgilendiren küçük olaylar sebebiyle kopardıkları yaygaralar başka nasıl izah edilebilir?

Ahî birliklerinin böyle bir dünya görüşünü benimseyerek onlarla rekabet etmeleri ve onların metotlarını uygulamaları düşünülemez. Ancak, bu gerçek Ahî birliklerinin kesin bir yenilgiyi peşin olarak kabul etmeleri anlamına da gelmez. Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalar, gayrî insani şartlar altında çalışan insanların verimli olmayacağını, aksine işinde doyum sağlayan insanların daha verimli çalışacağını hiçbir tereddüde meydan vermeyecek biçimde ortaya koymaktadır. Bu düşünceden hareketle, her şeyden önce toplumu mutlu etmeyi gaye edinen, üyelerine iş doyumunu sağlayan, ilme gereken önemi veren Ahî birliklerinin bir dinamizm kazanarak sanayileşme hareketini başlatması ve bunun için ahlâk kaidelerinden taviz vermeden yeni bir yapıya kavuşturulması mümkündür. Sermaye birikimini engelleyen kaidelere karşı da orta sandıklarının işleyişinin yeniden düzenlenmesi ile bir çözüm bulunabilir, sosyal adalet anlayışı içinde hızlı olmasa bile içinde mazlumların kan ve gözyaşı bulunmayan bir sermaye birikimi sağlanabilirdi. Peki, niçin olmamıştır?

Bunun hükümetten ve teşkilattan kaynaklanan başlıca iki sebebi olduğu söylenebilir.

Osmanlı merkezî yönetimi güçlendikçe Ahî birliklerini kontrolü altına almaya başlamıştır. Önceleri birlik yönetimine seçilenlerin hükümet onayından sonra göreve başlamaları sağlanmış, bu şekilde dolaylı bir denetim mekanizması kurulmuştur. Daha sonra bununla da yetinilmeyerek bazı yöneticiler tayinle işbaşına getirilmeye başlanmıştır.

Ahî birliklerinin yönetimine yapılan müdahaleler esnaf tarafından hoş karşılanmadı. Eskiden çok büyük itibarı olan yiğitbaşılar, tayinle göreve gelmeye başlayınca itibarlarını kaybettiler. Herkes onları “iğdiş başı” diyerek alaya alıyordu. Teşkilatın yöneticileri ile diğer üyeleri arasındaki güven, sevgi ve saygıya dayanan bağlar kopmaya başlayınca, yeni durumlara uymak için gerekli olan dinamizm ve güç birliğini tesis etmek de imkânsız hâle geliyordu.

Ahî birliklerine hükümet tarafından vurulan ikinci darbe, 1587 yılında yeniçeri ve sipAhî zümrelerine esnaflık hakkının tanınmış olmasıdır (Güllülü 1977: 17). Bunlar Ahî birliklerinin kurmuş oldukları düzeni de bozmaya başlamışlardır.

Gerek dünya ekonomisinde meydana gelen gelişmeler ve gerekse hükümetin uygulamaları karşısında, Ahî birlikleri bir çıkış yolu arayacağına kendi için kapanmıştır. Dıştan gelen baskılar arttıkça, esnaf yenilik yapma ihtiyacını bırakıp, gelenek ve prensiplerinden çok göreneklerine sarılmaya başlamış, merasimler daha gösterişli bir hâl almıştır. Esnafın aktif desteğini kaybetmeye başlayan teşkilatın yeni bir ruh ve heyecanla mevcut problemleri çözmeye artık gücü yetmemektedir.

“Ahî birliklerinin çözülme döneminde formel ve informal ahlâk kaideleri korunabilmiş midir?” sorusuna “evet” diyebilmek pek mümkün değildir. Esnaf bir taraftan geçim sıkıntısı çekerken, diğer taraftan mesleğin haysiyetini korumaya çalışıyordu. Ancak, bütün esnafın böyle yaptığı da pek söylenemez.

En azından bir grup insan, birliğin koymuş olduğu kaideleri çiğneyerek zengin olma hırsıyla çeşitli ahlâk dışı yollara sapmaya başlamışlardı. Narhı yükseltmek için istifçilik yapmak, birliğin koyduğu alışveriş kaidelerine uygun olmayacak şekilde daha kârlı satış imkânları aramak, eksik tartmak, hileli satmak gibi Ahî ahlâkına uymayan davranışlara rastlanabiliyor ve bir yolunu bulanlar da zengin oluyorlardı.

Ancak, belirlenen normların dışına çıkanlar bunu açıktan yapmıyor, aksine birliğin kaidelerine son derece bağlıymış gibi görünerek teşkilatın itibarından fayda sağlamak istiyorlardı. Bu dönemde teşkilat özden çok şekle önem vermekte, bu sebeple merasimler eskisine nazaran daha tantanalı bir şekilde yapılmaktadır.

Şurasını belirtelim ki, bütün iktisadi güçlülere rağmen ahlâkî normlar dışına çıkan esnafın sayısının çok olduğu söylenemez. XVIII. ve XIX. yüzyılda Batıların, Müslüman Türk esnafının ticarî ve ahlâkî hususiyetleri hakkında söylemiş oldukları sözler, esnafın çok büyük bir bölümünün hâlâ ahlâk kaidelerine uyduğunu ortaya koymaktadır.

2- ÇÖZÜLME

XVI. yüzyılın sonlarında, Batı ülkelerinin sanayi ürünlerinin Anadolu pazarlarını istilâsı sonucu, Müslüman-Türk esnafı bir yandan hammadde sıkıntısı çekerken, bir yandan da ürettiği eşyaya alıcı bulamamaktaydı. Bu ekonomik krizde iki grubun esnaf arasına karıştığı görülmektedir.

Bu grupların birisi sermaye sahipleridir. Bunlar mamul eşyadan çok hammadde ticareti yapıyor, esnaf ve sanatkârları bu yoldan kendilerine bağımlı hâle getirmeye çalışıyorlardı. Bu durum Ahî birliklerindeki sermaye-emek bütünlüğünü parçalamış, bu da teşkilat organizasyonunun temelini sarsmıştır. Buradaki en önemli husus sermaye sahiplerinin üretici ile tüketici arasına değil, üretimle üretici arasına girmiş olmalarıdır. Esnaf ve sanatkârların üretim faaliyetlerini önemli ölçüde yönlendirdikleri hâle tüketici ile muhatap olmayan sermaye sahiplerinin üretim

alanına herhangi bir yenilik getirmedikleri söylenebilir (Güllülü 1977).

Esnaf arasına katılmak suretiyle Ahî birliklerinin çözülmesini hazırlayan ikinci grup ise kendilerine esnaflık hakkı verilen askerler ile çift bozarak şehre inen köylülerdir. Artık loncalanmış olan Ahî birlikleri, üyelerinin menfaatlerini korumak için, köyden şehre yapılan göçlere karşı çıkmıştır. Hükümet de bunlardan “çift bozan akçesi” adı altında bir çeşit ceza aldığı hâlde bu göçlere engel olunamamıştır. Hemen belirtelim ki, çeşitli içtimai şartların ziraattan sanayi alanına aktardığı bu köylü gruplarının belli bazı bilgi ve yetenekleri gerektiren meta üretimi karşısında sadece ucuz emek depoları hâlinde yığılıp kaldığını düşünemeyiz. Bu dönemde üretim ve üretici arasına girmiş olan sanayici sınıfların, Ahî birliklerince gerçekleştirilen geleneksel üretim organizasyonuna karşı, bu köylü gruplarını kullandığı muhakkaktır (Güllülü 1977).

Osmanlı ekonomisinin zayıflamasının bir sonucu olarak yeniçeri ve sipAhî gibi askerî zümreler sanat hayatına el atmışlardır. Bunlara 1587 yılında çıkartılan bir fermanla esnaflık hakkı tanınmıştır.

Esnaf arasına katılan bu grupların, Ahî birliklerinin çözülmesine doğrudan ve dolaylı tesirleri olmuştur. Doğrudan tesirlerinin başında bu grupların bazı kârlı alanlara bütünüyle hâkim olmaları, buralarda da Ahî ahlâk kaidelerine uymayan bir üretim ve ticaret hayatını geliştirmeleri gelmektedir. Bunlar elbirliği ile Ahî birliklerinin imtiyaz ve salahiyetlerini çiğneyerek, en kârlı iş alanlarına yönelmişler ve “yeniçeri zorbalığı” sayesinde buralarda hâkim olmaya başlamışlardır. Ele geçirdikleri ticaret ve sanat alanlarında, Ahî ahlâk kaidelerinin hiçbirini uygulamaya yanaşmayan bu gruplar en küçük müdahalede silahla ortaya çıkmaktaydılar. Bütün bunlar Ahî birliklerinin fonksiyonlarını kaybederek çözümlerine doğrudan sebep olmuştur.

Sözü edilen gelişmelerin Ahî birlikleri üzerindeki dolaylı etkilerine gelince, bu etkiler de şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Birçok kârlı iş alanlarını kaybeden,

hammadde darlığı çeken, işe yarar çırak ve kalfalarını yeniçeri esnafına kaptıran bu zümreler, zamanla geçimlerini bile temin edemez duruma gelince, geleneksel üretim organizasyonunun dışına çıkmaya ve artık onlarda üretimde hammaddeden kısmaya ve kırmaya, standartlara uymamaya, başkalarının çıraklarını ayartmaya, müşterilerini yalan yemin ve sahte teminatla kandırmaya başlamışlardır. Bu yüzyılda esnafa karşı yöneltile eleştirilerin, üretimde geleneksel kurallara bağlı kalınmadığı noktasında yoğunlaşmasının sebebi budur.

Çözülme sonucu loncalaşan Ahî birlikleri, daha sonra “gedik”ler hâline dönüşmüştür. Resmî terim olarak “gedik” kelimesine ülkemizde 1727’den sonra rastlanmaktadır (Tesk 1973: 49).

Türkçe olan “gedik” kelimesi tekel ve imtiyaz anlamına gelir. Sahiplerince yapılacak işi başkalarının işleyememesi ve satacağı şeyi başkalarının satamaması şartıyla, hükümet tarafından verilen senedin içindeki hükümlerin kullanılması ve yürütülmesidir. Bu tarzda esnaf ve sanatkârlık 17 Haziran 1861 tarihine kadar devam etmiş, bu tarihte çıkartılan bir tüzükle sanat ve ticarete tekel usulü kaldırılmıştır. Loncalar ise 1912 yılında çıkartılan bir kanunla tamamen ilga edilmiştir (Tesk 1973: 125).

Burada bir noktayı bilhassa belirtmek gerekiyor. O da tamamen fonksiyonsuz hâle geldikten sonra bile bu birliklerin uzun süre yaşamak için direnmiş olmalarıdır. Her şeye rağmen meşrutiyete kadar İstanbul’da özellikle “peştamalcı” esnafı arasında yaşatılmaya çalışılan Ahî geleneği, bundan sonra bütünüyle kaybolmaya yüz tutmuştur. Cumhuriyetten sonra çıkartılan tekke ve zaviyeleri yasaklayan kanun ise, bu birliklerin son kalıntılarını da silip süpürmüştür.

3- YENİDEN DİRİLİŞ Mİ?

Kalifiye teknik eleman yetiştirmede Türkiye, örgün eğitime önem ve öncelik veren bir yaklaşımı benimsemişti. Bu yaklaşımla problemlerin çözülemeyeceği

anlaşıncı, 1970’li yılların ikinci yarısında yeni arayışlara başlandı. 1977 yılında çıkartılan 2089 sayılı

Çırak, Kalfa ve Ustalık Kanunu 1979 yılında uygulamaya başlandı.

1980’li yılların ortalarına gelinceye kadar, çıraklık eğitimi uygulamalarında beklenen gelişme sağlanamadı. Sistemin işler hâle getirilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı; esnaf, işçi ve işveren temsilcilerinin de katılımıyla bir seri çalışma başlattı. İncelemeler yapmak için Almanya’ya gidildi. Almanya’daki çıraklık eğitimi incelenirken, bazı Alman uzmanların bu sistemi bizden aldıklarını söylemeleri, özellikle esnaf temsilcilerini etkiledi. Sözü edilen çalışmalar, 3308 sayılı Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu’nun çıkartılmasıyla sonuçlandı. Ancak, esnaf kuruluşlarının Ahîlik konusundaki ilgileri artmaya devam etti. Ahîlik üzerindeki çalışmalar arttı, bu konuda toplantılar yapılmaya, dernekler ve vakıflar kurulmaya başlandı.

Esnaf ve sanatkârların Ahîlik üzerine hassasiyetle durmaları, resmî makamları da harekete geçirdi. Nihayet, 1988’de Kültür ve Turizm Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında kanun Hükmünde Kararnamemin 42. maddesi ile Ahîlik Kültür Haftası kutlamaları hukukî bir boyut kazandı. Bu hükme dayanılarak EK-4’te tam metni verilen Ahîlik Kültür Haftası Yönetmeliği çıkartıldı.

Her yıl ekim ayının ikinci pazartesi günü başlayan hafta, daha önceden açıklanan illerde Ahîlik Kültür Haftası olarak kutlanmaktadır. Bu haftanın son günü (Pazar) ise diğer illerden ve devlet erkânından gelenlerle birlikte Kırşehir’de daha kapsamlı bir tören düzenlenmektedir. Ahîliğin merkezi olarak kabul edilen Kırşehir’de söz konusu hafta her yıl kutlanmaktadır.

Ahîliğin bu boyutta ele alınması ve törenler yapılması elbette önemlidir. Sözü edilen törenlerin bilhassa esnaf ve sanatkâr kesimi için çok faydalı olduğuna da şüphe yoktur. Bu kesimin çıraklık eğitimine diğer kuruluşlardan daha fazla sahip çıkmasında ve adeta bir eğitim kuruluşu gibi faaliyet göstermesinde sözü edilen kutlamaların etkili olduğunu düşünüyoruz.

Ancak, bunlarla yetinmenin kâfi gelmediğine de dikkat çekmek isteriz. Ek-4'te tam metni verilen yönetmeliğin amaç maddesi şöyledir;

“Madde-1. Bu yönetmeliğin amacı, Türk Milletinin ahlâkî, iktisadi ve sosyal nizamını sağlayan tarihî unsurlardan bir olan Ahîlik kültürünün toplumumuzun yapısına olan etkilerinin incelenmesi, açıklanması, tanıtılması, canlılığını koruyarak devamlılığının sağlanması ve yaşatılması için yapılacak Ahîlik Kültür Haftası kutlama faaliyetlerini belirlemektir.

Bu amaca göre Ahîlik bütün yönleriyle canlandırılacak ve yaşatılacaktır. Ancak uygulamada Ahîliğin sadece kültürel yönü üzerinde durulduğu görülmektedir. Sözü edilen yönetmelikte dikkat çeken bir husus ise kurulan komitelerde Sanayi ve Ticaret Bakanlığının temsilcilerinin bulunmamasıdır. Hâlbuki esnaf kuruluşları teşkilatlanma açısından bu bakanlığa bağlıdır. Teşkilat kanunlarında

veya ilgili yönetmeliklerde yapmak isteyecekleri değişiklikler öncelikle Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından değerlendirilecektir. Kutlamalar yine Kültür bakanlığı tarafından koordine edilebilir, Ahîliğin elbette kültürel boyutu önemlidir. Ancak, bu önem teşkilatlanma boyutunun göz ardı edilmesi anlamına gelmemelidir.

Ahî birlikleri sadece tören düzenleyen bir kuruluş değil; hem esnaf-sanatkâr hem de tüketicileri mutlu eden bir teşkilatlanma modelidir. Bu modelin esnaf ve sanatkârların teşkilatlanmasına örnek olması beklenir.

Özellikle esnaf ve sanatkârlarımızın çok zor günler yaşadığı bu günlerde, Ahî birliklerini başarılı kılan unsurların incelenerek, bu kesimin teşkilatlanması için yeni bir model oluşturulmasının çok faydalı olacağını düşünmekteyiz.

73

BÖLÜM VIII

TKY STANDARDİZASYON

Ahîlik ile TKY karşılaştırılırken ortak noktayı tespit etme imkanını elde edeceğiz. Ancak geçmiş ihyâ etmek, onu yeniden canlandırmak gibi bir niyet taşımıyoruz. Bu mümkün de değildir. Çünkü her sistemin kendi tarihi içinde bir anlamı vardır. Ama tarihimizdeki güzellikleri bilmek, onlardan dersler almak günümüzü, geleceğimizi tanzim etmede bize rehber olacaktır.

1- KALİTE

Kalite, 1990'lı yıllardan bu yana, üretim ve hizmet sektörlerindeki iş çevrelerinden eğitime, askeri kuruluşlardan diğer resmi kurumlara kadar, tüm alanlarda görev yapan üst düzey yöneticilerin karşısına çıkan, önemli stratejik konuların başında gelmektedir. Burada

kalite sözcüğü ile anlatılmak istenen, geleneksel kalite anlayışından oldukça farklıdır. Bu tanım, söz konusu ürün veya hizmetin, niteliklerinin ve maliyetinin iyileştirilmesinin yanı sıra, müşteriye sunma süresinin kısaltılmasını da kapsamaktadır. Bu yaklaşım, organizasyonun en üstünde yer alanlardan en alt düzeyindeki çalışanına kadar herkesin, düşünce tarzlarında önemli bir değişimi gerektirir (Ensari 2003: 1).

Kaliteyi, yaşadığımızda, karşılaştığımızda hepimiz biliriz; ancak onu tanımlamak ve açıklamak güçtür. Günlük yaşamımızda, özellikle kalitenin düzenli bir biçimde bize sağlandığı durumlarda, onun doğal olarak var olduğu izlenimine kapılırız. Kalitenin önemini, genellikle, onun yokluğundan kaynaklanan hayal kırıklığı ve zaman kaybını yaşadığımızda anlarız. Kalite mükemmeli olağandan ayıran şeydir. Eğitimde de başarı ile başarısızlık arasındaki farklılık giderek kalitenin sonucu olmaktadır.

Kalitenin kaynağının araştırılması önemli bir arayıştır. Aynı ihtiyaç eğitimde de duyulmakta, kalitenin başarılı öğrencilere iletebilmesine çaba gösterilmektedir. Eğitimde kalitenin kaynağını oluşturmaya aday birçok öge vardır; bunlar arasında bakımlı binaları, seçkin

öğretmenleri, yüksek ahlâk değerlerini, mükemmel sınav sonuçlarını,

uzmanlaşmayı, velilerin desteğini, iş ve toplumun oluşturduğu okul çevresini, çeşitli olanakları, en son teknolojilerin uygulanmasını, güçlü ve hedefleri belirli liderliği, öğrencilere ilgi ve şefkat ile dengeli programları, ya da bunların birkaçını bir arada saymak olasıdır (Ensari 2003: 9, 10).

Kalite kavramı uzun yıllar önce başlamış, bugüne kadar pek çok değişikliğe uğramıştır. Bugün de değişiklikler devam etmektedir. Sonsuza kadar da çağın gereklerine ve ihtiyaçlarına uygun olarak devam edecektir (Küçük 2004: 69).

Kalite artık müşteri ihtiyaçlarını anlamak, karşılamak ve kabul etmekten öte bunları aşmak durumundadır.

Kalite kavramının temel özelliği, bir malın veya hizmetin müşteri tatminine yöneliktir;

- Tasarımda kusursuzluk,
- Kullanımda kusursuzluk,
- Fiyatta kusursuzluk,
- Teslim süresinde kusursuzluk,
- Satış süresinde kusursuzluk,

gibi bazı önemli özellikleri bünyesinde toplamasıdır (Küçük 2004: 70).

Hedeflenen, kalitenin gerçekleştirilmesi için kuruluşun bütün üyelerinin, sorumluluğu üst yönetime ait olan kalite yönetimine katılması gerekmektedir. Kalite yönetimi, stratejik planlama, kaynakların tahsisi ve kalite planlaması, işletilmesi ve değerlendirilmesi gibi kalite için yapılan diğer sistematik faaliyetleri kapsar (Küçük 2004: 74).

Ancak, kalitenin tanımı nasıl yapılırsa yapılsın, kalite ve müşteri tatmini, yalnızca, müşterinin, kendisine sunulan

ürün veya hizmeti, rakiplerinkini nasıl algıladığına göre belirlenir.¹

Günümüz eğitim sistemine ilişkin sorunlarımızın olduğu konusunda herkes hemfikir. Çocuklarımız okullarından, toplumun isteklerini karşılamaya yeterli olmadan mezun olmaktadır. Sorumlu ve üretken vatandaşlar olabilmek için yetersiz hazırlığı olan bu gençler topluma yük getirmektedirler. Kaliteye odaklanmayan bir eğitim sisteminin ürünü olan bu öğrenciler, sosyal refah maliyetlerinin yükselmesine neden olmakta; adi suçlara ilişkin hukuk sistemini etkilemekte, etik kuralların dejenerasyonunun hızlandırılmasında etken olmakta, gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılamaya hazır olamadıkları gibi hepsinden önemlisi, topluma uyum gösterememektedirler.

Eğitimde bir paradigma değişimi gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır. Eski normlar ve inançlar sorgulanmalıdır. Eğitim kurumları işlerini kısıtlı kaynaklarla verimli yürütebilmeyi öğrenmelidirler. Eğitim profesyonelleri öğrencilerine, global ekonomide yarışabilmeleri için gereksinme duydukları becerileri kazandırmalıdır. Birçok eğitim kurumunda eğitim kalitesinin ancak para bulunabildiği zaman iyileştirilebileceği inancı yaygındır. Oysa eğitimin kalitesi; okul yöneticileri, öğretmenleri ve çalışanlarının liderlik, takım çalışması, işbirliği, güven ve tanıma gibi konulara odaklanacak tutumları geliştirdikleri zaman iyileştirilebilecektir (Arcaro 1995: 1-2).

1894 yılında, öğretmen eğitiminin geleceği konusunda Kopenhag'da yapılan uluslararası bir toplantıda açılış konuşması aşağıdaki gibi başlamaktadır:

Karşımızda başarılması hemen hemen olanaksız bir görev durmaktadır. Bugün aramızda mesleklerine henüz başlamakta olan, gelecek yüzyılda da gençleri eğitmek için görevleri başında olacak olan stajyer öğretmenler vardır. Geçmiş deneyimlerimizden toplumlarımızın ne kadar hızlı değiştiğini bilmekteyiz ve sanıyorum ki bu değişim gelecek yüzyılda daha da hızlı sürecelecektir. Bu olası değişimler

hakkında az da olsa keşke biraz bir şeyler bilebilseydik; işte o zaman gelecek nesilleri yeni yüzyıla hazırlayabilirdik.

Nitekim, 1894'te, izleyen yüzyılda aşağıda sıralananların olabileceğine belki çok az kişiyi inandırmak mümkün idi:

1. O tarihlerde en yaygın ölüm nedeni tüberküloz, zatürre ve frengi idi. 1990'lı yıllarda bu hastalıklardan hemen hemen iz bile kalmamıştır.
2. O zaman çalışan kesimin % 70'i çiftçi, % 20'si sanayide, % 10'u da hizmet sektöründe çalışmakta idi. Yüzyıl sonra, özellikle son iki alanda çalışanların sayısı önemli ölçüde artmış ve çiftçilik yapanların oranı gelişmiş ülkelerin çoğunda % 5'in altına düşmüştür.
3. Yirminci yüzyılın başında temel ticari enerji kaynağı kömür iken ilk otuz yıl içerisinde bu önce petrole, sonra elektriğe dönüşmüştür.
4. Yirminci yüzyılın ilk yarısında belirli teknolojik buluşlar -X ışınları (1897), otomobil (1900), telefon (1901), traktör (1907), radyo (1922), ticari hava yolculuğu (1936) ve penisilin (1939) çalışma ve yaşam stillerini önemli ölçüde değiştirmiştir.
5. Sanayi kuruluşlarındaki çalışma koşullarını düzenlemeye ilişkin ilk kanunlar, Rus ihtilali (1917), 1920'lerin ve 1930'ların (1950'ler ve 1960'larda tüm Batı Avrupa'da kapsamlı sosyal sigorta sistemini uygulanır hâle getirerek zirveye ulaşan) sosyal refah kanunları bu yüzyılda gerçekleşmiş önemli sosyal değişikliklerdir. Bunlardan da önemlisi, kadının işyerlerinde ve liderlik pozisyonlarında giderek artan rolüdür.
6. Bu yüzyılda birçok global ve yerel çatışma ve savaş görülmektedir.
7. Bu yüzyılı sosyal huzursuzluklar ve insanların kitleler hâlindeki sığınmaları karakterize etmektedir.

¹ The Ernst & Young Quality Improvement Consulting Group, 1992, 3-594.

8. Bu yüzyılın bir başka tipik özelliği, bilim ve teknolojiadaki ilerlemeler ve iş yerlerinin organizasyonunda yeni yöntemlerin kullanılması ile ekonomik büyüme ve sanayileşmenin tahminlerin ötesinde gelişimidir (OECD ülkelerinde 1950'den 1980'e dörde katlandı); ancak bu gelişim insanlar üzerinde yeni ve baskı yaratan etkileri beraberinde getirmiştir.
9. Bu yüzyılda insan yaşamı uzamış, insanların serbest zamanları artarak eskiden dar bir kesimin yararlandığı tatil ve eğlence olanakları yaygınlaşmıştır.
10. II. Dünya Savaşı'ndan sonra gençlik önemli bir satın alma gücü, kendine özgü bir iletişim dili olan yaygın bir pop kültürü ile güçlü ve bağımsız bir grup olmuştur.
11. Fakir ile zengin, fakir uluslarla zengin uluslararasıdaki farklılık büyümüştür. Fakir ulusların kendilerini yoğun geliştirme çabalarına rağmen, bu ülkelerde yaşayanların çoğunluğu talihsiz ve zor koşullarda yaşamaya devam edegelmektedir.
12. Yüzyılın sonuna doğru elektronik medya, sosyal yaşam, çalışma hayatı ve siyasal süreçlerde etken bir rol oynamaya başlamıştır.
13. Veri teknolojisi yeni olanaklar yarattığı gibi sosyal yaşamda ve iş süreçlerinde yeni ilişkileri ve yeni beceri beklentilerini gündeme getirmiştir.
14. 1894'te dünya nüfusu yaklaşık 2 milyar iken yüzyıl sonra bu sayı 5.5 milyara ulaşmıştır.

1894'teki toplantıya katılanların hiçbirisi büyük olasılıkla gelecek yüzyılı gerçekleştireceği gibi öngörememiştir. Değişim süreci hızlandıkça olayları ve geleceğin koşullarını tahmin edebilmek o derece güçleşmekte ve sorun olmaktadır. Bazıları değişimin uzun vadeli planlamaların yapılmasına olanak yaratamayacak kadar hızlandığını söylemektedirler. Böyle bir varsayım hareket edilirse geleceği hiçbir şey yapmadan beklemek,

olayların meydana gelişinden sonra reaksiyon vermek gerekmektedir.

Günlük haberlerden yola çıkarak dünyadaki kaynakların bugün nasıl kullanıldığına baktığımızda:

1. Dünya nüfusu her gün 250,000 kişi artmaktadır.
2. Her gün 35,000 bebek açlık ya da yanlış beslenmeden ölmektedir.
3. Büyük ülkelerce silahlanmaya harcanan günlük para tutarı dış yardımlar için ayrılanın birkaç katıdır.
4. Her gün dünyadaki biyolojik türlerden 100'ü yok olmaktadır.
5. Her gün yok olan yağmur ormanlarının yüzölçümü örneğin Danimarka'nın yüz ölçümünün yaklaşık iki katına eşittir.
6. 1950'den bu yana dünyadaki ekilebilir alanların yarısı yanlış yönetim, uygun olmayan kullanım ve düzensiz kentleşme sonucunda yok olmuştur. Bunun önümüzdeki otuz yılda daha hızla gelişerek kişi başına ekilebilir alanın 0.7 hektardan 0.4 hektara düşeceği beklenmektedir.
7. Dünyadaki yiyecek üretim hızı, nüfus artış hızının artık gerisinde kalmıştır.

Bu durumda dünyanın geçmişte izlediği yolda devam etmesi olası değildir; önemli bir seçim aşamasında olduğumuza kuşku yoktur. Gelecekte ne tür bir yaşamımız olacağını bu seçim belirleyecektir.

İşte dünya böylesi bir paradigma değişimini yaşamaktadır; bunun sonuçları eğitim kurumlarında da etkili olacaktır.

Eğitim sistemi gibi karmaşık bir sistemde meydana gelecek değişimlerin, dünyanın geleceği ve bundan otuz ile elli yıl sonra nasıl bir toplumun olmasını istediğimiz ile ilişkili olması gerekmektedir.

Yetişkinlerin ve gençlerin yaşamları hızla değişmektedir. Gençlerin büyük çoğunluğu okul çerçevesine uyum gösterememekte, alternatif destek ve deneyime

gereksinme duymaktadır. Okuldan sonra birçok genç işsiz kalmakta ya da düzeylerinden düşük işlerde çalışmakta; işlevsiz hatta zarar verici aile bireylerine dönüşmektedirler. Gençlere ve eğitimlerine ayrılacak sosyal sermaye sanayileşmiş ülkelerde giderek yok olmaktadır.

Okullar, gençlerin dikkatlerini çeken elektronik medya ile veri teknolojilerinin ve normlarla değerlerini zorlayan yaşıt grupların etkilerinin güçlü rekabetiyle karşı karşıyadırlar.

Eğitim kurumları bu yöndeki ilişkilerini nasıl sürdürmelidirler?

Geleceğin öğrenme gereksinimleri, gelecek gençliğinin ihtiyaçları çerçevesinde tanımlanmalıdır. Günümüzde temel olarak kabul edilen konular ve beceriler gelecekte de aynı mı kalacaktır? Bu konu ve beceriler okul dışındaki kurumlarda daha mı iyi öğrenilebilmektedir? Eğitim kurumları; işyerleri ve medya ile bu konularda daha verimli bir şekilde rekabet edebilirler mi? Okullar konulara mı yoksa problemlere mi odaklı olmalıdırlar? Çocukları ve gençleri geleceğin önemli problemlerine hazırlayabilmek için hangi çalışma konularına öncelik ayrılmalıdır?

İyi bir eğitim kurumu, kendisi öğrenmeyi sürdürebilen okuldur; öğrenen okul, öğrenmeyi teşvik eden bir kurum olarak kalabilmek için durmadan değişen, yaşayan bir kurum olmak durumundadır.

Bu durumda, gelecek çağın iyi okulu, toplumun değişimine neden olan güçlerin, gelecek toplumunun vizyonunun ve okuldan beklenen öğrenme gereksinmelerine ilişkin bilginin kapsamlı analizine dayandırılarak belirlenmelidir (Dalin, Rust, 1996: 1-8).

2- KALİTE ARAYIŞI (KALİTE KONTROL, KALİTE GÜVENCESİ VE TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ)

Kalite kavramıyla ilgili güncel düşüncelerin çoğu üretim sektörü kökenlidir. Üretim kalitesi ve standartlarıyla ilgili kaygılar da, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında nitelikli işçilerin azalmasından ve buna bağlı olarak da toplu üretimde yaşanan zorluklardan doğmuştur. Kalite kontrolü ise, 1920'lerde üretilen sağlam ürünlerin yüzdesini arttırma denemesi olarak ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise odaklanma, kalitenin kontrolünden, kalite güvencesine kaymıştır. Kalite güvencesi; hatalı üretimi en aza indirecek süreç ve yöntemleri geliştirme çabası çerçevesinde üretim öncesi planlamaya odaklanan bir etkinliktir.

"Kalite devrimi", Japonya'da, 1950'lerde Deming ve Juran gibi öncü isimlerin de yardımıyla gerçekleşmiştir (Macdonald ve Piggott 1990). Deming kalite güvencesinin ve bir kalite kültürü yaratılmasının önemini vurgularken, 1950'lere kadar, üretimde kalite tanımlarının, müşterilerin gerçekten ne istediğine ilişkin bilgiler yerine uzmanların müşterilerin istediğini düşündüğü şeylere dayandırma eğiliminin var olduğunu öne sürmüştür.

Kalitenin tanımını yapmaya çalışırken, üç önemli kalite kavramı arasındaki farkın iyice anlaşılması gereklidir.

Kalite kontrolü en eski kalite kavramıdır. Standartlara uygun olmayan parça veya ürünlerin belirlenmesini ve ayrılmasını içerir. Kalite kontrolü hatalı parçaların ayrılmasına ve iadesine ilişkin, üretim olayı tamamlandıktan sonra gerçekleştirilen bir süreçtir. Kaliteyi güvence altına alacak bir yöntem olarak, oldukça fazla miktarda ıskarta, hurda ve yeniden işleme içerdiğinden, çok uygun değildir. Kalite kontrolü genellikle kalite kontrolcüler ya da gözetimcileri olarak bilinen profesyoneller tarafından gerçekleştirilir. Gözleme ve test etme gibi kalite kontrol yöntemleri eğitim alanında da standartlara uyulup uyulmadığının belirlenmesi için yaygın olarak kullanılmaktadır.

Kalite güvencesi kalite kontrolünden farklıdır. Bu, olaydan önce ve/veya olay sırasında gerçekleştirilen, öncelikle hataların oluşmasını önlemeye ilişkin bir süreçtir. Kalite; ürünün, önceden belirlenmiş bir spesifikasyona uyumunu garanti altına alma çabasındaki sürecin içerisine tasarlanmıştır. Basit olarak ifade etmek gerekirse, kalite güvencesi, hatasız üretimi sağlayacak bir araçtır. Amaç Philip B. Crosby'nin de ifade ettiği gibi "Sıfır Hata"dır. Kalite güvencesinde sorumluluk, kalite kontrolünü gerçekleştiren gözetimcinin değil, uzman bir ekibin/takımındır. Mal ya da hizmetin kalitesi, kalite güvence sistemi adı verilen bir sistem tarafından garanti altına alınmaktadır (Sallis 1993: 26-27). Kalite güvencesi sisteminde kritik olan standartların hazırlanması ve yayınlanmasıdır (Murgatroyd ve Morgan 1993:45-46).

Toplam kalite yönetimi (TKY) ise, kalite güvencesini içerdiği gibi onu daha kapsamlı kılar ve geliştirir. TKY, örgütün tüm üyelerinin amacının müşteriye memnun etmek, örgüt yapısının da onlara bunları yapmalarına olanak verebilecek şekilde olmasını sağlayacak bir kalite kültürünün yaratılmasına ilişkindir. Toplam kalite tanımında tek hâkim müşteridir. TKY, değişen müşteri beklentilerine göre onların beklentilerini karşılayabilecek, hatta aşacak ürün ve hizmetleri tasarlayacak biçimde hareketliliği de içermektedir (Sallis 1993: 26-27).

3- TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ VE AHİLİĞİN ÜZERİNDE DURDUĞU KONULAR

Ahîlikte her meslek erbabı ve sanatkar belli miktarda ve kaliteli mal üretti. Ürettiği malı da belirli fiyata satardı. Bu kurala aykırı davranışlar cezalandırılırdı. Meslek adabı ve erkânının yitirilmesine sebep olacak şekilde üretimin geliştirilmesi ve fazla kâr sağlama gayretinde olanlara itibar edilmezdi.

Ahîlik ve TKY'nin üzerinde durduğu ve ortak olan konuları şu şekilde sıralamak mümkündür:

a. Motivasyon moral

Kalitenin esas olduğu yönetimin odak noktası, esas unsuru insandır. Kalite felsefesinde işin "nasıl" değil "neden" yapıldığı esas alınmalıdır. Çalışanlara bu eğitim verilmelidir. Çalışanlar sürekli eğitime ve değişime açık olmalıdır. Eğitim çalışanların motivasyonunu arttırmakta ve başarıma onuru ile işe özendirme önemli rol oynamaktadır. Bunda insan davranışlarının istenilen doğrultuya yönlendirilebilmesi önem taşımaktadır.

Motivasyonda amaçlanan çalışanların kurumda kalmaları, bütün güçlerini kullanmaları ve başarıları arttırılarak mensubiyet şuurlarının geliştirilmesidir.

b. Ahîlikte müşteri velinimettir. TKY'de müşteri kraldır.

"Kaliteyi müşteri belirler." ifadesi müşteri odaklılığın esasını teşkil eder. Müşteri odaklılık, TKY içinde uygulanması zor, sonucu uzun vadede alınacak bir ilkedir.

Toplam kalite yönetimi müşteri ile birlikte çalışanların da müşteri gibi değerlendirilmesi ve tatmin edilmesi esasını benimsemiştir. Çalışanlar iç müşteri, müşteriler dış müşteri olarak kabul edilmiştir. İç müşterilerin istek ve ihtiyaçlarının belirlenmesi daha kolaydır. Dış müşterilerde sıfır hataya ulaşabilmek ve müşteri memnuniyetini sağlamak esastır.

Ahîliğin temel felsefesi ise müşterinin (yani çalışanın) tatmini yanında eğitimi ile de ilgilenmek gerekiyordu. Ahîlik kalite ve ucuz üretim ile müşterinin korunmasını esas alır, müşteri velinimettir.

c. Katılımcı liderlik

TKY'de çalışanların belli ortak amaç, hedef ve stratejide belirlemeleri gerekmektedir. Çalışanlar konuları tartışmak, katkıda bulunmak ve fikirlerini açık olarak ifade etmekle kalite seviyesinin yükselmesine yardımcı olacaklardır.

TKY’de sürekli iyileştirme problemlerinin analizi ve çözümü, ekip oluşturma, hedefleri belirleme çalışmaları bütün çalışanların katılımı ile gerçekleştirilmektedir.

Rekabette başarıya ulaşmak için önemli şartlar şu şekilde sıralanmaktadır:

1. TTK ve kalite kontrol çemberleri yoluyla, tüm çalışanların yaratıcı katılımları harekete geçirilmelidir.
2. Rekabetin ucuz işçilikle değil, ancak iyi eğitilmiş, şirketle bütünleşmiş, sürekliliği olan bir işgücünün kaliteli üretimi ile mümkün olabileceğine inanmış bir yönetim anlayışı benimsenmelidir.
3. Çalışanların ve sendikaların, ancak rekabet edebilen, mamulünü iç ve dış piyasalarda satarak büyüyen bir kuruluşun çalışanlarına kalıcı iyilikler ve iş güvencesi getirebileceklerinin bilincinde olmaları gerekir (Şimşek 2002: 148).

TKY’de katılım, paylaşımcı yönetim ve lider gerektiren bir anlayış hakimdir. Ahîlikte ise meşveret, istişare, herkesin fikrine saygı esastır.

Gerek TTK’de gerekse Ahîlikte olmaz ise olmaz şart eğitimidir. Sistemin başarısı için eğitim şarttır. Sistem ne kadar iyi olursa olsun, kullanılan teknoloji ne kadar ileri olursa olsun sistemi kullanacak ve teknolojiyi uygulayacak olan insandır. Başarı insana bağlıdır. Burada bahsedilen eğitim insan eğitimidir.

Hem çalışanların hem de yöneticilerin katılımcılığına büyük önem veren Ahîlikte, büyüğün itibarını gözeten, adap ve mevkiini korumak için çalıştığı işyerinin veya çalıştırdığı insanların hizmeti nispetinde hakkını vaktinde ödeyen, hizmetkarlarına kudretinin üstünde veya angarya işler yaptırmayan, adil, yardımsever, hayır örgütlü, ödüllendirici, bir anlayış hakimdir (Şimşek 2002: 151).

Bir Japon kalite uzmanı olan Ishikaura’nın gözü ile “Toplam kalite eğitimle başlar, eğitimle yol alır, eğitimle sonuçlanır.”

Eğitimde amaç, hizmeti verenlere istenilen kalitenin en ekonomik şekilde üretilebilmesini sağlayacak bilinç, bilgi ve becerinin kazandırılmasıdır. Eğitim programları farklı seviyelerdeki iş görenlerin kendi rollerini öğrenmelerine ve bu roller çerçevesinde faaliyetlerini planlayabilmelerine imkan sağlar. Eğitim ihtiyaçları firmalara, görev ve sorumluluklara göre değişiklikler gösterdiği için eğitim programlarının içeriği, değişen ihtiyaçlara uygun olarak ortaya konmalıdır. İhtiyaç duyulan eğitimin kapsamı, elde bulunan bilgi ve yetenek dikkate alınarak yapılan görevin özelliklerine göre belirlenir.

Birleşik kültür içinde yapılan eğitim, problem çözme ve karar verme yeteneklerinin geliştirilmesini sağlamalı, yeteneklerin ortaya konması ve iletilmesine fırsat tanımalıdır. Kalite çalışmalarında önemli noktalardan biri de kalitenin niçin ön plana çıktığının eğitim yoluyla çalışanlara aktarılmasıdır (Şimşek 2002: 152).

b. TTK’de eğitim amaçları

TKY’de eğitimin amaçları şu şekilde sıralanabilir (Şimşek 2002: 153-154):

1. Kalite düşüncesinde sınırsızlığın sağlanması,
2. Çalışanlar arasındaki işbirliği ve eşgüdümün kolaylaştırılması,
1. Sürekli iyileştirmenin sağlanması,
2. Üretimdeki hataların ortadan kaldırılması,
3. Bakım ve onarım giderlerinin azaltılması,
4. İş kazalarının azaltılması,
5. Personel devir hızının azaltılması,
6. Çalışanların uyum sağlayabilmesi için gerekli olan davranışların geliştirilebilmesi,
7. Çalışanların performanslarının artırılması ve yeteneklerinin geliştirilmesi,

4- EĞİTİM

a. TTK’de eğitim

8. Yeni iş yöntemlerinin geliştirilmesi,
9. Çalışanların motivasyonlarının ve kendilerine olan güvenlerinin artırılması,
10. Yeni işe girenlerin işe uyumlarının ve öğrenme süreçlerinin hızlandırılması,
11. Fazla mesai giderlerinin azaltılması,
12. Nicelik ve nitelik yönünden şirket standartlarına uygun bir üretim sürecinin gerçekleştirilmesi.

Yöneticilerin ve çalışanların kendilerini yenilemek ve değişime ayak uydurmak için sürekli eğitime tabi tutulmaları ve bu eğitimlerin faydalı olması için önceden planlanması ve sistemli olması gerekir.

Eğitimin tespit edilecek ihtiyaca göre verilmesi esastır.

Eğitim sonucunda geri bildirim ve değerlendirme çalışması yapılmalıdır ki çalışmaların amaç ve hedeflere uygunluk derecesi tam olarak ölçülebilsin.

Eğitim sonuçlarının değerlendirilmesi dört aşamada gerçekleştirilir (Şimşek 2002: 160, 161).

1. Eğitim çalışmaları sona erdikten sonra, katılımcıların tepkisini ölçmek amacıyla küçük bir anket düzenlenir. Anket sonuçları, eğitim programının başarısı hakkında çok fazla ipucu vermez. Çünkü, genelde katılımcılar, eğitimin aksayan yönleri veya eğitmenlerin kalitesi hakkındaki olumsuz düşüncelerini bildirmekte çekimser davranmaktadırlar.
2. Eğitim sonuçlarının değerlendirilmesinde ikinci aşama, gerçekleşen öğrenme seviyesinin ölçülmesidir, yöntem ile eğitimden önce ve sonraki bilgi düzeyine bağlı olarak öğrenmenin ne kadar gerçekleştiği hakkında somut bilgiler elde edilir. Öğrenme seviyesinin ölçülmesi için, küçük anketler ve testler, eğitim alan ve almayan grupların karşılaştırılması ve kazanılan becerilerin kalıcılığının izlenmesi gibi farklı yöntemler uygulanabilmektedir.
3. Bu aşamada, eğitimden önceki iş tutumu ile eğitimden sonraki iş tutumu karşılaştırılır. Bu karşılaştırmada yöneticilerin ve çalışanların iş ve

grup arkadaşlarının da fikirleri alınır. İş tutumunun ölçülmesine ilişkin olarak yapılan bu değerlendirme, eğitim çalışmaları ile ilgili geri bildirim alanında izlenen oldukça verimli bir yöntemdir.

4. Eğitim çalışmalarının değerlendirilmesinde son aşama, organizasyonel analiz aşamasıdır. Bu değerlendirme yöntemi, karmaşık bir yapıya sahip olmasına rağmen en etkin yöntem olarak görülmektedir. Bazen, eğitim programı etkin bir şekilde uygulansa da istenilen hedeflere ulaşılamayabilir. Eğitimin, işin yürütülmesi için gerekli olan bilgi ve becerileri karşılamaktan uzak olması sık karşılaşılan bir durumdur. Başarısızlığın nedeni genelde eğitim programlarının, şirketin stratejik planları ve kültürel yapısının dikkate alınmadan hazırlanmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, eğitim programlarını hazırlama görevini üstlenen kişilerin, yöneticilerle yakın diyalog içerisinde olması ve stratejik planlama aşamasına katılması büyük fayda sağlayacaktır. Ayrıca, eğitimden önce katılımcılar ve üstlerinin birlikte oluşturacağı hareket planı ile eğitime yatırılan para, zaman ve diğer harcamalar boşa gitmemiş olacaktır.

c. Ahîlik teşkilatında eğitim

Ahîlik teşkilatında eğitim küçük yaşta başlar. Hayat boyu devam eder. Eğitimin devamlılığı esastır. Bir yerde başlayıp bir yerde bitmez.

Dürüst, namuslu, üretken vatandaşlar yetiştirmek, insana bir meslek edindirmek, hazır yiyecek gibi alışkanlıklardan insanları uzak tutmak, insanları hem dünya hem de Ahîret mutluluğu için hazırlamak amacı ile yapılan faaliyetlerin hepsi eğitimle gerçekleştirilirdi.

Ahîlikte ve TKY'de eğitimde ve işletme boyu "Sıfır Hata" hedef alınmıştır.

Ahîlikte iş ahlâkı ve iktisat anlayışı; sanatkarların işleriyle bütünleşmelerini sağlayan, işine kendi ruhunu yansıttığı çalışma şartlarını rekabet olarak daha

fazla mal üretme şeklinde değil daha mükemmel eser yapma olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde en yüksek rekabet gücüne sahip kuruluşlarda kalite yönetiminin bünyadı 'sürekli gelişme'ye dayalıdır. Hedef belli bir standartı yakalamak değil, seviyeyi hedeflenen seviyeye sürekli ve hızlı tempoda getirmektir. Ahî birlikleri zaman zaman üretim sınırlamaları getirerek emeğin değerini bulmasını sağlarken geliştirilen narh sistemi standartlaşmayla tüketicinin korunmasını sağlamıştı. Sadece kaliteli üretim ve ücret siyaseti değil fiyat ve standardizasyon da Ahîlik sisteminin unsurlarıdır. Bu husus Toplam Kalite Yönetimi'nde amacın tutarlılığı ile benzerlik göstermektedir. Buna göre şirketin siyaset ve stratejileri yapısal amaçlarla bütün organizasyonda yaygınlaştırılmalı ve tüm faaliyetlerle uyum sağlamalıdır.

Sürekli başarının sağlanması, paydaşlarının tatminine ve menfaatlerin dengelenmesine bağlıdır. Kuruluş ve çalışanları, cemiyete karşı, kuralların da ötesinde örnek bir sorumluluk bilinci ve iyi bir yaklaşım sergilemelidir.

Ahîlik birliklerince hedeflenen amaç ile sergiledikleri tutum ve davranışlar bir atın kulakları gibidir. Ne birbirinden ayrılır ne de biri ötekini önüne geçer. Daima aynı yükseklikte, daima aynı yönde...

d. Kalite, standart ve Ahîlik

Kalite müşteri isteklerinin karşılanması, performansın iyileştirilmesi, maliyetlerin düşürülmesi amacı ile kullanılan stratejik bir araçtır. Müşterinin isteklerinin karşılanması (tatmini); istenilen şartların tam anlaşılması ve bu şartlara uygun ürün/hizmetin sağlanması ile

mümkündür. Süreç ve metodun tasarlanması, organizasyon yapısının oluşturulması, sorumluluk ve yetkilerin tayin edilmesi çalışanların aktif katılımlarının sağlanması başarı için önemlidir.

Kalite yönetiminde yönetici politikayı tespit eder, doğru ortamı oluşturur. Çalışanlar kalitenin iyileştirilmesi için mensubiyet şuuru ile çalışırlar. Organizasyon iyileştirme için altyapı oluşturur.

Kalite problemlerin çözümü için bir yatırım ve kârın artmasına sürekli bir katkıdır.

Kârı ve verimliliği arttırmak için, etkin bir yönetim sağlamak için, bütün faaliyetlerde geniş izleme ve kontrol sağlamak için, müşteri memnuniyetini sağlamak için standardizasyon ve kalite gereklidir.

Kalite sistem prosedüründe;

1. NE gerçekleştirilecek
2. NEREDE kontrol edilecek
3. NASIL kontrol edilecek
4. NE ZAMAN kontrol edilecek
5. NEDEN kontrol edilecek
6. KİM kontrolden sorumludur, anlayışı yerleştirilmelidir. Günlük hayatımızın 5N 1K olarak giren olay bir kalite sistemidir.

Uluslararası Standardizasyon Örgütü 14 Ekim 1946'da kurulmuş ve 23 Şubat 1947'de çalışmalarına başlamıştır. Kısa adı ISO olan teşkilatın genel amacı "Uluslararası mal ve hizmet alış verişini kolaylaştırmak; bilimsel, teknik ve ekonomik alanlarda karşılıklı anlaşmayı sağlamak için dünyada standardizasyonu geliştirmek." olarak tespit edilmiştir (Küçük 2004: 23).

Kuruluş, bu temel amaç çerçevesinde aşağıdaki amaçları da gerçekleştirmeyi temel ilke edinmiştir:

1. Ulusal standartları uyumlaştırmak, birleştirmek ve önerilerde bulunmak.
2. Bütün üyelerin onayı ile uluslararası standartlar oluşturmak.
3. Ulusal ve uluslararası alanda kullanılmaya elverişli koşulları taşıyan standartların gelişmesini desteklemek.
4. Ulusal ve teknik kurulların çalışmalarına ilişkin bilgi alışverişi sağlamak.

5. Standardizasyon ile ilgili diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmak, bu kuruluşların işini kolaylaştıracak standardizasyon çalışmalarında bulunmak (Küçük 2004).

e. Standardizasyonun önemi

Standardizasyon, insan zihninde oluşturulan ve ilkel ilişkilerle karakterize edilen belirsizlikleri ve şans faktörünü elimine etmiştir ve elimine etmeye devam etmektedir. Böylece, tekrar için sağlam bir temel ve disipline edilmiş bir prosedür sağlayan standardizasyon sayesinde, satın almada önemli bir faktör olan güven elde edilir. Standardizasyon, zihni çalışmayı kolaylaştırır, düzeni sağlar, basitleştirir ve izah eder.

Standartlaştırılmış ürünlerin seri olarak üretilmesi mümkün olacağından, üretim miktarı artacak ve birim maliyetlerde azalmalar sağlanabilecektir. Standardizasyon, ürünlerin stoklanması bakımından da önemlidir. Standart ürünlerin stoklanmasında daha az depo alanına ihtiyaç duyulacaktır. Tüm bunlar, işletmeye rekabet avantajı sağlayacaktır.

Standardizasyonun tanımında da gördüğümüz gibi, standardizasyona konu şey, ekonomik bir mal veya hizmet olabileceği gibi, sosyal bir olgu, yazı, rakam da olabilir. Dolayısıyla, standardizasyon, tüm insanların anlaşabilmeleri ve birbirlerini algılayabilmeleri bakımından ortak payda sağlama gibi bir öneme de sahiptir (Küçük 2004: 25).

f. Standardizasyonun faydaları

Sanayi Devriminden sonra, işletme düzeyinde başlayan standartlaştırma çalışmalarının hızlanarak uluslararası düzeyde ele alındığı ve standart üretimlerin yaygınlaştığı görülmektedir. Standardizasyonun bu kadar hızlı gelişmesinin üreticilere, tüketicilere ve ulusal ekonomiye gerçek anlamda ve önemli ölçüde yararlar sağlaması,

modern üretim tekniklerine uygun ve seri üretimin yaygınlaşmasının sonucudur.

Tüm sektörlerde rahatlıkla kullanım alanı bulan, ekonomik hayatın çoğu kademelerinde bir zorunluluk olarak görülen standardizasyon, kolaylık sağlama ve güven verme gibi temel fonksiyonlara sahiptir. Bu bakımdan gerek üreticilere gerekse tüketicilere önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu hâliyle ticari hayatta düzenleyici bir rol üstlenen standardizasyonun, hem ülke ekonomisine hem de toplumsal barışa önemli katkıları olduğu söylenebilir.

g. Üreticiye faydaları

Standardizasyon öncelikle üretimin belli bir plan ve program dahilinde yapılmasını sağlar. Özellikle ISO 9000 serisi standartlar ile üretim projesi ve yapılan her bir iş ayrı ayrı tanımlanarak süreçler standardize edildiğinden, bütün işletme faaliyetleri standart hâle gelir. Bu durum, işletmede çalışanların verimliliğini yükseltir. Bir bütün olarak işletmede kalite hakim olur.

Burada kalite ürünü ifade ettiği gibi, süreci de içine almaktadır. Belirli kalite düzeyinde her defasında standart ürün üretilmesi ise talebi, dolayısıyla kârı artıracaktır.

Standardizasyon ile “kayıp ve artıklar en az seviyeye iner”. Standart ürünlerin üretilmesi hammadenin verimli kullanılmasına imkân verir. Dolayısıyla hammadde artıkları oluşmaz. Üretim süreci de standartlaştırıldığından gereksiz bekleme ve yığılmalar olmaz. Dolayısıyla gerek makinelerin beklemelerinden kaynaklanacak üretim kayıpları ve gerekse yarı mamullerin ortalıkta beklemelerinden kaynaklanacak yarı mamul kayıpları söz konusu olmaz

Standart ürünlerin üretilmesi “depolamayı ve taşımayı kolaylaştırır, stokların azalmasını sağlar”. Standart ölçülerdeki mamullerin depolanması ve taşınması daha kolay olur. Yine standart ölçülerde üretilmiş olan ürünler, standart olmayan mallara göre depoda daha az yer tutacaklarından stok maliyetlerinden tasarruf sağlar.

Standart malların üretilmesi seri üretime imkan sağlayacağından, üretim miktarı artırılarak artı ölçek ekonomilerinden yararlanılabilir. Yani üretim miktarının artmasıyla birim maliyetlerde azalma sağlanabilir. Bu da, satış fiyatı değişmese bile, kârı artırır.

Bunlardan başka standardizasyonun üreticilere sağladığı faydaları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Standartlar, üretimin hammaddeden uç mamule kadar olan tüm aşamalarda önceden planlanmasını sağlar. Yani, standardizasyon aracılığıyla, üretim faaliyetlerinin başlangıcından müşteriye satış ve teslim anına kadar karşılaşılması mümkün olan sorunları önleyebilmek amacıyla yapılacak planlama ve her aşamadaki kontrolün, daha sağlıklı yürütülmesi sağlanır.
2. Standardizasyon, üretici ile tüketici arasında sağlıklı iletişim kurulmasını sağlar. Tüketicinin çeşitli ürünler arasında karşılaştırma yapmasına fırsat tanıyarak, üreticiye, tüketicinin ayrıntılı isteklerinin tespit edilip, belli bir kalite düzeyinin üzerinde üretim yapma olanağı sağlar.
3. Standardizasyon, işletmeye finansman kolaylığı sağlar. Kredi kurumları, standart malların pazar değerleri hakkında kolay bilgi toplayıp, güven duyduğu sağlam ve tutarlı üretici işletmelere kredi verir.
4. Standartların belirlenmesi ile işletme yöntemleri, kullanılan araç ve gereçleri, harcanan malzeme konularında önlemlerin alınması ve iş güvencesi ve güvenliğinin iyileştirilmesi sonucu da, iş kazalarının önlenmesi veya azaltılması sağlanmış olur.
5. Standartlaştırma çalışmaları, sektör ve firma bazında araştırma ve geliştirme çalışmalarının hız kazanmasını sağladığı için, iç ve dış pazarda üstün bir rekabet gücüne ulaşmayı teşvik edici bir unsur olmaktadır.
6. Standardizasyon, iş bölümü ve uzmanlaşmaya yol açmaktadır. Bunun sonucunda daha kaliteli ürünlerin üretilmesine veya ürün kalitesinin iyileşmesine

yardımcı olur. Bundan dolayı, ürünün dış pazarlarda daha kolay satılabilmesini sağlar.

h. Tüketiciciye faydaları

Standardizasyon tüketiciye güven verir. Mal standartlarının mevcut olduğu ve standartlara göre alışverişlerin yapıldığı pazarlarda alışverişler karşılıklı güvene dayanır. Standart ürünleri satın alan tüketicilerin aldatılma tehlikesi yoktur. Tüketicinin yeterince korunmadığı Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde standardizasyon, tüketicinin aldatılmasını olabildiğince engelleyen önemli bir araç olmaktadır

Standardizasyonun birim maliyetleri azaltması ürün fiyatlarını da düşürecektir. Dolayısıyla tüketicilere ucuz mal imkanı sağlanmış olacaktır. Ayrıca standardizasyon, mal hakkında verdiği bilgiden ötürü, tüketicilere satış sonrası hizmetlerden yararlanma imkanı da sağlar.

Standardizasyonun tüketicilere sağladığı faydalardan birisi de, karşılaştırma ve seçim kolaylığı sağlamasıdır. Standart ürünlerin karşılaştırılmaları kolaydır ve ürün seçimi tüketici açısından uzun zaman aldığı için yorucu ve masraflı bir uğraş olmaktan çıkar. Tüketicinin bilinçlenmesine de yardımcı olduğunu söyleyebileceğimiz standardizasyon, böylelikle alışverişte yaşanacak stresi önler.

Yukarıda ifade edilen faydaları dışında, standardizasyonun, diğer bazı faydalarını da aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1. Standardizasyon, ürünün maliyetlerini dolayısıyla fiyatını düşürür. Bu da, tüketicilerin malı daha ucuza satın almasını sağlar.
2. Standardizasyon sonucunda, özellikle dayanıklı tüketim mallarının parçalarının değiştirilmesi, onarım ve bakım kolaylığı gibi nedenlerle tüketici, satın aldığı malı daha ucuza ve verimli kullanma olanağı bulur.
3. Standardizasyon, tüketicinin korunmasına yönelik olarak sağlıklı bir çevre oluşmasına yardımcı

olmaktadır. Mal ve hizmet üretiminde çevreye verilebilecek zararların göz önünde bulundurularak standartların hazırlanması, ürünler için kullanılan ambalaj malzemelerinin standardının belirlenmesi sayesinde, hem ürünün bozulması hem de çevre kirliliği önlenecektir.

Yüzyılımızdaki teknolojik gelişmeler sonucu mal ve hizmetlerin üretim hacmi, türleri ve kalitelerinde akıl almaz değişikliklerin ortaya çıkması ile tüketici, yalnız ekonomik alanda değil, sağlığını ilgilendiren alanlarda da büyük risklerle karşılaşmaktadır. Bu nedenle tüketici kuruluşları ve devlet, tüketicinin güvenliği ile ilgili faaliyetlerde bulunmak zorundadır.

Tüketici güvenliğinin sağlanması için başvurulacak yolların en önemlisi, güvenlik standartlarının hazırlanarak uygulanmasıdır. Tüketicinin korunması açısından da mal ve hizmetlerin standartlaştırılması son derece önem kazanmaktadır. Standartlaştırmanın, tüketicinin korunması yönünden iki türlü katkısı bulunmaktadır:

1. Doğrudan tüketicinin korunması için standartlaştırma sayesinde, tüketicilerin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak mal ve hizmetleri kolayca seçme olanağının ve standartlara uygun üretimle tüketicinin can ve mal güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra, tüketicinin uygun fiyattan güvenilir mal ve hizmet satın alması sağlanır.
2. Dolaylı olarak tüketicinin korunması yönünden standartlaştırma ile, kaynak kullanımında etkinliğin artması sağlanarak, daha ucuz ve bol mal tüketme olanağının yanı sıra, ürün kalitesinin geliştirilmesi ile dışa açılma ve uluslararası mal akışının artması sonucu tüketicinin refahında yükselme sağlanır.

1. Ülke ekonomisine faydaları

Standardizasyon sayesinde verimliliğin artacağı, kalitenin yükseleceği ifade edilmişti. Böylece kaliteli ve çok miktarda ürün üretilebileceğinden standardizasyon, milli gelire olumlu katkıda bulunacaktır. Üretim faktörleri

ve zaman itibarıyla israfın önlenmesi de milli geliri artıracaktır.

Standardizasyonun ülke ekonomisine diğer bir faydası da kötü malı piyasadan kovmasıdır. Standartlara uygun malların üretilmesi, daha güvenilir olmaları ve seçim kolaylığı sağlamalarından dolayı talebi bu mallara kaydıracaktır. Böylece standart olmayan mallara olan talep azalacağından bu malların arzı da azalacak, yani kötü mal (standart olmayan, kalitesiz mal) piyasadan çekilecektir.

Standartlar ihracatta üstünlük sağlar. Dünya piyasalarının isteklerini karşılayabilecek seviyede milli standartlara sahip bir ülke, ihracat söz konusu olduğunda, rakiplerine oranla üstün bir durum elde eder. Günümüzde dış ticaretteki rekabet artık bir standartlar mücadelesi durumuna gelmiştir.

Bunların dışında, standardizasyonun; arz ve talebin dengelenmesine yardımcı olması, yanlış anlamaları ve anlaşmazlıkları ortadan kaldırması, rekabeti geliştirmesi vb. faydalarını da ifade edebiliriz (Küçük 2004: 26-30).

5- STANDARDİZASYONUN AMAÇLARI

ISO, Standardizasyonun amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

1. İş gücü, hammadde, enerji ve benzeri girdilerin çıktılarına oranının ekonomik düzeyde olmasını sağlamak.
2. Tüketicilerin gereksinimlerine göre üretilen malın, belirli bir kalite düzeyinin üzerinde üretilmesini sağlamak.
3. İnsanlar için güvenlik ve sağlık kurallarına uygunluğu denetlemek.
4. Birbiriyle bağlantısı olan çoğu kuruluşun ilişki kurmasına yardımcı olmak.
5. Toplum ve tüketici ihtiyaçlarının karşılanması için mal çeşidinin artması ile tüketicinin malzeme seçiminde gereksiz harcama yapmasını önlemek.

6. Uluslararası kuruluşlarla işbirliği ile, üretilen malın her ülkeye alımsatımı için gümrük ve ticari alandaki yasal düzenlemelerle ilgili sorunları azaltmak.

TSE, standardizasyonun amaçlarını temelde;

1. Üretim faaliyetlerinde ve mal ve hizmetlerin mübadelesinde işgücü, malzeme ve güç kaynakları gibi faktörlerden en yüksek seviyede tasarruf sağlamak,
2. İyi kalite mal ve hizmet üretimi sağlayarak, tüketici menfaatlerini gözetmek,
3. İnsanların can ve mal güvenliğini sağlamak,
4. Bilgi alış verişini kolaylaştırmaktır.

a. Standardizasyonun ilkeleri

Standardizasyonun temel amacı, uluslararası düzeyde ülke ekonomilerinin gelişmesi ve bu doğrultuda, verimliliğin artırılmasını sağlamak olarak görülmektedir. İnsanlığın bilgi çağını yaşadığı dünyamızda, toplum yaşamının karmaşıklığı ve bunun önlenbilmesine yönelik standardizasyondan beklenen sonuçların alınabilmesi için aşağıda verilen ilkelerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir:

1. Standardizasyon, aynı özellikteki farklı çalışmaların sadeleştirilmesi olup, sadece bugünün değil gelecekteki karmaşıklığı da azaltmaktadır.
2. Standardizasyon sosyal bir faaliyet olup, ilgililerin yardımı ve karşılıklı işbirliği ile gerçekleştirilmesinin yanı sıra, genel kabul görmelidir.
3. Bir standardın hazırlanması, uygulama olanağı sağlanmadıkça fazla değer taşımaz. Uygulanması için bazıları özveri göstermeli, büyük çoğunluğun da yararına olmalıdır.
4. Bir standart, çeşitli seçenekler arasında seçimle tespit edilir. Ancak, her standart zamanla günün koşullarına uyarlanmalıdır.

5. Standartlar, belli aralıklarla gözden geçirilip, revizyona tabi tutulmalıdır.
6. Bir standart ile, herhangi bir malın işleyiş veya öteki özellikleri belirlenmişse, buna göre o malın denenmesini sağlayacak deney yöntemleri de gösterilmelidir.
7. Ulusal bir standardın zorunlu uygulanması istendiğinde, o standardın niteliği, ülkenin sanayileşme düzeyi, yasal durum ve standardın ilgilendirdiği grupların özel koşulları göz önünde bulundurulmalıdır (Küçük 2004: 36).

b. Standardizasyon ve verimlilik

Standartlar, üretimde uygun boyut, hammadde ve tolerans aralıklarını belirlediğinden, malzeme kullanımında tasarruf sağlayacağı gibi üretimde zaman ve malzeme kayıplarının önüne geçerek verimliliği artıracaktır. Ayrıca, standartların şartnamelerde kullanılması ile ambalaj, taşıma gibi ticari hizmetlerde verimliliğin artması, standartların uygulanması ile, herhangi bir nedenle bozulan mamulün parçasının kolaylıkla değiştirilip uzun süre verimli kullanılması mümkün olacağından, standardizasyon, gerek işletme düzeyinde gerekse genel ekonomide verimliliği sağlayan temel araçlardan birisidir. Standartlar uygulandığında özellikle işletme verimliliği açısından aşağıdaki yararları sağlar:

1. Standardizasyon, işgücü verimliliğini olumlu yönde etkileyerek, üretim miktarının artmasını sağlar.
2. Standardizasyon, modern üretim teknikleri ile yığın hâlinde üretimin verimliliğini artırır. Dolayısıyla daha düşük maliyetle mamul üretilmesini, tüketiciye de standartlara uygun, kaliteli ve ucuz mal sunulmasını sağlar.
3. Standardizasyonun amaçlarından birisi olan basitleştirme sayesinde, üretim sırasında yerine getirilen işlerin kolaylaşması verimliliği artırır.

4. Nihayet, üretim faktörlerinin tamamı açısından bakıldığında, hammadde, işgücü ve sermayenin verimli kullanılmasında Standardizasyonun payı oldukça büyüktür.

c. Standardizasyon, kalite ve kalite kontrol

Kalite kavramı da standardizasyon gibi kapsamlı, farklı unsurları ile birlikte ele alınması gereken bir kavramdır. Kalite derken, ürünün tasarımından kullanımına, ihtiyaç ve beklentilere uygun olmasından dağıtımına, alıcı-satıcı arasındaki ilişkilere kadar pek çok unsurun bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bir ürünün kaliteli sayılabilmesi için, beklentilere uygun olması, kullanışlı olması, tasarımının kalite spesifikasyonlarına uygun olarak düzenlenmiş, olması ve nihayet uygun zaman ve yerde tüketiciye ulaştırılması gerekmektedir.

TKY'de kalite kontrolü, sadece bir birimin sorumluluğunda olmayan, üretimin her aşamasında gerçekleştirilmesi gereken, böylelikle herkesin sorumluluğu bir uygulamadır. Zaten bu yüzden de toplam kalite kontrol olarak anılmaktadır. Bu doğrultuda her bir işleme ait standartlar tespit edilip, sürekli iyileştirme anlayışı çerçevesinde, kalitenin sürekli mükemmeli arayan bir yolculuk olduğu düşüncesiyle, bu standartlar zamanın anlayışına ve gereklerine uyarlanmaktadır.

Kalite kontrolü ile standartlar arasında bir neden-sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Üretilen malın nitelik değerlerinin, o malın standardı ile karşılaştırılması işlemi standartların kontrolüdür ve amacı, kalite kontrolü gibi kaliteyi yükseltmektir.

d. Kalite iyileştirme araçları

İşletmelerde karşılaşılan sorunlardan çoğunu çözmek için basit karar verme teknikleri yeterli olmaktadır. Sistem geliştirmek için de aynı teknikler kullanılabilir.

Sürekli iyileştirme amacıyla kullanılan bu araç ve teknikler sorunları belirleme ve bunların hızla çözümüne yönelmeyi sağlar (Küçük 2004: 36-37).

e. Kalite kontrol, kalite kontrolün amacı ve önemi

Kalite kontrol teriminin içindeki kontrol sözcüğü neyin yanlış gittiğine bakmak için yapılan denetim, inceleme, analiz ve raporlardır. Günümüzde ise kontrol özellikle farklılık arz eden durumlar ve yöntemler hakkında bilgi edinmek, sürekli öğrenim, eğitim ve geri besleme yolu ile sistemin sürekli gelişiminin sağlanması demektir.

Kalite kontrolü sürecinde kalitatif ve kantitatif olarak mal ve hizmetlerin doğalarına ve boyutlarına ilişkin olarak belirlenmiş ve kişilerin ihtiyaçlarını tamamlamasıyla anlamlılık kazanmış olan bir takım kriterlerin varlığının denetlenmesi hayati önem taşır. Bir kalite kontrol sisteminin temel gayesi, üretimde kalitesizliği önlemektir. Çünkü işletme geri alamayacağı bir gidere yol açması sebebiyle kalitesiz ürünler elde etmek gayesi için kurulmamıştır. İşletme bu konuda hiçbir tedbir almaz ve bozuk ürünleri piyasaya sürerse prestij kaybı ve satışların azalması sebebiyle bir kayıpla karşılaşır.

Kalite kontrolünün amacı, tüketici isteklerinin ve işletmenin genel gayesini birlikte ve muhtemel en ekonomik seviyede karşılayabilecek ürünün üretilmesini sağlayacak plan ve programların geliştirilerek uygulanması ve etkin bir biçimde yürütülmesini sağlamaktır. Başka bir ifade ile kalite kontrol, muhtemel en yüksek kalitedeki bir ürünün sağlanması gayesine yönelik olarak teşkilatlanmış bir sistemdir. Bu genel gayenin elde edilmesine yönelik olarak, kalite kontrolün bir takım ikincil amaçları vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. İşin daha başlangıçta doğru olarak yapılmasının sağlanması ile eldeki makine ve işgücünden en yüksek verimin sağlanması,
2. Bozuk ürünleri düzeltmek için kullanılan sürenin yol açtığı üretim kayıplarının ve hurda-fire atık oranının azaltılması,

3. Alıcıya istediği toleranslar içinde kalan ürünlerin verilmesi ile firmaya itibar sağlanması,
4. Mamullerin ekonomik ömürlerini doldurmadan atıl bir hâle düşmelerinin önlemesi ile milli servetin israfına engel olunması,
5. İç piyasalarda yerli ürüne güvenin tesisi, dış pazarlarda rekabet gücünün kazanılması,
6. Ürün kalitesini geliştirmek (ölçü, biçim, malzeme, sertlik, yüzey kalitesi ve diğer özellikler),
7. İşletme ve kalite masraflarını azaltmak ve işletme mensuplarının moralini yükseltip, işçi ve işveren ilişkilerinin düzenlenmesi,
8. Tüketicinin parasının karşılığını aldığını görerek memnun olması, müşteri şikâyetlerinin azalması ve tüketicinin korunması.

Üretici açısından ise kalite kontrolün amacı, yüksek kaliteli mal veya hizmet üreterek iç ve dış pazarlarda tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamaktır.

Kalite kontrolden beklenen faydalar:

1. Kalitesiz üretime engel olmak,
2. Çabuk ve etkili bir muayeneyi en az bir masrafla güvence altına almak,
3. Ürün ölçülerindeki aşırı (tolerans dışı) değişmelerin sebeplerini tespit ederek parçalar bozulmadan gerekli tedbirin alınmasını ve hatalı parça sayısının azalmasını sağlamak,
4. Makine ve işçilerin kayıp zamanını azaltarak üretimi artırmak olarak sayılabilir.

Bunlara ilaveten; günlük kalite kontrol kayıtlarının tutulması ile üretim süreci veya spesifikasyonlarda mühendislik yönünden yapılacak faydalı değişiklikleri ortaya koymak, malzemelerin daha ekonomik olarak kullanılmasını sağlamak, müşteri şikâyetlerini azaltmak ve işletmelerde üretim maliyetlerinde azalma sağlamaktır.

Kalite anlayışının bir işletmede yerleştirilebilmesi için, kalitenin o işletme için ulaşılabilir bir amaç olması ve dolayısıyla onun üzerinde yoğunlaşması, ayrıca iyi bir kalite

kontrol sisteminin kurulması gereklidir. Ancak buradaki kalite kontrol faaliyeti, üretim sonrası kusurlu işi ortaya çıkaran bir kontrol faaliyeti olmamalı, daha geniş kapsamlı olmalı, işletme çapında ele alınmalı ve kalite özelliklerinin hedeflenen şekilde başarılmasına, kısaca kalite güvenliğine yönelik olmalıdır. Çünkü kalite kontrol, herkesin aynı kuralları ve prensipleri izlediği demokratik bir süreçtir.

Kalite kontrol eğitimle başlar, eğitimle biter (Küçük 2004: 94-96).

f. TKY'nin amacı ve ilkeleri

TKY, uzun vadede müşterinin tatmin olmasını, başarmayı, kendi personeli ve toplum için avantajlar elde etmeyi amaçlayan, kalite üzerine yoğunlaşmış ve tüm personelin katılımına dayanan bir kuruluş yönetim modelidir.

Burada amaç, piyasanın ihtiyaçlarında yoğunlaşma, tüm alanlarda kaliteyi sağlama, kalite standartları oluşturma, süreçlerin sürekli geliştirilmesi ve etkin iletişimin sağlanmasıdır.

TKY, kaliteyi ucuza üreterek müşteri tatminini, sürekli iyileştirme felsefesi doğrultusunda sağlamayı amaç edinen bir yönetim biçimidir. TKY'nin bu amacına ulaşabilmesi, çok büyük ölçüde, işletme çalışanlarının tümünün kalite iyileştirme çalışmalarına gönüllü olarak katılımının sağlanmasına bağlıdır. Bu ise, işletmelerin, insan (çalışan) odaklı olması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

TKY'nin esas amaçlarını ise; savurganlıkları önleme, verimliliği ve kaliteyi artırma, şikâyetleri ortadan kaldırma, maliyetleri azaltarak eldeki kaynakların optimum kullanımını sağlama, işlem zamanını kısaltma ve gelişmelerin sürekli izlenerek örgütsel faaliyetlere aktarılması gibi sıralamak mümkündür.

Şirketlerde büyük bir rekabet gücü ve üstünlük sağlayan TKY, ancak tüm ilkeleriyle benimsenip, uygulanırsa başarılı olmaktadır. TKY, sürekli iyileştirmeye götüren bir süreç olarak ele alındığından, TKY ilkeleri olarak değerlendirilen unsurlar farklı kaynaklarda oldukça kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Burada bunlardan bazılarının ifade edilmesi ile yetinilecektir.

- Müşteri odaklılık
- Sürekli iyileştirme
- Tam katılım
- Önce insan anlayışı
- Üst yönetimin liderliği ve sorumluluğu
- Süreç üzerinde yoğunlaşma
- Hata bulma değil hata önleme
- Kalite kontrolü bütün süreçlere yayma

TKY uygulamalarında her ne kadar örgüt çalışanları ön plana çıkarılıyorsa da, bu yönetim anlayışının bir örgütte başarı ile uygulanmasında üst yönetimin rolü oldukça önemlidir. TKY'nin bir örgütte kabulü ve uygulama şansı, ancak üst yönetimin desteği, sahiplenmesi ve katılımı ile mümkün olmaktadır. Yöneticinin uygulamada etkin olarak görev alması ve tüm personelin eğitim ve motivasyonunun sağlanması bu modelin başarılması için kaçınılmazdır.

g. Toplam kalite yönteminin ilkeleri

- İlk defa yaparken ve her defasında doğru yap; hatayı düzeltmenin maliyeti daha yüksek olabilir.
- Müşterilerini ve çalışanlarını dinle ve onlardan öğren.
- Sürekli iyileştirme ve geliştirmeyi rutin alışkanlıklar hâline getir.
- Takım çalışmasını yerleştir, aynı zamanda çalışanlar ve yönetimle çalışanlar arasında karşılıklı güveni tesis et.

h. Deming döngüsü

Sürekli iyileştirme uygulamalarında, W. A. Shewart tarafından ortaya atılan ve Deming tarafından geliştirilen P-U-K-Ö döngüsü, genel çalışma çerçevesi

olarak kullanılmaktadır. Deming Döngüsü olarak da bilinen bu döngü, Planla – Uygula Kontrol Et Önlem Al aşamalarından oluşmaktadır.

P-U-K-D (Planla-Uygula-Kontrol Et-Düzel) şeklinde de ifade edilen bu çevrimde, müşteri ihtiyaç ve beklentileri dikkate alınarak belirlenen plan dahilinde süreçler işletilir. Yapılan kontrollerden sonra gereken önlemler alınır. Böylelikle, kalitenin, mükemmeli arayan bir yolculuk olduğu düşüncesi ile bütün süreçler sürekli olarak gözden geçirilmek suretiyle standartlar belirlenir ve sürekli iyileştirme sağlanır.

Aşağıdaki şekilde gösterilen bu döngü, iyileştirme için gerçekleştirilen bir dizi faaliyeti göstermektedir.

TKY, sürekli mükemmeli arayan bir yolculuktur. PUKÖ döngüsü, faaliyetlerin sürekli olarak kontrol edilmesi ve düzeltilmesi yoluyla, mükemmeli aramayı kendine temel ölçüt kabul etmiştir. PUKÖ döngüsü, bir işi sürekli olarak daha iyi yapabilme arayışıdır. Standart ve sonuçların karşılaştırılıp, düzeltici çalışmalar yapılarak süreç ve sonuçların iyileştirilmesini sağlayan bu döngü, kusursuz planlar yaratmaya çalışan mükemmeliyetçi yaklaşımdan daha etkilidir.

TKY sistem olarak irdelendiğinde, PUKÖ çevrimi şeklinde işlemektedir. Sürekli iyileştirmeyi esas alan bu çevrim, standartlar belirlemeyi ve bunları gözden geçirerek her defasında daha iyiye ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu çevrim ile sistem aynı zamanda kararlı hâle getirilmekte fakat her defasında yapılan kontrol ve yeni düzenlemelerle sürekli iyileştirme sağlanmaktadır. Müşteri istekleri ile ürün performansı arasındaki farklılık da dinamik ve esnek bir yapıya sahip olan bu çevrim sayesinde kapatılır ve ürün, değişen müşteri isteklerine uyarlanır.

6- TKY – İNSAN KAYNAKLARI

Yenilenmiş insan odağının toplam kalite yönetiminin yanı sıra “insan kaynakları” modeliyle de 1980’lerden başlayarak ve özellikle 1990’larda tekrar gündeme geldiğini zaten biliyoruz. Deming’in 14 ilkesi şunlardır:

1. *Sürekli iyileştirme ve geliştirme temel amaç olmalıdır.* Yönetim bu amaca ulaşmada öncülük etmeli, açık destek olmalıdır. Bu amacın odağında kısa vadeli kâr değil, kalite olmalıdır. Kalite temel amaç olduğunda, kâr arkasından gelecektir.

2. *Yeni kalite felsefesi benimsenmelidir.* Günümüzde kalite ve sürekli iyileştirme ayakta kalma ve küresel rekabette yarışabilme kapasitesini doğrudan etkilemektedir. Niteliksiz malzeme, kötü işçilik, arızalı ve defolu ürünler ve kötü hizmet reddedilmelidir. Amaç arıza, defo ve hataların azaltılması değil toptan yok edilmesi olmalıdır. Yeni kalite felsefesi kaliteye adanmışlığı yansıtmalı ve çalışanların tamamı tarafından desteklenmelidir.

3. *Üretim sonu kalite kontrole son verilmelidir.* Kalite “kontrol edilemez,” üretimin sıfır noktasından başlamalıdır. Kalite kontrolü sırasında ortaya çıkarılan arıza, hata ve defolar geri döndürülemez, bunun için çok geçtir. Verimlilik ve etkinlik hâlihazırda kaybedilmiştir. Çözüm sürekli süreç iyileştirmesindedir. Sürekli süreç iyileştirmesi hata ve arızaların giderilmesi veya düzeltilmesinden kaynaklanan maliyeti aşağı çeker, çünkü ilk etapta ortaya çıkmalarını engeller.

4. *Tedarikçilerin sadece fiyata/maliyete dayalı olarak seçilmesine son verilmelidir.* Az maliyet her zaman iyi maliyet olmayabilir. Bir tedarikçi ile ilişkinin kalite-maliyet temelinden ziyade sadece maliyet temelinde başlatılması ve sürdürülmesi uzun vadede büyük zarar getirebilir.

5. *Problemler tanımlanmalı ve sistemin sürekli olarak iyileştirilmesine çalışılmalıdır.* Sistemin sürekli iyileştirmesi bir takım yöntemlerin keşfedilmesini gerektirir. Kalite iyileştirme asla son bulmayacak bir süreçtir. Kalite iyileştirme süreç sonunda farkedilen hata ve arızalardan ve bunların giderilmesi yoluyla değil, sürecin ciddi biçimde

ve sürekli olarak irdelenmesi, anlaşılması ve iyileştirilmesi yoluyla başarılabilir.

6. *Çağdaş iş içinde veya işbaşı eğitim yöntemleri benimsenmelidir.* Toplam kalite bütün çalışanları ilgilendirir ve özünde çalışanların işlerini sahiplenmesi yatar. Bu da çalışanların sürekli olarak yaptıkları işin değişik boyutları hakkında olduğu kadar istatistiki kalite kontrolü gibi konularda da eğitilmelerini gerektirir.

7. *Öncelik sayıdan kaliteye çevrilmelidir.* Öncelik üretilen ürünün sayısı (volüm) olmamalıdır. Sayıya odaklı bir üretim süreci arızalı ve hatalı ürünlere, dolayısıyla bu arıza ve hataların giderilmesi için emek ve kaynak israfına yol açar. Bu durum ise yüksek maliyetli orta kalite ürünlerle sonuçlanır.

8. *Korkuya son verilmelidir.* Kalite amacının başarılmak istendiği bir işletme veya örgütte çalışanlar işlerini kaybetme ve gelecek korkusu yaşamazlar. Amaç kalite ise, çalışanlar kendilerini güvende hissetmelidir. Soru sormaktan, problemleri rapor etmekten veya öneride bulunmaktan korkulan bir ortam, toplam kalitenin özü olan yaratıcılık, sürekli iyileştirme ve takım ruhunu olumsuz yönde etkiler.

9. *Bölümler, birimler arasındaki duvar ve sınırlar kaldırılmalıdır.* Çalışanlar kendilerini bir birim veya bölümün uzmanı olarak görürlerse, uzun vadede bir kurum veya örgütü oluşturan işlevsel birimler ve bölümler arasında yüksek duvarlar oluşur; birim ve bölümler iletişimde ve işbirliğinde bulunmamaya başlarlar. Kalite ve üretkenlik ancak birim ve bölümler arasında etkili bir iletişim, işbirliği ve eşgüdümün olduğu durumlarda artabilir.

10. *Nasıl yapılacağına ilişkin destek sağlamadan üretkenliğin artırılmasını talep etmekten vazgeçilmelidir.* Sürekli iyileştirme, genel bir amaç olarak içi boş sloganların ve gerçekleşmesi mümkün olmayan hedeflerin yerini almalıdır. Düşük üretkenlik ve kalite sorunlarının temel nedeni işçiler ve çalışanlar değil, yönetim sistemidir.

11. *Sayısal kotalara bağlanmış iş standartları terk edilmelidir.* Kotalara odaklanmak, tıpkı üretime odaklanmak gibi, çalışanları sayısal hedeflere ve bunlarla birlikte gelen ödüllere yönlendirebilir. Bu ise kalitenin düşmesine yol açabilir.

12. *Çalışanların yaptıkları işle övünmelerinin ve kendilerini işlerine adamalarının önündeki engeller kaldırılmalıdır.* Çalışanların kendilerini işlerine adamalarının ve yaptıklarıyla gurur duymalarının önündeki en büyük engel sayısal kotalara ve performansa bağlı değerlendirme ve ödüllendirme sistemleridir.

13. *Eğitim ve kendini geliştirme anlayışı kurumsallaştırılmalıdır.* Deming eğitimin önemini vurgularken bunu sadece işle ilgili eğitimle sınırlamaz. Çalışanlara işleriyle ilgili yeni bilgi ve becerilerin kazandırılmasına yönelik eğitimler kadar pek çok farklı konuda da kendilerinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak eğitim fırsatları sunulmalıdır.

14. *Üst yönetim bundan önce sayılan 13 maddede dile getirilen alanlardaki dönüşümü gerçekleştirebilecek bir yönetim anlayışını benimsemelidir.* Yukarıda sözü edilen alanlarda dile getirilen yönelim ve stratejiler yeni bir kurumsal kültürü gerektirir. Bu yeni kurumsal kültürün oluşturulabilmesi ve geliştirilmesi için yeni bir yönetim anlayışına ve yapısına ihtiyaç vardır. Kurumun ve kurumda çalışanların tamamı bu yeni kalite kültürünün hayata geçirilmesinde birlikte çalışmalıdır (Şimşek 2007: 64-66).

Kalite ve mükemmellik üzerine olan literatürün en yüzeysel örnekleri bile bir takım kilit özelliklerin tanımlanmasına olanak verirler:

1. Kalite tedarikçi tarafından değil müşteri tarafından tanımlanır.
2. Kalite, belirlenmiş ihtiyaçlara, gereklere ve standartlara karşılık verebilme girişiminden oluşur.
3. Kalite, sürekli iyileşme aracılığı ve önerilerle başarılır.
4. Kalite, üst düzey yönetim tarafından harekete geçirilir.

5. Kalite istatistiksel yöntemler ile ölçülür; “kalite maliyeti”, uygun olmamanın-uygun olmayan kalitenin giderilebilmesi ve kalitesizliğin önlenbilmesi için yapılan harcamaların, kaybedilen müşterilerin vb maliyetidir.
6. Kalitenin çalışma yerindeki insan ilişkilerine yayılması gerekir, takımlar kaliteyi yönetme için en güçlü araçlardır.
7. Kalite sadece değer verilen bir çalışma gücü ile başarılabilir; bunun için eğitim, yetiştirme ve kişisel gelişme çok gereklidir.
8. Her kararı, her hareketi ve her işlemini yeniden gözden geçirme ölçütünün kalite olması gerekir (Ensari 2003: 23, 24).

7- TKY VE LİDERLİK

TKY örgütlerinde tüm yöneticiler kalite sürecinin liderleri ve şampiyonları olmak durumundadırlar. Bu anlayışı ve görevi tüm kuruma kademeli olarak iletebilmelidirler. Yönetici, kendisini “her şeyin sorumlusu benim” şeklinde görme eğiliminden, ön safta çalışanların bir destekçisi ve lideri gibi algılamaya geçmektedir.

Uygun liderlik olmadan hiçbir kalite programı yürütülemez. Liderliğin tam katılımı ve inancının sağlanmadığı durumlarda sonuca gitmek olanaksızdır.

Toplam kalite yönetimi uygulamasına girişmiş bir kurumdaki liderin temel işlevleri aşağıda sıralandığı gibidir. Lider;

1. Kurumu için bir toplam kalite vizyonuna sahip olmalıdır,
2. Kalite iyileştirme sürecine açık bir biçimde kendini adanmış olmalıdır,
3. Kalite mesajını iletebilmelidir

4. Müşteri istek ve ihtiyaçlarının; kurumun politika, strateji ve uygulamalarının daima merkezinde yer almasını garanti altına almalıdır,
5. Çalışanların gelişimine önderlik etmelidir,
6. Sorunlar ortaya çıktığında kanıtlara bakmadan birilerini suçlamamaya dikkat etmelidir,
7. Kurumdaki yeniliklerin öncüsü olmalıdır,
8. Örgüt yapısının, sorumlulukları açıkça tanımlayacak şekilde olmasını sağlamalı ve olabilecek en yüksek yetki devrini gerçekleştirmelidir,
9. Örgütsel ya da kültürel yapay engellerin ortadan kaldırılması için kararlı olmalıdır,
10. Etkin takımlar kurmalı,
11. Başarının izlenmesi ve ölçülebilmesi için uygun mekanizmalar geliştirmelidir (Ensari 2003: 87, 88).
20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan işletme ve yönetim alanları içinde en sıklıkla çalışılan ve ilgi çeken konuların başında "liderlik" gelir. Sadece liderlik konusunda yapılan ciddi çalışmaların sayısı 3.000'den fazladır. Bu kabarık sayıdaki çalışmaların ulaştığı kuramsal ve uygulamaya yönelik ilke ve kavramların sayısı da doğal olarak bir hayli fazladır (Şimşek 2007: 153-155).

Araştırmacıların liderlik denilince tespit ettikleri ortak özellikleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Liderlik, ortak amaçları gerçekleştirmek için grup etkinliklerini etkileme sürecidir.
2. Liderlik, etkilemektir.
3. Liderlik, bütünleşmiş ve amaca odaklanmış takımlar yaratmaktır.
4. Liderlik, bireyleri kendi çıkarlarını gurup amaçlarına teslim etmeleri konusunda ikna etmektir.
5. Lider, amaca yönelik grup etkinliklerini eşgüdümleme ve yöneltme konusunda görev verilmiş bir gurup üyesidir.

6. Liderlik, bir birey veya grubun davranışlarını etkileme çabasıdır.
7. Liderlik, ne yapılması gerektiğine karar verme ve diğerlerini aynı şeyi yapmaya istekli kılma yetiştirir.
8. Liderlik, bir grubu, çoğunlukla baskıcı olmayan yöntemlerle bir yönde hareket etmeye yöneltme sürecidir.
9. Etkili liderlik, grubu uzun dönemli çıkarlarına yöneltmek için eylemleri üretmektir.

Bu tanımlardan yola çıkarak liderlik hakkında birkaç önemli noktayı vurgulayabiliriz:

1. *Liderlik bir süreçtir.* Bu süreç önderlik eden ve önderlik edilenler arasında karmaşık ilişkileri barındırır.
2. *Liderlik etkilemedir.* Liderlik, geleneksel anlayışın tersine, grup üyeleri üzerinde güç ve otoritenin kullanılmasından ziyade onların etkilenmesi temelinde işler. Daha sonra değineceğimiz gibi, bu etkileme liderin karizmatik özellikleri, örgütte yeni süreçler başlatması, grup üyelerinin ihtiyaçlarının tatmini veya onların kendilerini daha üst amaçlara adanması konularında ikna edilmeleri yoluyla olabilir.
3. *Liderlik, ortak amaçların varlığında anlamlıdır.* Ortak amaçlar liderlik için diğer önemli ayırıcı bir yöndür. Liderler, ya var olan ortak amaçları gerçekleştirebilmek için yeni süreçler başlatırlar veya bu tür amaçların olmaması durumunda, bu amaçların yaratılmasına öncülük ederler.
4. *Lider gurupla vardır.* Bir kişinin lider olup olmadığını anlamak için onu izleyenlerin var olup olmadığına bakmak gereklidir. Çoğu durumda insanlara belli şeyleri zorla yaptıramazsınız. Tam tersine yönetilenler kendi rızalarıyla yönetilmeyi ve etkilenmeyi kabul etmelidirler.

8- DEĞİŞİME KARŞI DİRENCİN AZALTILMASI: TAKTİKLER

Değişim ve yenileşme sırasında ortaya çıkabilecek ve yukarıda sözü edilen direncin azaltılması konusunda yöneticiler basit bir takım taktikleri kullanabilirler:

1. *Katılımı artırmak*: Değişime karşı oluşan direnç özellikle çalışanların değişim konusundaki karar verme süreçlerine katılmadığı durumlarda daha yoğun olacaktır. Bir anlamda, demokratik katılım değişime karşı oluşan direnci kırmamanın en etkili yollarından biridir. Bu anlamda, değişimin planlanması ve değişime ilişkin politika ve etkinliklerin uygulanmasında çalışanların sürece katılımı yöneticiler tarafından dikkate alınmalıdır.

2. *İletişimi güçlendirmek*: Örgüt ve kurumlarda, değişim olsun olmasın, sorun kaynaklarından birisi yetersiz iletişimdir. İletişimsizlik kurumdaki durum ve olaylar hakkında yalan yanlış yorumlara, daha da kötüsü dedikodulara yol açar. Bu yorumlar doğrultusunda zaman zaman gereksiz gerilimler ortaya çıkar. Değişime karşı oluşabilecek direnci de azaltmanın en emin yollarından birisi baştan itibaren çalışanlara kendilerini nelerin beklediği konusunda bilgi vermek, onları aydınlatmaktır.

3. *Destek sağlamak*: Daha önce değinildiği gibi, değişim dönemlerinde çalışanları pek çok bilinmezlik beklemektedir. Bu dönemlerde insanlar desteğe ihtiyaç duyarlar. Bu dönemlerde destekleyici, anlayış gösteren bir yöneticilik tarzı daha uygundur. Öte yandan, değişimle birlikte insanların yaptıkları işlerde ve onlardan beklentilerde de değişiklik olabilir. Bilgi ve becerileri artık yetersiz hâle gelebilir. Bu durumda çalışanların yeni bilgi ve beceri kazanmaları için onlara iş içinde ve dışında eğitim sağlamak da yöneticilerin dikkate alması gereken yöntemlerden biridir.

4. *Ödüllendirmek*: Değişim ve yenileşme dönemlerinde ortaya çıkabilecek direnci azaltmanın diğer bir yolu ödül mekanizmalarını kullanmaktır. Ödüller çalışanlar için ayrı ayrı düşünülebileceği gibi belirli bir çalışan grubunu ya da çalışanların hepsini kapsayabilir. Bu ödüller başarılı

performansı ödüllendiren maddi katkılar, başarılı çalışanlara değişik sorumlulukların verilmesi veya bu tür insanların kurum içinde belirli statü veya makamlarla ödüllendirilmesi şeklinde olabilir.

5. *Planlama yapmak*: İnsanlar kendilerini neyin beklediğini bilirlerse, o ölçüde de geleceğe hazırlıklı olurlar. Değişime planlı yaklaşmak, özellikle planlama aşamasında çalışanların karar süreçlerine katılımı değişime karşı oluşabilecek direnci kırmada etkili olabilir. Planlama yoluyla değişimin yavaş ve aşamalı hayata geçirilmesi de yöneticiler tarafından dikkate alınması gereken bir değişim stratejisidir.

6. *Zor kullanmak (!)*: Bütün taktikler denendiği hâlde bazı kişi ve gruplar (az sayıda olduğunu varsayıyoruz) hâla değişime ayak diriyorsa, bu aşamada yöneticiler bireylerden ziyade kurum ve örgütün çıkarlarını ve geleceğini dikkate almak zorundadırlar. Bazı durumlarda bir kurumda çalışan bütün çalışanların istek ve beklentilerini yerine getirmek mümkün olamayabilir. Yukarıda sözü edilen bütün yol ve taktikler denendiği hâlde hâla değişime karşı direnen az sayıda işgörenlerin örgüt dışına çıkarılması veya değişime zarar vermemeleri için zor kullanmak en son kullanılması gereken bir yöntem olarak daima bir kenarda tutulmalıdır (Şimşek 2007: 280-281).

BÖLÜM IX

SONUÇ

Ahîlik Türk zevk ve tarzının ürünüdür.

- Kuvvetli ve galipken affetmek.
- Hiddetliyen yumuşak davranmak.
- Düşmanlığı dostlukla, kötülüğü iyilikle karşılamak.
- Kendi ihtiyacı varken elindekini başkasına vermek.
- Ahî kardeşine canla, başla, malla yardım etmek, gönül kırmamak ve kardeşinden razı olmak Ahîliğin hayat felsefesini tespit eden prensiplerdir.

Sonuç olarak şu tespitleri yapmak mümkündür.

1-Ahîlik millî bir kuruluşumuzdur.

Ahîlik, Türklüğün akı (cömertlik) felsefesi ile İslamiyet temeli üzerine kurulmuştur.

2-Ahîlik devletten ayrı bir kuruluştur.

Ahîler, her devirde, devletin üstünde ve ondan ayrı bir teşkilat olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bunun sebebi, Ahîler her türlü madde hayata ve çevre şartlarına uymakta gösterdikleri maharettir.

3-Ahîlik, günümüzde birkaç kuruluşun fonksiyonlarını yerine getirmekte idi.

Kalite kontrolü, iş ve meslek ahlâkını koruma, işçiyi kalkındırma, mamulü pazarlama, fiyat tespiti, karaborsacılığı önleme gibi fonksiyonları vardı.

4-Ahîlik çalışma barışını sağlamıştır.

Ahîlik, İktisadi ve sosyal hayatta meydana gelebilecek aksaklıkları kökünden hallederek zengin ve fakir ayrımı yapmamıştır, onları bir çatı altında toplamıştır.

5-Ahîlik, doğruluk ve fazilet demektir.

Ahîlerde, doğruluk eğilimi ve inancı özellikle iş ve alışveriş sahasında kendini gösterir. Ahînin ocak hayatına hâkim olan vasıfların, araştırmaların ve imtihanların, kayıt ve şartların sonuç olarak bütün şekil ve prensiplerin belli bir hedefe yöneldiği açıkça görülür. Bu hedef; iş hayatında

namuslu ve doğru kalmasını, eğri yola sapmasını sağlamaktır. Ahlâkının dürüstlüğü ve hilesiz malların güzelliği, Türkiye'yi uzak ülkelerde tanıtmış, Türk malına her taraftan müşteri kazandırmıştır.

6-Ahîlikte; Üretim, tüketim, pazarlama ve hammadde temini belirli kurallara bağlanmıştır.

Ahîliğin temelleri, o kadar sağlam atılmış, kuralları zamanın ve toplumun gereklerine o kadar uydurulmuştur ki bu kurallar belediye hizmetleri için örnek alınmış, narh nizamnameleri veya kanunnameleri şeklinde resmleştirilmiştir. Ahîler, meslekleri için gerekli hammadde tedarikinden, onun işleniş ve satışına kadar her hususu inceden inceye kurala bağlamışlardır.

7-Ahîlik, aracı ve tefeci zümresini ortadan kaldırmıştır.

Ahîler, imal ettikleri eşyayı, hem imalathane, hem de satış yeri durumunda olan dükkânlarda satışa çıkarırlardır. Satış, yalnız imalatçı karı üzerinden yapıldığı için Ahîlerde, üretici ile tüketici arasına giren bir aracı sınıfla karşılaşmamaktayız. Günümüzde ise bir malı imal eden değil, tüccar kazanmakta; hem üretici ve hem de tüketici ezilmekte, hiçbir emek ve güç sarf etmeyen aracı zümre çok para kazanarak zengin olmak, işçi ise alın terinin karşılığını alamamaktadır.

8-Ahîler, fakir ve düşkünlere yardımı ve kamu hizmetlerini kutsal bir görev sayarlardı.

İstanbul hallaçlarının; yoksul, dul ve yetimlerin, yemek, içmek v.s. ihtiyaçlarının karşılandıkları gibi, yol yapmak, köprü tamir etmek ve buna benzer kamu yararına işler yaptıklarını da görüyoruz.

9-Türk misafirperverliğinin temeli Ahîliğe dayanır.

Memleketimizde, misafire gösterilen özel itina ve saygı, kesin olarak Ahîlerden kalmış törelerden biridir.

10-Ahîlik Birleşmiş Milletler de öncülük etmiştir.

Prensiplerine bakarak, Ahîliğin aşağı yukarı Birleşmiş Milletler Anayasası'nın sosyal şartlarını en az yedi yüz sene önce gerçekleştirmeye çalıştığını söylemek mümkündür.

11-Ahîlik 20. yüzyılda yabancı ülkelerdeki bazı kurumlarda tesir etmiştir.

Ahîlik, İsrail'deki "Histadrut" adlı kuruluşu etkilemiştir. Bu örneğe bakarak, Türk toplumunda da Ahîlikten kaynaklanan ve çağın şartlarına uyan yeni teşkilatları kurulabilir.

12-Dünya kooperatifçiliğinin kuruluş felsefesi de Ahîlikten alınmıştır.

1944 yılında İngiltere'de yayınlanan 'THE CO-OPERATOR' adlı dergide, John B. HIGGINS adlı yazar "The Ahîsizim and its Influence On Cooperation" adlı makalede şunları yazar: " Ahîlik, kökenleri oldukça geri yüzyıllara ulaşan, daha sonra İslam dininin etki ve katkısıyla güçlenip yaygınlaşmış bir dünya görüşüdür. Bu görüş, çağdaş anlamdaki kooperatifçiliğin de temel düşüncesini oluşturmaktadır.

13-Ahîlik Alman sendikacılığının kuruluş felsefesini de etkilemiştir.

Alman sendikacılığının kurulmasında önemli yeri olan Franz TAESCHNER, sendikanın kuruluş felsefesi ve yönetim şeklinde Ahîlikten geniş ölçüde yararlandığını söylemiştir.

14-Ahîlikteki esnaf teşkilatının esnafı kontrol etmesi ve gerektiğinde cezalandırması sistemi, günümüzde de tatbik edilmeye başlanmıştır.

"Esnaf ve Sanatkârlar Dernekleri Birliği"nin, disiplin kurulları, yayınlanan yeni kanun hükmündeki kararnameye göre, gerekli incelemeleri yaptıktan sonra şikâyet edilen esnafa; ihtar, kınama, para cezaları ile geçici ve

devamlı olmak üzere mesleki faaliyetten men cezası verebilecektir.

15-Ahîlik mensuplarının hayatını (teşkilata girdiği günden ölümüne kadar, yapacağı bütün faaliyetleri; yemek, sema, sofr a alış veriş, misafirlik, hasta hatırını sormak... Usulleri) programlaştırmış ve üyelerini ona göre terbiye etmiştir. Bu, sosyal hayatta ortak değerlerin yaratılması ve yaşatılması konusunda fevkalade faydalı idi. Günümüzde sosyal hayatın son derece karmaşık bir hâl alması sonucu; kişi, nerede, nasıl hareket edeceğini bilemediği için sıkıntı çekmektedir. Bunun sebebi, ortak değerlerin yaratılarak, toplumun ona göre hareket etmemesidir.

16-Günümüzde bir işe girerken yapılan güvenlik soruşturması ilk defa Ahîlerde yapılmış ve büyük bir isabet kaydedilmiştir.

Ahîlikte çırak, gerek mesleğe ve gerekse zaviyeye alınmadan önce, uzun bir araştırmaya tabi tutulur ve en ufak bir şüphe uyandırır sa teşkilata kabul edilmezdi. Ahîler, yaptıkları bu güvenlik soruşturmalarında büyük bir isabet kaydetmişlerdi.

17-Günümüzde, devlet büyüklerimizce düşünülen "Eşkiyaya karşı vatandaşın silahlandırılıp eğitilmesi" fikrini yüzyıllarca önce uygulamışlardır.

Ahîler, savaşta bizzat orduya katıldıkları gibi, barışta, eğer bir ayaklanma ve kargaşa olursa derhal güvenlik güçlerinin yanında yer alıp isyanın bastırılmasına yardım ederlerdi. Eğer bir şehirde, hükümet boşluğu olursa ve asayiş bozulursa yönetimi derhal ele alarak kargaşaya son verir ve o şehrin hâkimi olurlardı. Eğer merkezi hükümete bağlı meşru yöneticiler, şehrin idaresini devralmaka isterlerse onlara hemen şehrin idarisini teslim ederlerdi.

18-Ahîlik çağında çıracılık eğitimi meselesini çözmüştür.

Ahîlik, zamanında sanat öğrenme yaşına gelmiş ve buna istekli olan gençlerin hemen hepsini bünyesine alarak, bu meseleyi halletmiştir. Bugün; berber, terzi ve ayakkabıcı vs. gibi çeşitli meslekten oluşan ustaların dükkânlarına gittiğimiz zaman, çoğunluğunun çırağı bulunmadığını görürüz. Bunun çeşitli sebepleri vardır: Bir defa yeni yetişen gençlerimizin çoğunda, sanat öğrenmek için istek, azim ve sabır bulunmaktadır.

19. Ahîliğin özellikle sanat, ticaret ve iş ahlâkına getirdiği ölçüler sadece müslüman Türk'e değil bütün insanlığa model olacak niteliktedir.

Refik Soykut, "İnsanlık Bilimi-Ahîlik" adlı eserinde bu hususa şöyle işaret etmektedir: "ahîler ve ahîlik; ülkede halinden memnun, geleceğinden emin, inanmış ve yararlı işlere yönelmiş mutlu kişilerin oluşturduğu bir esnaf kitlesi, güçlü ve yaygın bir orta sınıf oluşturmıştır. Çağımızın, hasreti çekilen "sanat, ticaret ve iş ahlâkı" yanında, kooperatifçilik, sendikacılık, sosyal güvenlik, standart üretim, kalite ve fiyat kontrolü gibi başlıca sorunları asırlar boyu rahatlıkla ve başarıyla çözümlenmiştir."

Usta, kalfa-çırak ilişkilerini bir sevgi-saygı ortamı içerisinde "baba şefkati" içerisinde çözmüşlerdir.

Çalışanlara "orta sandığı" getirerek muhtaçlara yardım edip, sosyal güvenlikle öncü olmuşlardır.

Dünyada ilk defa kalite standardı getirerek insanların kaliteli mal kullanmalarını sağlamışlardır.

Fiyatlar kontrol edilerek müşterinin pahalı mal almasını önlemişler, müşteri memnuniyeti odaklı bir sistem oluşturmuşlardır.

Onlar aldatan da aldanın da olunmadan hakça bir iktisadi düzen kurmuşlardır.

20. Ahîlik sisteminde kadınların önemli yeri vardır.

Tarihte ilk defa kadınlar Ahîler tarafından teşkilatlandırılmıştır.(Bâciyan-ı Rûm) Kadınlar hem ahlâkî olarak eğitilmiş hem de üretime katılmaları sağlanmıştır. Bu teşkilatlanma ve uygulama o çağların çok ötesinde ve üstesinde bir anlayıştır. Kadınlar günümüzde sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanda erkeğin yanında başarılı bir şekilde çalışmalarını sürdürebiliyorsa bunun tarihi derinliklerinde Anadolu' da kurulan Türkmen kadınları teşkilatlanması ve Ahîliğin olduğu bilinmelidir.

21. Ahîlik teşkilatında bütün görevlendirmeler "ehliyet ve liyakat esas alınarak" seçimle yapılmaktadır.

Bunun için ahîlerin uyguladığı seçim sistemi, birçok bilim adamı ve araştırmacı tarafından dünyada uygulanan ilk "nitelikli demokrasi" uygulaması olarak değerlendirilmiştir.

22. Ahîler tarafından yüzyıllarca uygulanan "Arabuluculuk" (Ombudsmanlık) sistemi Avrupa'da birçok ülkeye model olmuştur.

İnsanlar ve kurumlar arasındaki anlaşmazlıkların mahkemeye gitmeden, toplumun hakem olarak kabul ettiği kişiler tarafından çözümlenmesi önemlidir. Güvene dayanan bu sistem de hak arayan insanlar için ahîliğin insanlığa sunduğu bir model olarak kabul edilebilir. İsveç Kralı XII. Şarl (Demirbaş Şarl) Ombudsmanlık uygulamasını Ahîlikten etkilenecek uygulamaya koymuştur.

23. Ahîlik sisteminin ekonomiye getirdiği temel anlayış günümüzdeki kapitalist ve sosyalist anlayıştan farklı olarak "insan" merkezli bir uygulama getirmesidir.

Bu anlayış insanı maddi ve manevi cephesiyle bütünüyle kucaklayan ve onu sadece ekonomik unsur olarak görmeyen bir yaklaşımdır. Ahîlik ekonomi sisteminin özünde üretim, helâlinde kazanma, emek, kul hakkı, kalite, güven ve fedakârlık önemli yer tutmaktadır.

İnsanı sömüren, istismar eden ve onu sadece ekonomik bir üretim aracı olarak gören günümüzdeki maddeci anlayışın ötesinde Ahîliğin sunduğu ekonomi modeli örnek bir uygulamadır.

24. Bütün bunların olabilmesi için mutlaka Ahîliğin öngördüğü ideal insan tipinin yetiştirilmesi gerekir.

Çalışan, üreten, alın teri ve emeğe saygı gösteren, kul hakkını gözetan, helâl-haram dengesini kurabilen, yaratılmışları yaratandan dolayı seven, fedakârlık ve cömertlik yapan, sadece “Allah’a kulluk eden” insanların yetiştirilmesi Ahîlik sisteminin model olması açısından önemlidir.

25. Ahîlik teşkilâtı bugünkü Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Odası (TESK), Türk Standartlar Enstitüsü (TSE), Kooperatifler ile Oda Meslek Birliklerinin görevlerini üstlenmiştir.

Ahîler, Müslüman Türk’ün ve insanlığın hayrına birçok müessesenin kurulmasına öncülük etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığı zaman birçok sistemin kurulmasını sağlayan ana sistem oluşmuştur. Bundan dolayıdır ki, Türk-İslâm medeniyetinin zirve kuruluşların başında Ahîlik teşkilâtı gelmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki;

- İslâm inancı ve Türk kültürünün Anadolu’da birleşmesinden doğan Ahîlik, kardeşlik, cömertlik, yiğitlik demek,
- Ahîlik, fütüvvet esaslarını yani Peygamber sünnetini esas alarak ebediliğe kanat açmak demek,
- Ahîlik, dürüstçe üretmek, kardeşçe paylaşmak, insanca ve İslâmca yaşamak demek,
- Ahîlik, kalite, emeğe saygı, helâl lokma, güvenilir esnaf olma ve elinden, dilinden, belinden herkesin emin olduğu insan demek,

- Ahîlik veren elin alan elden üstün olduğuna inanmak; hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için yarın ölecekmiş gibi Ahîret için çalışmak demektir,
- Ahîlik, kardeşini nefesine tercih etmek,
- Ahîlik vatan, millet ve din sevgisinin harmanlaşması, gerektiğinde bu idealler için büyük bir dâva şuuruyla mücadele demek, cihad demek,
- Ahîlik, gerektiğinde Nizâm-ı âlem için, Hak için, adalet için, Ahî Evran, Şeyh Edebalı olmak demektir.

Biz insanlığı kurtaracak yeni medeniyet algısının Anadolu’nun bereketli topraklarından, tarihinden, kültüründen çıkacağına milletimizin tarihi tecrübelerinden bugüne ışık tıtan uygulamalarından mutlaka faydalanılması ve günümüze uygun yeni modellerin acilen geliştirilmesi gerektiğine ve bunu için hiç vakit kaybetmeden bir seferberlik başlatılmasının zarureti inaniyoruz.

BÖLÜM X

ANKARA
AHÎLİĞİ

Ahîler ankara'da 31 yıl hükümet etmişlerdir.

Anadolu'da yer alan Müslümanca düşünme şekillerinden biri Ahîlik. Ancak Ahîlik, salt düşünce biçimi olmanın ötesine geçmiş; iktidarı da cemiyeti de belirleyen bir hareketi, bir dayanışmayı ifade ve temsil etmiştir

Anadolu'da yer alan Müslümanca düşünme şekillerinden biri Ahîlik. Ancak Ahîlik, salt düşünce biçimi olmanın ötesine geçmiş; iktidarı da cemiyeti de belirleyen bir hareketi, bir dayanışmayı ifade etmiştir. İktidara ve cemiyeti bakış nazariyesi itibarıyla Ahîliğin Avrupa-Bizans, Arap, Fars kültür alanlarına ait değildir. Ahîlik diğer kültürlerden de etkilenmiş olmakla birlikte öz be öz bir "Türk Kurumu"dur. Anadolunun bağrından çıkan bir fikir hareketidir ve uzun yıllar başarı ile uygulanmıştır.

İktidar ve cemiyet arasında kalan orijinal bir kurum olan Ahîlik, sanayi-teknoloji temelli iktisadi yapılanmanın, asayiş ve yol güvenliğinin, çalışma hayatının ve emek disiplininin belirleyeni olarak kendi zamanının İslami-siyasi ekollerin tamamına etkili ve hâkim olmuştur. İbn Battuta'nın Seyahatnamesi'nde Ahîlerin Sultan'ın bulunmadığı yerde şehrin hâkimi oldukları, gelen misafirlere binek verdikleri, giydikleri, güçleri nispetinde ihsanda bulundukları ifade edilmektedir.

Ahîler Ankara'da Ahî hükümeti kurdular. Devletin ihtiyaçlarını gücü oranında karşılamak, devlet yetkililerinden herhangi bir istekte bulunmamak, diğer bir söyleyişle "Beyler kapısına varmamak", sıkıntı halinde asayiş sağlamak, devlet otoritesinin sağlanmasında etkili olmak ve gerektiğinde insiyatif kullanmak "Ahîlik" prensipleri arasında benimsenmiş ve uygulanmıştır. Hükümet kurma konusu Ahîlik fıtratına uygun olmakla beraber daha ciddi ve geniş çaplı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Ahîlik kurumunun kökeninin Arap, Fars, Bizans kültür alanlarına ait olmamasının sebebi, bu kurumun Anadolu'ya Horasan'dan gelen ahalinin iskanın dan kaynaklanan ihtiyaçlardı. Horasan'dan gelenler göçebe hayattan yerleşik hayata geçmek zaruretinin bilincinde

idiler. Dolayısıyla yerleşik hayata geçiş ile birlikte sanat – meslek, çift-çubuk sahibi olmaları gerektiğini gördüler.

13 Asır Anadolu'daki Ahî uyanışı için önemli bir zaman dilimi sayılır. Doğal olarak Ahîlik, Ankara, Aksaray, Çankırı, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir havalisine yerleşti ve ticaret/sanayi faaliyeti ile topluluğu organize etti. Şeyh Edebalı, Hacı Bektaş-i Veli, Geyikli Baba, Abdal Musa, Batıya doğru yönelen Ahîlerin başında gelmektedir.

Selçuklular Anadolu içlerinde hakimiyetlerini sağlamakta güçlük çektiği oranda Ahîlik bu boşluğu doldurmaktaydı. 1330 senesinde Ankara'da Selçukluların hakimiyetinin kalmadığı, kenti Ahî teşkilatının koruduğu değişik kaynaklarda ifade edilir. Ahîlerin Ankara'da Ahî Hükümeti kurduğu ve şehrin yönetiminde doğrudan etkili oldukları söylenmektedir. Ahîler kendi sufi zihniyetleri içinde şeyhlerini, kethüdalarını, yiğitbaşılarını seçmişlerdir. Merkezi güç ile de iyi geçirmişler, yönetimi ellerinde tutmuşlardır. Ankara'da ahîlerin hükümet ettiği dönem Osmanlılar'ın fetih tarihi 1361 tarihine kadar devam etmiştir. Bu 31 yıllık dönemde Ahîler hem hükümet etmişler, asayiş sağlamışlar, hem belediye hizmetlerini yerine getirmişler ve hem de ticaret yapmışlardır.

Ankara'yı merkez edilen ve şehirle civarında hüküm süren ahî hükümeti, bir derviş-esnaf cumhuriyeti olup, ahî uluları tarafından günümüze yakın bir demokrasi ile yönetilmiştir. Takriben 1290 da başlamış, 1354'e kadar aşağı yukarı 64 yıl devam etmiştir. 1354'te Osmanlı Gazi Süleyman Paşa (Rumeli Fatih'i olan Veliahd-Şehzade), Ankara'yı fethetmiş, Osmanlı Devleti'ne bağlamıştır. Bir ara Ankara, Karamanoğulları'nın eline geçmişse de hemen yetişen Süleyman Paşa'nın kardeşi 1. Sultan Murad Ankara'yı kesin Osmanlı topraklarına dahil etmiştir.

Ankara Ahî'leri; Ankara'yı baştan sona imar etmenin yanında tarihin tanıdığı büyük sultanlardan olan Alaiye (Alanya) gibi bir çok bölgeyi feth eden Sultan Alâeddin Keykubat'ı melikliği zamanında tüm zorlamalara rağmen Merkezi Hükümet olan Konya'ya teslim etmeyerek, hayatını kurtarmış ve daha sonra Selçuklu Tahtına

çıkmasını Sağlamışlardır. Cihan Devleti kuracak olan Ertuğrul Gazi ve Karakeçili aşiretine Haymana ovası ve Karacabey bölgesini yurtluk olarak vermişler ve ardından, Osman Gazi'nin Ahî Ulularından Şeyh Edebali ile tanışması ve Bal Hatun(Mal Hatun-Bala Hatun)'la evlenmesi zeminini oluşturarak tarihin dönüm noktalarına vesile olmuşlar.

Ankara Ahî Cumhuresileri;

Ahî Hüsamettin 1. Hüseyin efendi (1290-1296)

Ahî Şerafettin Mehmed efendi (1296-1332)

Ahî 2. Hüseyin efendi (1332-1354)'dir.

Ankara'da Ahî mekanlarının izini sürdüğünüzde çarpıcı bir zenginlikle karşılaşsınız. Etimesgut ve Mamak isimleri Ahî Mesud ve Ahî Mamak isimlerinden gelir. Bend Deresi'nin adı Debbağhane'dir. Zamanında kıyısında bulunan 40 kadar dericiden adını almıştır.

Ahîlere ait, kimi bugüne gelememiş 11 tarihi mezarlık, 8 hazire (özel mezarlık) ve 7 türbe vardır.

Merhum Prof. Dr. Neşet Çağatay' ın deyişi ile:

“Doğudan Asya'daki büyük ve uygar Türk şehirlerinden gelen çok sayıdaki sanatkara kolayca iş bulmak , yerli Bizans sanatkarları ile rekabet edebilmek, tutunabilmek için yaptıkları malların kalitesini korumak, üretimi ihtiyaca göre ayarlamak, sanatkarlara sanat ahlâkını yerleştirmek, Türk halkını ekonomik anlamda bağımsız hale getirmek, ihtiyaç sahibi olanlara her alanda yardım etmek, ülkeye yapılacak yabancı saldırılarda devletin silahlı kuvvetleri yanında savaşmak, Türklük şuurunu sanatta, dilde,edebiyatta, müzikte, gelenek ve görenekte milli heyecanı yaratıp ayakta tutmak, esnafın ahlâki-sosyal disiplininin sağlanması, fiyat istikrarı, ihtiyacı olanların gözetilmesi, yönetim boşluklarında asayişin sağlanması, düşmana karşı savaşta devlet güçlerinin yanında yer alınması” Ahîliğin ortaya çıkmasını hızlandırmış ve güçlendirmiştir.

Bağrımızdaki Ahîler, Osmanlı'nın da Cumhuriyet'in de kuruluşunda etkilidirler. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Dikmen'de karşılanmasında teke pala takıp, bademli şal kuşanarak seğmen Olduklarını, “Uğrunda ölmeye, Millet yolunda kanımızı akıtmaya geldik Paşam!” dedikleri, Ankara'nın başkent olmasında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda etkili oldukları da bilinen gerçeklerdendir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olan Ankara jeopolitik konumu gereği önemli bir ticaret, ziraat ve askeri üs merkezi olarak uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Millî mücadelenin merkezidir. Anadolu şehir geleneği ile modern çizgileri birleştirmiştir.

1-AHÎ ŞERAFEDDİN (AHÎ MUHAMMED)

Halk arasında “Arslanhane” Camii olarak bilinen abidevi eseri yaptıran “Ahî Hüsameddin el-Hüseyin'in oğlu olup doğum tarihi bilinmeyen Ahî Şerafeddin'nin asıl adı “Muhammed”dir. 30 eylül 1350 tarihinde Ankara'da vefat etmiştir. Türbesi Arslanhane Camii'nin kuzey doğusunda ve kendisi tarafından yaptırılan zaviyenin bahçesindedir. Ankara Etnoğrafya Müzesi'nde teşhirde bulunan ahşap sandukasında “Cömertlerin babası, Müslümanların İslam ışığı. Hakk'ın ve dinin övdüğü, Ahîlerin büyüğü, mürüvvet ve fütüvvet sahibi , sultanın delili. İftihar-ı Resulullah, seçilmiş, es-seyyid, eş-sehid, yarlıganmış , rahmete kavuşmuş Hüsameddin oğlu Muhammed” ibaresi yazılıdır.

Önceleri Ahî Şerafeddin (Arslanhane) Camii'nde muhafaza edilen, 1293 tarihli Ahî Şerafeddin'e ait şecere (soy kütüğü), 12,21 metre uzunluğundaki 0,21 metre genişliğinde ve “Bu şecere Allah'ın zayıf ve aciz kulu Mehmed bin Ahî Hüsam el-Hüseyin'in şeceresidir” ibaresi yazılıdır. Samani aharlı kağıt üzerine bölüm başları ve asıl isimler sülüs, diğer isim ve bilgiler nesih ile yazılmış, dışına mumlu bezle yapıştırılmıştır.

Bu şecere Bursa Mebusu Tahir Bey'in tavsiyesi üzerine, 1910 yılında “Tarih-i Osmanî Encümeni” adına İstanbul'a

götürülmüş, merhum Tevhid Bey tarafından kopya edilerek aslı Vakıflar Genel Müdürlüğüne iade edilmiştir. Ahî Şerafeddin'in altı batın yukarı dedesi olan Abdullah oğlu Süleyman ve bunu takiben ecdadını mezarlarını Ankara'da olduğu şecerede yazılıdır.

Ahî Şerafeddin'in evlatları Hüseyin, Yusuf ve Hasan ile Devlet Hatun'dur. Hüseyin'den Seyyid Hüsam, ondan Seyyid Paşa, ondan Seyyid Hüseyin, ondan Seyyid Hüseyin ve oğulları Hüseyin Yahyadır.

Ahî Şerafeddin'in oğlu Hasan'dan; Paşa, Hüseyin, Seyid Cafer ile oğulları Hıdır, İhsan ve Tayyib'dir

Ahî Şerafeddin'in türbesinin güney cephesinde bulunan Arapça kitabenin Türkçe çevirinde "Bu imaretin; Lütüfkar rabbinin rahmetine muhtaç olan zayıf kul Ali Hüsameddin El-Hüseyni oğlu Muhammed-Allah Hz Hüseyin, onun kardeşi, cediti, babası, annesi ve evladı hürmetine onun dünyada ve ahrette kabini nurlandırısın. 731 (1331) yılında yapılmasına çalıştı" yazılıdır. 1331 yılında yapımına başlandığı anlaşılan zaviye binası günümüzde onarımdadır. 1720 tarihli 3. Ahmed'in bir fermanında: "Emirlerin Emiri, soylu temiz, itibar sahibi, ululanmış, hürmet ve kadir sahibi, sabırlı ve haşmetli..." ifadeleri Ahî Şerafeddin için kullanılmıştır. Bazı yayınlarda Kırşehirli "Ahî Şerafeddin Hacı Osman" ile karıştırılmıştır.

2-AHÎ MESUD

Vakıf belgelerinden Osmanlı'nın kuruluş yıllarında tımar sahibi olduğunu öğreniyoruz. Ankara Bağlıca köyünde Ahî Mesud Zaviyesinin varlığı kayıtlarda mevcuttur. Murad Hüdaverdigar zamanında Ahî Mesud oğlu Ahî Himmet'e vakfın tasarrufu verilmiştir. Bu belgeden de anlaşılabileceği üzere, Ahî Mesud'un, Osman Gazi veya Orhan Gazi döneminde yaşayan, "fütüvvet ehli" Ahî büyüklerinden olduğunu tahmin ediyoruz. Daha sonra ki yıllarda tımar gelirleri Ahî Şerafeddin Vakfı ile paylaştırılmış 1791 yılında da bu vakıf arazisine müdahaleler olmuş, müdahalelerin önlenmesi için 3.Selim, Ahî Mesud evladına bir beraat vererek, onun tüm haklarını korumuştur. Bu

zaviye ile ilgili en son resmi kayıt 1802 tarihli olup, Ali oğlu Ali'nin türbedarlığa atanması ile ilgilidir. Günümüzde türbesine ait yapı malzemeleri Bağlıca Köyü Kabristan'ındadır. Bazı yayınlarda Kırşehir'li Ahî Sinan Ahî Mesud'un oğlu olarak gösterilmiştir.

3-AHÎ YAKUB

Ankara'da yaşamış fütüvvet ehli Ahî reislerinden ve mutasavvıflardandır. Yıldırım Han zamanı "tımar" sahiplerindendir. Ahî Sinan oğlu Ahî Çelebi'nin oğlu olan Ahî Yakub, 1392 yılında Hacı Bayram-ı Veli Camii'nin kuzeyindeki Ahî Yakub Mescidi'ni ilk yaptıranlardan birisidir. Ayrıca Ahî Yakub Medresesini ve zaviyesini yaptırmıştır. Şehrin imarında, eğitiminde, dini yaşamında önemli bir yer alan Ahî Yakub zaviyesinde ilk şeyhidir. Ahî Yakub Mescidi'nin tamir kitabesinde: " Ahî Sinan oğlu Ahî Çelebi oğlu Ahî Yakub 794 yılında bu camiye tamir etti. Bundan evvel Ahî Şüca ve Ahî Melik ve Ahî Ali ve Ahî Şerafeddin ve Ahî Yakub bina etmişlerdi. Sonra iman için 50 dirhem, müezzin için 20 dirhem ve kandil yağı için mahsülden 30 dirhem tayin edildi".

Bu kitabeye göre mescid 1392 yılında Ahî Yakub tarafından tamir edilmiştir. Ahî Yakub Mescidi'nin onarım tarihine göre Ahî Yakub, Hacı Bayram-ı Veli Hazretlerinin müderrislik döneminde yaşadığını ve tanışıklıklarının olacağı kanaatindeyiz. Ahî Yakub'un mezarı ise mescidin kuzey tarafındaki hazire (mezarlık) içinde olup, mezar kitabesi yoktur. Bu haziredeki mezarlara sonradan konulmuş Türkçe yazılar, mescidi ilk yapan Ahîlerin isimleridir.

4-AHÎ MELİK

Ondördüncü yüzyılda Ankara'da yaşamış Ahî reislerinden ve Ahî Yakub Mescidi'ni ilk yaptıranlardan birisidir.

5-AHÎ ALİ

Ondördüncü yüzyılda Ankara'da yaşamış Ahî reislerinden ve Ahî Yakub Mescidi'ni ilk yaptıranlardan birisidir.

6-AHÎ SİNAN

Ahî çelebi'nin babası ve Ahî Yakub'un dedesidir.

7-AHÎ TURÂ

Ahî Turâ Murat Hüdaverdigar dönemi "tımâr" sahiplerindendir. "Tımâr" belli bir hizmetin veya görevin yerine getirilmesi için devlet tarafından şahıslara işletmeye verilen ve yıllık geliri 20 bin akçeden az olan arazidir. Ankara şehir merkezinde kendi adını taşıyan mahallede bir mescid yaptırmıştır. 1438 tarihli bir vakıf kaydında: Ankara'nın bayındır, Kusunlar, Alpagut, Dumlupınar köyleri Ahî Turâ bey ile Ahî Ahmed'in ortak tımarı imiş. Ahî Ahmed kendi hissesini Ankara'da yaptırdığı Yeşil Ahî Medresesi'ne vakfetmiş ve kızı Hunnure Hatun'u mütevellî tayin etmiştir. Ahî Turâ Bey ise kendi hissesini rıza ile damadı Ethem oğlu Emir Han'a devretmiştir. Prof. Dr. Hikmet Tanyu ise "Ahî Tura Dede"den bahseder.

"Bugün Eti Sokak'ında bir evin bahçesi içinde de önü yüksek duvarlarla örülmüş bir yerde de bir yatır vardır. Ahî Tura dedesi adındaki bu (evliya) da o sokağın dedesi sayılırdı. Saygı görür; ziyaret edilir; muratta bulunur ve adak adanırdı. Hacı Bayram Veli çevresinde de birçok evliya, yatır vardır. Onlar da saygı görürler; ziyaret edilirlerdi" 1998 yılında yaptığım araştırmalarda mescidin karşısında bulunan evin içinde ve kullanılmayan bir mekanında, kitabesi olmayan bir mezar olduğunu evde oturan kişinin nezaretinde gördüm.

8-AHÎ HACI MURAD

Ankara'da yaşamış fütüvvet ehli, "tımâr" sahibi ve Ahî büyüklerindendir. Ahî Hacı Hüsam'ın oğludur. Asıl adı "Ahî el-Hac Hüsam bin Ahî el- Hac Murad" dır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi, Esas 581 Numaralı defterin 426. Sayfa ve 411. Sırasında kayıtlı Ankara'da "Ahî Şemseddin Ahmed Vakfı" na ait Zilkade 842 / 1438 tarihli Arapça vakfiyede adı geçer.

Ahî Hacı Murad Mahallesi'nde bir medreseyi (Yeşil Ahî Medresesi) Ahî Hacı Murad'ın oğlu Hacı Şemseddin Ahî Ahmed 1438 yılında yaptırmıştır. Ahî Hacı Murad'ın Hüseyin Bey ve Ahî Adil isminde iki oğlu daha vardır.

9-AHÎ İSHAK

Ahî Serafeddin'in atalarından olup Ali Hüsameddin ile Ali Hasan'ın dedesidir. Ahî Şerafeddin'e ait şecerede künyesi "Ahî İshak" olup. Kişiliği hakkında şu bilgiler mevcuttur.

"Fütüvvet ve mürüvvet ehli idi. 54 yıllık yaşamı boyunca; Cesareti. Sabrı. Nesebi, cömertliği, yardım severliği , fakirleri yedirip içirmesi ve güzel ahlâkı ile biliniyordu. Allah aziz ruhuna mukaddes eylesin. Kabri Seyyid Şemseddin Ahî Yusuf'un yanındadır.

10-SEYYİD ŞEMSEDDİN AHÎ YUSUF

Esas adı "Seyyid Şemseddin Ahî Yusuf b.Ahî İshaktır. Ahî Hüsameddin El-Hüseyni'nin babası ve Ahî Şerafeddin'in dedesidir. Ahî Şerafeddin'e air şecerede şu bilgiler bulunmaktadır.

"Künyesi "Ebu't-Takva"dır. Takvâ ve zühud sahibi olarak bilinir ve güzel ahlâklarla sıfatlanmıştır. Sıhhatli hadis rivayetiyle meşhurdur. Emanet ve diyânette sağlam, gündüzleri oruç tutup, geceleri namaz kılardı. Yüksek derece sahibidir. 82 yaşında iken Ankara'da vefat etmiştir.

Kabrinin Ankara'da olduğu şecerede zikredilir. Ancak günümüzde kabrinin nerede olduğu bilinmemektedir.

11-AHÎ KEMALEDDİN (AHÎ HASAN)

Ahî Hüsameddin'in kardeşi ve Ahî Şerafeddin'in amcasıdır. "Ahî Kemaleddin" olarak da bilinir.

Künyesi'ne Anadolu tabiriyle "Genagi" derler; manası "Muktedamız" (kendisine uyduğumuz kimse) demektir. Ahî Şerafeddin'e ait şecerede Ahî Hasan ile ilgili şu bilgiler mevcuttur.

"Ahî Kemaleddin" olarak ta bilinir. Fütüvvet ve mürüvvet ehli idi. Güzel ahlâklı, diyanet ve takvâ sahibidir. Tevazu sahibi olup, fakirlerin hizmetçisi idi. İnsanların dertlerini paylaşırdı. Emirler, sultanlar ve büyükler yanında söz sahibiydi. Ahlâkıyla sevilen biri idi. Yiğitlik elbisesini Ahî Hüsameddin'den almıştır. Başkanlık talebi dolayısıyla Süleyman tarafından zalimde öldürüldü. Vefat ettiğinde 66 yaşında idi. Allah onun (Süleyman) neslini ve nesebini kesti ve tez zamanda kökünü kazıdı.

12-AHÎ HACI HÜSÂM

Ahî Hacı Murad'ın babasıdır. Ankara şehir merkezinde Hacı Murad Mahallesi'nde bir zaviye yaptırmış, mülk hissesi olan çok sayıda köyün gelirini zaviyenin giderleri için vakdetmiştir. Bazı kaynaklara göre, Ahî Hacı Hüsâm ile Ahî Şerafeddin'in babası Ali Hüsâm el-Hüseyni ile de karıştırılır. Yeşil Ahî camii'ni Ahî Hüsâm'ın ayıptığı zikredilir. Bu konuda ne bir belge ne de bir valdiye vardır. Kayıtlarda sadece bu mahallede "Ahî Hüsâm Zaviyesi olduğu yazılıdır. Torunu Hacı Şemseddin Ahî Ahmed'in vakfiyesinde "...babasının adı ile anılan Ahî Hacı Murad Mahallesi'nde ve dedesi olan Ahî el-Hac Hüsâm zaviyesine sınır bir medrese binası yaptırır" cümlesi yazılıdır. Vakfiyede bu vakfın gelirinden dedesinin yaptırdığı zaviyeye de tahsilat yapılır.

13-AHÎ MAMAK

Ankara'da yaşamış Ahî büyüklerindendir. Ahî Mamak'ın hayatı hakkında yazılı kaynaklarda bilgi yoktur. İsmi

ancak vakıf belgelerinden öğreniyoruz. Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi, 581 nolu defterin 426. Sayfa ve 411. Sırasında kayıtlı Ankara'da " Ahî Şemseddin Ahmed Vakfı" na ait Zilkade 842 / 1438 tarihli Arapça vakfiyede ismi zikredilmektedir.

Hacı Şemseddin Ahî Ahmed, Ankara'da babasının adı ile bilinen Ahî Hacı Murad mahallesinde 1438 yılında bir medrese yaptırır. Bu medrese için kurduğu vakfın yönetimini vefatından sonra kendi evlatlarının yürütmesini , şayet nesli kesilirse kardeşi Hüseyin Bey'in oğlu İbrahim Bey ve evlatlarının, onunda nesli kesilirse Hacı Şemseddin Ahî Ahmed'in diğer kardeşi Ahî Adil'in oğlu Batura Bey ve evlatlarının, onunda nesli kesilirse Ahî Mamak oğlu Ahî Mahmud ve evlatlarının yürütmesini şart koşar.

Ankara ile ilgili bazı yayınlarda Mamak ilçesini anlatırken, Osmanlı belgeleri tetkik edilmeden, bu Ahî büyüğümüzün adını Ermenice olduğunu zikretmeleri ilim adına oldukça üzücüdür.

14-AHÎ ELVÂN

Ankara'da zaviye kurmuş, tımar sahibi, fütüvvet ehli Ahî büyüklerindendir. Hacı Mecdüddin İsa b. Mehmed Bey'in oğludur. Babası tarafından yaptırılan Ahî Elvan Camii'nin 1414 yılında yeniden onarılmıştır. Çelebi Mehmed'in zamanında yaşamış ve Ankara'nın imarına büyük hizmetlerde bulunmuştur. Caminin ahşap minberinde bulunan onarım kitabesinde künyesi " Nizameddin Zeyrab oğlu el-Hac Mecdüddin İsa oğlu Mehmed Bey oğlu el-Hac Elvan" olarak zikredilir.

Bugün yeri bilinmeyen mezarının, Yediler Mezarlığı'nda olduğunu Mübarek Galib eserinde zikreder. Bu mezarlıkta, 1399 yılında vefat eden kızı Seher Hatun'un da kabirlerinin bulunduğunu kaydeder.

15-MEHMET BEY

Hacı Ahî Elvan'ın babasıdır. Ahî Elvan Camii'ni ilk yaptıran Ahî reisi olup babasının adı Hacı Mecdüddin İsa'dır.

Mübarek Galib, Yediler Mezarlığı'nda Mehmed Bey'in mezar taşını bulmuş ve "Merhum, Said, Şehid, Mehmed b. Hacı Mecdüddin. Allahü Teala' nın rahmetine 784 (1382-83) yılında kavuşmuştur" şeklinde okumuştur.

Kitabeye göre Mehmet Bey, Yıldırım Bayezid Han zamanında vefat etmiştir.

Bölgede bir gücün bulunmadığı dönemlerde Ahîler kendi içlerinden gelen bir özellikle Ankara da ve diğer bazı illerde asayiş sağlamışlar ve otorite olduklarını kabul ettirmişlerdir.

Ankara'da Ahîler Moğollara ve mevcut otoriteye bağlı kalmışlardır. Ankara'yı Osmanlılar alıncaya kadar otorite olmadığı zamanlarda burada yönetimi ellerinde tutmuşlardır. Asayiş sağlamışlar, Belediye hizmetleri yerine getirmişler ve şehir bütün idari sorumluluğunu üstlenmişlerdir.

Ahî Evran'in mesleği debbağ'ıdır. Ankarada Ahîlerin büyük çoğunluğu da bu mesleğe sahiptirler. Hac-ı Bayram-ı Veli halifeleri ile beraber çiftçilik yapmış zaviyesinde gelene gidene yemek vermiştir. Ahî Adilşah, Ahî Selman, Ahî Beyazıd, Ahî Tura, Ahî Ahmed misafirlerini zaviyelerinde ağırlamış, kendilerini topluma adanmış, tımar işletip gelirlerini zaviyelerine vermişlerdir.

16- AHÎ EVRAN

Ankara şehrinde "Ahî Evran Zaviyesi" nin 1530 yılında vakıf kaydı bulunmaktadır. Ancak zaviyenin yeri bilinmemektedir. Bu zaviye Ahîlerin piri sayılan "Ahî Evran"a mı yoksa Ankaralı başka bir Ahî Evran'a mı aittir. Bilemiyoruz.

17-AHÎ MAHMUD

Kazan ilçesi Ağaç Viran (Avcaviran, Akçaören) Köyü'nde "ayende ve ravende"(gelen g.den misafirler)ye hizmet için bir zaviye kurmuştur. Günümüzde Akçaören Köyü'nde bulunan "Ese Dede" kabri, kanaatimizce Ahî Mahmud'a aittir. Çünkü bu zaviyenin köyde olduğu ve son yüzyıla kadar zaviyedar atamaları vakıf kayıtlarında bulunmaktadır. Ayrıca Kazan ilçesi Yakupderviş Köyü' nde Şeyh Mahmud Camii vardır.

Ahî Elvan, Ahî Halil, Ahî Ali, Ahî Yusuf, Ahî Kurse, Ahî Paşa, Ahî Baba, Ahî Tura, Ahî Ahmed, Ahî Kemal, Ahî Kemal Veledi Ahî Ali, Ahî Tuğra, oğlu Ahî Bahşayış, Ahî Minnet, Melek Hatun, Ahî oğlu İvaz, Ahî oğlu Hüseyin, Paşa Hatun, Ayan Paşa Hatun, Turan Paşa Hatun, Sultan Paşa Hatun, Şah Paşa Hatun Ankarada zaviyesi bulunan tımar sahibi Ahîlerdir.

Bu tesbitler Ankara'nın dört dörtlük bir Ahî Şehri olduğunun delilleri olarak kabul edilmelidir.

18- AHÎ SELMAN

Ahî Selman tarafından Ayaş ilçesi Sinanlı (Yeregözü) Köyü'nde bir zaviye yapılmıştır.

Ahî ve Esnaf teşkilatına mensup dervişlerin Ankara'da bir Cumhuriyet kurdukları, yönetimi ellerinde tuttukları, büyük ve geniş arazilere sahip oldukları görüşü Fuad Köprülü ve Halil Edhem tarafından kabul edilmemektedir.

EK

BELGELER

EK-1 AHİLİK HUTBESİ

İş ve Ticaret Hayatı (Ahîlik Örneği)

Muhterem Kardeşlerim!

Rabbimiz; Ey İman edenler! Karşılıklı rızaya dayananticaret dışında mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin” 27 buyurmaktadır.

Resulullah Efendimiz (s.a.s.) bir gün pazarda dolaşırken bir buğday satıcısına uğrar. Buğday yığınının elini daldırır ve parmaklarına ıslaklık dokunur. Bunun üzerine satıcıya: *“Ey bu yığının sahibi nedir bu durum?”* der. Satıcı buğdayın yağmur sebebiyle ıslandığını söyler. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.s.): *“O ıslak kısmı insanların görmesi için yığının üzerine çıkarmamız gerekmez mi?”* diyerek satıcıyı uyarır ve şu evrensel ikazda bulunur: *“Bizi aldatan bizden değildir!”*

Aziz Kardeşlerim!

İşte bu ilahi ve nebevî mesajlardan hareketle ecdadımız dürüst, aldatmadan uzak bir ticaret yapılanmasını sağlamak amacıyla “Ahîlik” teşkilatını ihdas etmişlerdir. Ahîlik teşkilatı, iş ve ticaret hayatı içerisinde yer alanları; vefa, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu gibi prensipler şemsiyesi altında birleştirmiş ve her şeyden öte onları “kardeş” kılmıştır. Ahlâkın, ticari hayat için de vazgeçilmez olduğunu, mensuplarına özümsetmiştir.

Değerli Kardeşlerim!

Bu teşkilat mensuplarının “yiğit” olarak anılması helalinden, alın teri ve el emeği ile kazanmanın, ne kadar yiğitçe bir iş olduğunu göstermesi bakımından oldukça manidardır. Aynı zamanda, Rusulullah Efendimizin: *“Hiçbir kimse kendi elinin emeğinden daha hayırlı bir lokma yememiştir.”*28 hadisi şerifi bu teşkilat mensuplarının ticari hayatlarının zeminini teşkil etmiştir. Ahîlik teşkilatı, mal ve kalite kontrolü, fiyat tespiti yaparak insanların aldatılmasına engel olmuştur. Mesleğe yeni başlayan kimselerin, işini iyice öğrenim liyakatli hâle gelmedikçe, iş hayatında yer almasına mücadele edilmemiştir. Bu bağlamda, Yüce Rabbimizin: *“Emanetleri ehline verin”*29 uyarısına her zaman sadık kalınmıştır. Ahîlik teşkilatı, yalan, gıybet, hile gibi davranışları, meslekten atılmayı gerektiren sebeplerden saymışlardır. Şüphesiz bu davranışlar, sadece insan onurunu zedelemekle kalmayıp, Allah katında da kişiyi mesul duruma düşürecektir. Ayrıca: *“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve doğru söz söyleyin ki Allah sizin işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah’a ve Resulüne itaat ederse muhakkak büyük bir başarıya ulaşmıştır.”* *“Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay haline! Onlar insanlardan birşey*

22 Nisa 4/29

23 Buhârî, Buyû’, 15

24 Nisâ 4/58

EK-2 AHİLİK YEMİNİ

Bismillahirrahmanirrahim;

Ahî Evran yurdunda mesleğini icra eden bir zanaatkâr ve ticaret erbabı olarak,
Çalışmayı ibadet sayan bir anlayışla,

- Hakk'ın rızasını gözeterek, halka hizmet edeceğime,
- Ahîliğin temel değerleri olan cömertlik, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, güven, sevgi, sabır, dostluk, fedakârlık, adalet, kanaatkârlık ilkelerine ve komşuluk hukukuna uyacağıma,
- Elime, belime, dilime, gözüme sahip çıkıp, günahlardan sakınacağıma,
- Ölçü ve tartıda doğruluktan sapmayacağıma,
- “Müşteri velinimetdir” düşüncesiyle onlara güler yüzlü davranacağıma,
- Kaliteli mal üretip, hileli ve çürük mal satmayacağıma, yalan söylemeyeceğime, insanları kandırmayacağıma,
- Hayatımın her döneminde kul hakkını gözetip, kimseye haksızlık yapmayacağıma,
- Meslek eğitimi ve kurallarına bağlı kalacağıma,
- Helâlinden kazanıp, haram lokma yemeyeceğime ve Ahî esnafında olması gerekli ahlâkî değerlere bağlı kalacağıma,

Namusum, şerefim ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim.

Esnaf, sanatkâr ve meslek sahiplerinin Ahîlik geleneğine uygun olarak bir pire bağlılıkları son zamanlara kadar devam etmiştir.

Dükkânlara, üzerinde ayet, hadis ve veciz sözler yazılı, o sanatın, meslek ve işin pirlerini, meslekin özelliklerini belirten levhalar asılırdı. Müşterilerle olan münasebetleri de ifade eden levhalardan bazılarına bu bölümde yer verilmektedir.

Her sabah Besmeleyle açılır dükkânımız.

Hakk'a iman ederiz, Müslüman'dır şanıamız.

Eğrisi varsa bizden, doğrusu elbet sizin.

Hilesi hurdası yok, helalinden malımız.

Payidar olsun cihanda şanlı büyük milletimiz,

Helalinden nasip olsun kazancımız, kismetimiz,

Veresiye hoş şey değil, yoktur buna niyetimiz,

Müşterimiz hiç şüphesiz bizim velinimetimiz.

Müşterilerimiz velinimet, yaranımız yârimiz.

Ziyadesi zarar verir, kanaattir kârımız.”

Müşteri velinimetimiz,

Hizmet etmek emelimiz.

Her seher Besmeleyle açılır dükkânımız,

Hazret-i ... dir pirimiz üstadımız.

İnsanları ayırma ha!

Hepsine adil ver hakkın.

Hayırlıdan ayrılma ha!

Her şeyin gerçeğini söyle.

Etrafına dostluk saç ha!

Eser kalır, sen gidersin.

İyi belle unutma ha!

Önce hizmet, sonra sensin.”

AHİLİK İLE İLGİLİ SLOGANLAR

Ahîlik akıl, bilim, çalışma ve ahlâk demektir.

Türkiye’de toplumsal adaletin tabana yayılması için öncelikle başvurulacak düzen Ahîliktir.

Mesleki eğitim sisteminin sağlıklı işlemesi için esnaf ve sanatkârlarımız ve devlet el ele vermelidir.

EK-3 AHİLİKTE MESLEKLER VE MESLEK PİRLERİ

Meslekler	Mesleğin Piri	Çulhacı	Hız. İlyas
Tüccar	Hız. Muhammed	Zırhçı	Hız. Davud
Seyyah	Hız. İsa	Balıkçı	Hız. Yunus
Çoban	Hız. Musa	Berber	Selmân-ı Farisi
Börekçi	Varaka	Mimar	Muhammed İbn Ebubekir
Hurdacı	Avn İbn İmkân	Kasap	Ebül Muhcin
Dellâl	Tayfur-i Mekki	Bakkal	Adyy İbn Abdullah
Dökmeci	Ubeydullah el Bahri	Saka	Selmân-ı Kufi
Sabuncu	Ahmet İbn Abdullah	Hamamcı	Mansur İbn Kasım Bağdadi
Şerbetçi	Muhammed İbn Abdullah	Debbağ	Ahî Evran
Çiftçi	Hız. Adem	İğneci	Ebü'l-Kâsım Mübarek
Hallaç	Hız. Şit	Nalbant	Ebu Süleyman İbn Kasım
Marangoz	Hız. Nuh	Kuyumcu	Nasr İbn Abdullah
Deveci	Hız. Salih	Attar	Husam İbn Abdullah-ı Kufi
Sütçü	Hız. İbrahim	Saraç	Bun-Nasr İbn Haşimiyyi Bağdadi
Dülger	Hız. İbrahim	Çıkırıkçı	Abdullah Habib-i Neccar
Terzi	Hız. İdris	Taşçı	Kasım İbni Nasrullah
Yazıcı	Hız. İdris	Okçu	Sad İbn Ebi Vakkas
Saatçi	Hız. Yusuf	Boyacı	Ömer İbn Abdullah-ı Sebbah
Ekmekeçi	Hız. Zülküf	Bardakçı	Abdulfahhtar Medeni
Tarihçi	Hız. Lût	Bahçıvan	Ebuzeyd Baba Beten-i Hindi.
Bağcı	Hız. Uzeyr		

، آخره ، و ، الحيل ،

[illegible][illegible]

اینگ و غلبه سیه مقتدر، اولنگ انوردره
 قاسمی سمن سینه بولری اکره سروردر.
 یی، یی بر حیات نیشتر، یی بر
 حکومت اشیاقتنک، اکره
 و مت مرکزی اولی اسمیل بدولت اراتتی
 ان مرغ مشکلا نه ایقت نیشتر
 سی ایدی. ابریک ای و عداقتی بر سزم
 یقانه اولمدره وجود کلکدر. اولنگ
 درکه کنلدر یو بوی اکره ایقت
 یی متاری و داری و دوشو نعلری ایجاب
 در. چونکه بیا به مل عت ا ای
 ای ایدم بر، شصیت، اولی ایلر.
 میرا یی (۲۳) ساهه کیمبر و کره
 مدق حیات، عسکر ایجاب ایشیک
 هیکت کی اوصاف کا زاولمکنی کلایر یی
 شتک بر باغ سلطانن قوروتوش
 یی یز یز یز اشارت ایدم در و غلبه
 یی و سمن سینه دینل دور دین ایدم
 یی ایلر بولر سمن سینه دینل دور دین ایدم
 قازارک کور شید: و عداقتی و مل
 اوزورنه کا کول اولان لایر یی سلسله
 یی، یی زورنه کور حیات یی یی ایدم
 یی طبع کا اولی... اکره یی
 یی ای ایت یی بولر کور و جبهه
 یی. کا سیکت بلاقوش و مل غل
 یشک ایلر کور و ایدم یی و اکره
 یی حکومت اولی قرازی، بر کور
 یی یی. اکتای و عداقتی اکتای
 یی. و جبهه بر مل سلطانن قوروتوش
 یی. یی ایلر اولم طبع قوروتوش
 یی ایدم و جبهه اولم قوروتوش
 یی. یی بر سنن ایشک یی
 یی. یی ایلر کور کور ایلر
 یی سمن سینه ایدم
 یی کور یی

• حیات : ۲۳۰، پیمانہ : ۱۳۳۶ • بی
• ۱۹۰ شریب اول : ۱۳۳۹ • رابطہ ایشیہ
• دو سترہ سو نوک مکتبہ بونوک ہزارندہ
• درخانہ آفندہ شہرہ نقیصہ ایشیہ
• حیات

آفریده و پیشانی ماهی و زجبار و زدن:

آنقروی اسماعیل افندی

توسیع شریعت و تعلیم و
سیاست و این برقی عصره
مشهور قضاوس و دینداران
و انبیا با اثر اینهاست

اسلامی ادبیات کے مستند و شاہ آئین اولاد
 "متنی" بے شرح ایضاً ترجمہ شدہ جو حق شہرت
 یوں آفرمے : اسماعیل سوخوفا لیتون : "تفسیر
 و تفسیر" کے نام سے ترجمہ شدہ : "تفسیر
 تراجم کرام" کے نام سے مرقوم خصوصاً اشعار
 و اشعار کے مطلق ذکر و اشعار و اشعار
 و اشعار اسماعیل کی بے شرح و اشعار
 و اشعار : "تفسیر" کے نام سے "تفسیر" کے نام سے
 آفرمیں : "تفسیر" کے نام سے "تفسیر" کے نام سے
 کے نام سے "تفسیر" کے نام سے "تفسیر" کے نام سے
 کے نام سے "تفسیر" کے نام سے "تفسیر" کے نام سے

او کجی صبرگ ایکنی صدد آخروده وغان
 اسیصل اندی خاکرماسی قاهره داسروده دکت
 افسد کورد * کوز اصل آخروده متلخ طرفه
 براینی دیکن * کوز اصل آخروده ووتوبه
 کیدیک هک سولربک دیلخ خاکرمو وغان افغان
 لوقدن سوز کوا سولربک اشاب ایشور * هسینه
 * ماسی خالبدیایه * کوز وستان سولربک
 غل بارکوری ولان سولربک ایتای ایاس کاه
 کرات سگله دایه افغان رید وسان ایچ ساهله
 سولربک وغان فرسح سولربک هتای سولربک
 ایله وغان لثرت سولربک * اوقس سولربک *

ایضاً به سبب اوله باری شیخ اولیای خان
اوله راز بولایه ایش و متویلی شرح
ایضاً کوز آفرینه افراسیمن سوزک
ده کفر . بونکه . نوان مینه . غنای
کوز کوز . که فاعه شریعت مینده
مستندله بونکه . کوز کوز بیا اکی
شونک شرح مینولله اوردوم . کشتلی
به بانک شریعتی اولوده دینه و مستندله
ای سید . سید عزت زور مرنگ ده بانه
برده کلوب خالی اولوب مستندله وده بیه
و کوز خلوص و مستور کورده ان و اولی

پس بر زبال سوخته اول مقله متعال بوقیع بر ملا
 صاحب حال گنگال ترسان ایلچوب بر ویل ایل
 اول برده بی کوزلرین ازاله قیلده، فی الحال کوزلرم
 روشن و نور و قی... پس عداقه تال و شرکاء
 و اشیاء موزع جد و تکرر قیام اقلک شروع
 قیام... و موزع بر مغان یکنوازی شروعند
 ماه و جنگ عشر آخره نام اولی... سحرها

چند

المادى الجملة - مادة ورد في قوله : اميرته
بالقبرسة اسحاق الدينيك الوندلرى كور اكرت
ملا اولهلى تخمين ايدى يتر .

[illegible][illegible][illegible]

و بر همینه است و حال اولرک شوی خوار
اولار و گنایه مدافعه ایله آن کره
و امارت بیوی و کان طایفه عین لاکسود لایم
هک هکاس مایر و لار .....
هک هکاس مایر اولان شوی آنی قدر
(۱۰۰۵) سندس دیملی حله اولور اوزره بر
سیر داها میانه میله کاسا یکن قوشا شونت
ایک اوزره میله افسرک (الغای آن شاه
اولر آنی سنان بر شرح بایمده .....
دیملی حله اوزره امان بوگو قدر بریو دایر

فولان (فرزاد) بر سر جلوی مولا شاه آری نواز
بر رویا خانه اشکی چون اسماعیل اندی می خواند مایه در
(۱۰۳۵) کارخانه میانه جیانی است
که کاب جلوه عالی کار دارد. جلوه را بر سر می نوازند
۹۹۶ ده استخوان ایشیدی - فقط به جیلان
فامه گور - ایامه دهی ازین طرف به حق تعالی

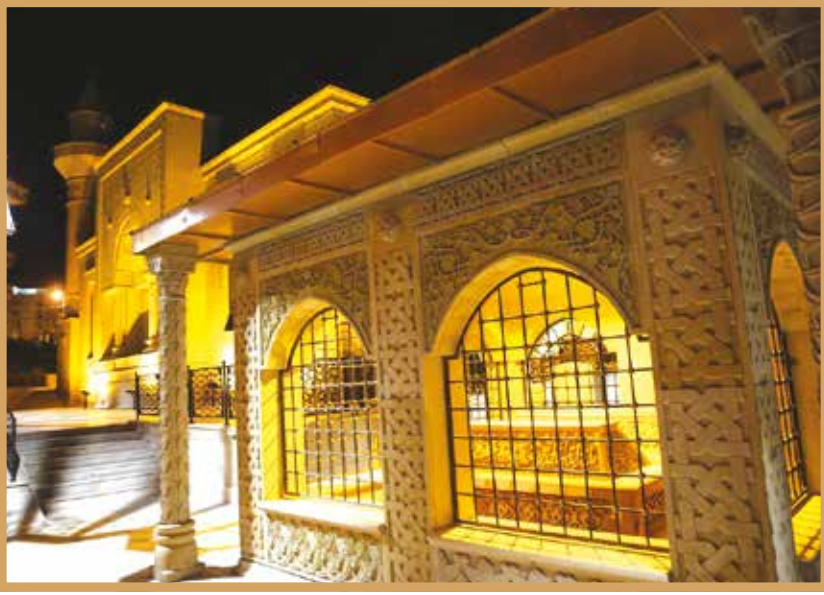

EK-5 ANKARA'DAKİ AHÎ ESERLERİNİN BAZI FOTOĞRAFLARI

Resim 1 | AHÎ ELVAN CAMİ

Resim 2 AHÎ ELVAN CAMİ VE TÜRBEŞİ

Resim 3 AHÎ ELVAN CAMİ İBADET MEKANI

Resim 4 AHÎ ELVAN CAMİ MİHRABI

Resim 5 AHÎ ŞERAFEDDİN CAMİ, MİHRABI

Resim 6 AHÎ TURA CAMİ

Resim 7 GENEĞİ MESCİDİ

Resim 9 AHÎ ELVAN CAMİ VE TÜRBEŞİ

Resim 10 HACI BAYRAM VELİ CAMİ

Resim 8 TABAKHANE CAMİ

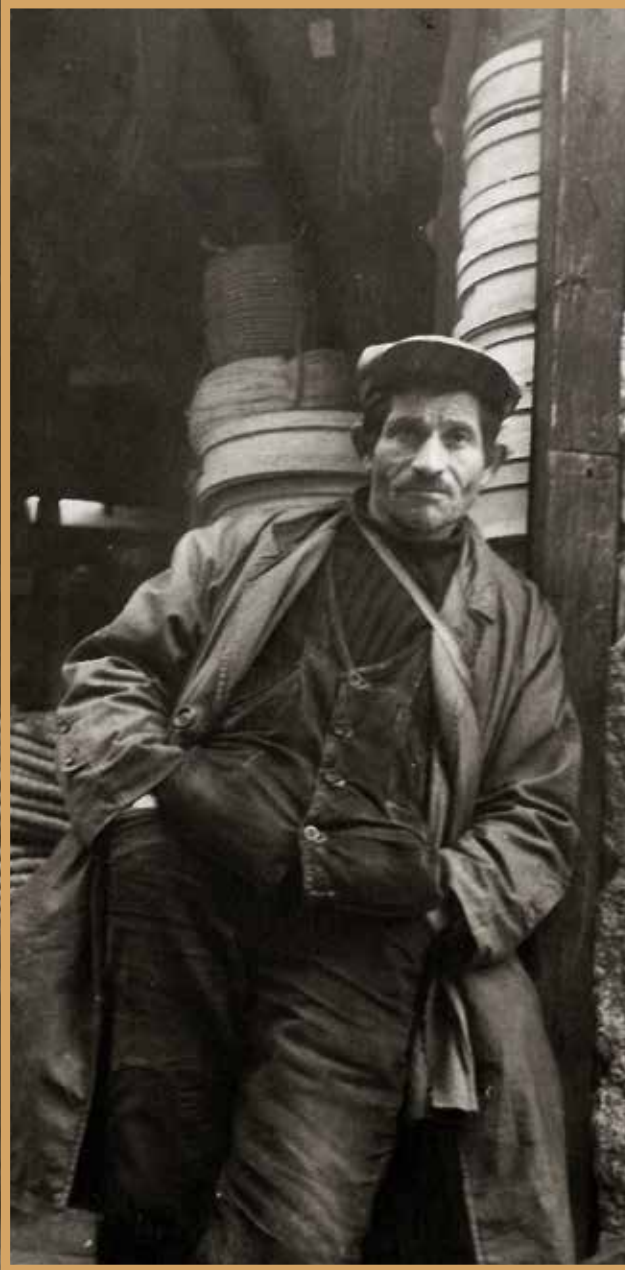
Resim 11 HACI ARAP CAMİ (AHÎ ARAP CAMİ), MİNBER

Resim 12 YEŞİL AHÎ CAMİ, ALTINDAĞ/ANKARA

KAYNAKÇA

Ahîlik Araştırma Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, 2004 (Yaz).

Ahîlik Araştırma Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2, 2005 (Kış). (Gazi Üniversitesi, Ahîlik Kültürünü Araştırma Merkezi).

Ahîlik ve Esnaf Konferanslar ve Seminer, Metinler Tartışmalar, İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Dernekleri Birliği Yayınları: 186.

AKDAĞ, Mustafa: Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, Tekin Yayınevi, Ankara 1979.

AKDAĞ, Mustafa: Türk Halkının Dirlik Düzenlik Kavgası, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975.

ANADOL, Cemal: Türk İslam Medeniyetinde Ahîlik Kültürü ve Fütüvvetnameler, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları 150, Gelenek Görenek ve İnançlar Dizisi 10, Ankara 1991.

AYDIN, Rıza: Ahîlik İnsanı Üstün Tutan Sistemin Adıdır, Bursa Defteri, Eylül 1999. AYIK, Muhsin: Gök Sofrası Ahîlik.

BARDAKOĞLU, Ali: İslam Hukukunda İşçi ve İşveren Münasebeti, İlmî Tartışmalar Dizisi 2, Ensar Neşriyat.

BATTUTA, İbn-i: İbni Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler, MEB Basımevi, İstanbul 1971.

BAYRAKTAR, M.Faruk: İslam Eğitiminde öğretmen-öğrenci Münasebetleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1984.

BAYRAM, Mikail: Anadolu Selçukluları zamanından Ahî Teşkilatının Kuruluş ve Gelişmesi, Kelime 8/86 Ayrı Basım.

BORAN, Merih: Ahî Emir Ahmet, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları 151, Gelenek Görenek ve İnançlar Dizisi 11, Ankara 1991.

CEYLAN, Öğr. Gör. Kâzım, Ahîlik Türk-İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevi Sistem, T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kültür Yayınları, Ankara 2013

ÇAĞATAY, Neşet: Ahlâkla Sanatın Bütünleştiği Türk Kurumu Ahîlik Nedir? TESK Yayın No: 40.

ÇAĞATAY, Neşet: Anadolu Türklerinin Ekonomik Yaşamları Üzerine Gözlemler, (Bu Alandan Ahîliğin Etkileri) TTK Basımevi, Ankara 1988.

ÇAĞATAY, Neşet: Bir Türk Kurumu Olarak Ahîlik, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1974.

ÇAĞATAY, Neşet: Fütüvvetçilikle Ahîliğin Ayrıntıları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1976. xxx

ÇİÇEK İlhami, Atatürk Üniversitesi Basılmamış Lisans Tezi

DEBBAĞOĞLU, Ahmet: İslam İktisadına Giriş, Hareket Yayınları, İstanbul 1979

EKİNCİ, Yusuf: Ahîlik ve Meslek Eğitimi, MEB Yayınları, İstanbul 1989

EVLİYAOLU, Gökhan: Türk İktisat Tarihi, Hareket Yayınları İstanbul 1972

ERDOĞAN, Abdülkerim, Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2011

ERGEZER, Bahattin: Ortaöğretimde Ders Geçme ve Kredi Uygulaması, Ocak yayınları, Ankara 1995, 16.

ERSÖZ, Mehmet: Türk Kültür Araştırmaları, Kutluğ Yayınları, İstanbul 1977

FAYDA, Mustafa: Anadolu Ahî Teşkilatı, A İlahiyat Fakültesi Basılmamış Lisans Tezi, Ankara 1966

GÖLPINARLI, Abdülbaki: “Burgazî Fütüvvetnamesi”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 1953.

GÜLLÜLÜ, Sabahattin: Ahî Birlikleri, Ötüken Yayınları, İstanbul 1977 GÜL, Kemal Vehbi: Anadolu'nun Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması, Toker Yayınları, İstanbul 1971

GÜRATA, Mithat: Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar, Tisa Matbaacılık, Ankara 1975

GÜNGÖR, Erol: Kültür Değişimleri ve Milliyetçilik, Töre-Devlet Yayınları, Ankara 1980

HACIGÖKMEN, Dr. Mehmet, Ahîler Şehri Ankara(XIII-XIV-XV. Yüzyıllarda Ankara'da Ahîlik ve Ahîler), Kömen Yayınları, Konya, 2011, 1.Baskı

İLHAN, Atilla: Hangi Batı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1972

Atalay, Besim, KAŞGARLI, MAHMUT: Divanü Lügat-it Türk, Türk Dil Kurumu Yayınları,

KARA, Mustafa: Tekkeler ve zaviyeler, Dergah Yayınları, İstanbul 1980

KARACABEY, Hüsrev, Orta Anadoluda Ahîler Devri ve Ahlâki, Şehir Matbaası,1965

KOCATÜRK, Sadettin, Esnaf ve Sanatkârların Sosyo-ekonomik Meselelerinin Tartışıldığı Panel Tebliğleri Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu Yayınları, No. 5. “Fütüvvet ve Ahîlik” s 29.

KÖPRÜLÜ, Fuad: Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1981

KÖPRÜLÜ, Fuat: Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1981

MERİÇ, Cemil: Kırk Ambar, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980 MUALLİMOĞLU, Nejat: Bütün Yönleriyle Komünizm, Muallimoğlu Yayınları, İstanbul, 1978, 11.

ÖZKAYA, Remzi: Dünden Bugüne Ahîlik, Çırak Eğitim ve Öğretim Vakfı, Ankara 2011.

SCHUMACHER, E.F.: Küçük Güzeldir, Cep Kitapları A.Ş., İstanbul 1989 SEYFELİ, Erol, TÜKO-1 Yayını 3, Haziran 2000 Ank., s.20

SOYKUT, Refik: Orta Yol Ahîlik, Güneş Matbaacılık, Ankara 1971

TABAKOĞLU, Ahmet: “Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Ahîlik” Türk Kültür ve Ahîlik, Ahîlik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul, 1986.

TAN, Nail, Günümüzün Görgü Kurallarıyla Ahîlerin Görgü Kurallarının Karşılaştırılması, Sayı:707, Kasım 1995, 55-57.

TARİM, Cevat Hakkı: Tarihte Kırşehir-Gölşehir, Yeniçağ Matbaası, İstanbul 1984

TARSUS, İlhan: Ahîlik, çalışma Bakanlığı Yayını, Ankara 1972 The Ernst & Young Quality Improvement Consulting Group, 1992.

TURAN, Osman: Selçuklular ve İslamiyet, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1971

TURAN, Osman: Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, Nakış Yayınevi, İstanbul

TURHAN, Mümtaz: Kültür Değişimleri, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971

TÜRKDOĞAN, Orhan: Türk Tarihinin Sosyolojisi, Hasret Yayınları, 1981.

ÖLÇER, Ali Necdat: Nüfus Sorunu ve Toplum Sağlığının Ekonomik Analizi, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1979

ÖGEL, Bahattin: Türk Kültür Tarihine Giriş, Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara 1978

ÖGEL, Bahattin: Türklerde Devlet Anlayışı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982

PARMAKSIZOĞLU, İsmet: Türklerde Devlet Anlayışı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982

TURAL, Sadık, Kültürel Kimliğimiz Üzerine Düşünceler, KTB Yayınları, s. 88-106

UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı: Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1972

ÜLGENER, F. Sabri: İktisadi çözümünün Ahlâk ve zihniyet Dünyası, Der Yayınları, İstanbul 1981

ÜÇCAN, Fikret: önce İnsan, BİAR ve Konrad-Adenauer Stiftung Yayını, Ankara 1992

WILLIAM, Ouchi, Teori I. ilgi Yayıncılık

Ankara Ticaret Odası